

UNIVERZITA **K**ARLOVA V PRAZE
Katolická **T**eologická **F**akulta
Katedra pastorálních oborů a právních věd

Michal JEŘÁBEK

**DUCHOVNÍ KŘEŠŤANSKÝCH CÍRKVÍ
A JEJICH (NE)ŽITÍ V MANŽELSTVÍ
V ČESKÉ REPUBLICE**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: ThLic. PhDr. Marek Matějka, Ph.D. Th.D.

PRAHA 2011

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem „Duchovní křesťanských církví a jejich (ne)žití v manželství v České republice“ vypracoval samostatně, v seznamu literatury a pramenů jsem uvedl veškeré použité informační zdroje a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 10. 12. 2010

.....
Michal Jeřábek

OBSAH

ÚVOD	4
1 HISTORICKÝ VÝVOJ KNĚŽSKÉHO CELIBÁTU.....	6
1.1 KNĚŽSKÝ CELIBÁT V DĚJINÁCH CÍRKVE	6
1.1.1 <i>Základy kněžského celibátu</i>	6
1.1.2 <i>Prosazování kněžského celibátu od čtvrtého do sedmého století</i>	10
1.1.3 <i>Kněžský celibát v Západní církvi od osmého století do současnosti</i>	22
1.2 KNĚŽSKÝ CELIBÁT V DĚJINÁCH ČESKÉ CÍRKVE	32
2 DUCHOVNÍ VYBRANÝCH KŘESŤANSKÝCH CÍRKVÍ	39
2.1 CÍRKEV ŘÍMSKOKATOLICKÁ.....	39
2.1.1 <i>Vzdělávání duchovních</i>	40
2.1.2 <i>Včlenění duchovních do organizační jednotky církve</i>	41
2.1.3 <i>Povinnosti a práva duchovních</i>	42
2.1.4 <i>Pozbytí duchovního stavu</i>	43
2.1.5 <i>Tresty a trestání</i>	45
2.1.6 <i>Církevní hierarchie</i>	46
2.1.7 <i>Jáhen</i>	50
2.1.8 <i>Kněz</i>	53
2.1.9 <i>Biskup</i>	54
2.1.10 <i>Manželství a manželství duchovních</i>	55
2.2 PRAVOSLAVNÁ CÍRKEV V ČESKÝCH ZEMÍCH A NA SLOVENSKU.....	59
2.2.1 <i>Podmínky získání tajiny kněžství</i>	59
2.2.2 <i>Práva a povinnosti duchovních</i>	62
2.2.3 <i>Přestupky a tresty duchovních</i>	62
2.2.4 <i>Církevní hierarchie</i>	64
2.2.5 <i>Manželství a manželství duchovních</i>	68
2.3 ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ.....	72
2.3.1 <i>Podmínky pro udělení způsobilosti k ordinované službě</i>	72
2.3.2 <i>Práva a povinnosti duchovních</i>	75
2.3.3 <i>Tresty a trestání</i>	76
2.3.4 <i>Církevní hierarchie a správa</i>	77
2.3.5 <i>Manželství a manželství duchovních</i>	80
3 TEOLOGIE (NEJENOM) CELIBÁTU.....	83
ZÁVĚR.....	88
PŘEHLED POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	91
SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ	92
SEZNAM TABULEK	95
PŘÍLOHY	96
ANGLICKÁ ANOTACE	103
RESUMÉ.....	104

ÚVOD

V poslední době bylo možné zaznamenat řadu výpadů od veřejných médií proti celibátu v katolické církvi. To pochopitelně má vliv i na mínění samotných věřících a dochází k tomu, že bez znalosti bližších podrobností dělají unáhlené závěry o celibátu. Cílem této práce je vytvořit popis duchovních u vybraných křesťanských církví a porovnat jejich situaci ohledně možnosti žít manželským životem při setrvání v duchovní službě. Splněním tohoto cíle chce autor přispět k tomu, aby dialog mezi příznivci a odpůrci celibátu měl dobrý základ jak na znalostech historického vývoje kněžského celibátu a jeho teologii, tak především na znalostech o duchovních nejenom římskokatolické církve se zvláštním zaměřením na jejich situaci ohledně možnosti žít manželským životem. To vše je potřebné pro opravdu plodný dialog, ale pochopitelně to není jediné.

První kapitola této práce je věnována historickému vývoji celibátu v dějinách církve. Tento historický vývoj je rozdělen do dvou samostatných podkapitol, kdy jedna podkapitola se zabývá dějinami celibátu na úrovni celé církve a druhá podkapitola popisuje zavádění celibátu na našem území od počátku šíření křesťanství na něm. Bohatými prameny, z kterých lze čerpat, jsou závěry koncilů, výroky papežů a dopisy církevních představitelů. Tématem se uceleně zabývá německý autor Georg Denzler v knize „Dějiny celibátu“, ale také český autor Jan Krbec v díle „O bezženství kněžském v katolické církvi vůbec a zvláště v Čechách a na Moravě“, jehož jediné vydání je z roku 1845, tedy z půlky 19. století.

Druhá kapitola se zabývá duchovními vybraných křesťanských církví na našem území. Pro tuto práci jsem vybral po jednom zástupci z katolické, pravoslavné a evangelické církve, tedy Církev římskokatolickou, Pravoslavnou církev v českých zemích a na Slovensku a Českobratrskou církev evangelickou. U jednotlivých církví je odpovídáno na otázky týkající se duchovních – kdo se jím může stát, co musí pro to udělat, jaká má práva a povinnosti, jak může být trestán, jak může pozbýt duchovní stav a jak je to s předpisy pro jejich manželství či bezženství. Při zpracování kapitoly týkající se Církve římskokatolické se jako informační zdroj nabízí Kodex kanonického práva z roku 1983 a dokumenty II. vatikánského koncilu. Českobratrská církev evangelická se řídí podle svých řádů a pravidel schválených synodem, které nejsou rozsáhlé a jsou přístupné na Internetu, ale u Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku není právo zpracováno do jednotného kodexu, pravoslaví se řídí Biblií a posvátnými pravidly všeobecných sněmů, místních sněmů a otců Církve. Právem pravoslavné církve se

souhrnně zabývá řecký autor Panagiotis I. Boumis v cizojazyčné knize „Kanonické právo pravoslávnej cirkvi“ a toto dílo rozšiřuje slovenský autor Jan Jacoš v cizojazyčné knize „Cirkevné právo“.

Třetí kapitola je zaměřena na teologii celibátu. Při výkladu teologie celibátu se nelze nedotknout i teologie manželství a teologie zasvěceného života (nejenom řeholního, ale i laického), protože charismata manželství a panenství jsou sice odlišná, ale vzájemně se vyžadující a pro církev nezbytná. Na téma „teologie celibátu“ byla autorem Miloslavem Brhelem zpracována (a na KTF UK v Praze obhájena) diplomová práce s názvem „Teologie a spiritualita kněžského celibátu“ pod vedením Pavla Vojtěcha Kohuta OCD, který se tématem teologie celibátu (obecněji evangelijní čistoty) zabýval.

1 HISTORICKÝ VÝVOJ KNĚŽSKÉHO CELIBÁTU

Popisovaný historický vývoj kněžského celibátu v křesťanských církevních dějinách ukazuje v následujících kapitolách, jak nesnadné a náročné bylo kněžský celibát prosazovat, a že veškeré snahy vždy musely čelit odpůrcům jeho prosazování a to především ze strany samotných duchovních, kterých se to týkalo, ale někdy i ze strany laiků.

1.1 KNĚŽSKÝ CELIBÁT V DĚJINÁCH CÍRKVE

1.1.1 ZÁKLADY KNĚŽSKÉHO CELIBÁTU

Židé jsou z pohledu křesťanů „starší bratři ve víře“ a máme s nimi společný dějinný počátek, proto by v pojednání o kněžském celibátu nebylo správné začít až od církve ustanovené Ježíšem Kristem.

Židovské kněžství popisované v Bibli bylo dědičné, proto kněží museli žít v manželství, leč také museli dodržovat přísné zákony (např. *„Za ženu si vezme jen pannu. S vdovou nebo zapuzenou nebo zneuctěnou či s nevěstkou, se žádnou takovou se neožení. Vezme si za ženu pannu ze svého lidu, aby neznesvětil své potomstvo ve svém lidu.“*¹). Když kněží vykonávali službu v chrámu, byli odděleni od svých manželek, aby si uchovali posvátnou čistotu a neznečistili se pohlavním stykem. Nadneseně se tedy dá tvrdit, že starozákonní kněží byli zákonem nuceni k částečnému bezženství.

V Novém zákoně Ježíš z Nazareta, syn panny Marie, zůstal svobodným a tento stav bezženství obhajoval pro ty, kteří toho byli schopni: *„Ne všichni pochopí to slovo; jen ti, kterým je to dáno. Někteří nežijí v manželství, protože jsou k tomu od narození nezpůsobilí; jiní nežijí v manželství, protože je nezpůsobilými učinili lidé; a někteří nežijí v manželství, protože se ho zřekli pro království nebeské. Kdo to můžeš pochopit, pochop.“*² Od těch, kteří chtěli Ježíše následovat, vyžadoval, aby se byli schopni odpoutat od všeho, co by jim bránilo ho následovat: *„Kdo přichází ke mně a nedovede se zřici svého otce a matky, své ženy a dětí, svých bratrů a sester, ano i sám sebe, nemůže být mým učedníkem.“*³ Pokud by to však vyznělo jako výzva k rozvodu, je třeba zároveň také zdůraznit Ježíšův negativní postoj k rozvodu manželů: *„A proto co Bůh spojil, člověk nerozlučuj.“*⁴ Ježíš Kristus tedy žádný zákon o kněžském bezženství pro apoštoly a jejich

¹ Lv 21,13-15.

² Mt 19,11-12.

³ L 14,26.

⁴ Mt. 19,6.

následovníky explicitně nestanovil.

Stejně tak ani apoštol Pavel žádný zákon o kněžském bezženství nestanovil. Sám svobodný - doporučoval tento stav i ostatním: „*Je pro muže lépe, když žije bez ženy.*“⁵ a „*Svobodným a vdovám pravím, že je po ně lépe, když zůstanou tak jako já.*“⁶ V obou případech však hned vzápětí připouští i opačnou variantu „*Abyste se však uvarovali smilstva, ať každý má svou ženu a každá svého muže.*“⁷ a „*Je-li jim zatěžko žít zdrženlivě, ať vstoupí v manželství, neboť je lepší žít v manželství, než se trápit.*“⁸ Apoštol Pavel uznává, že žít ve stavu bezženském je darem, který není dán každému: „*Přál bych si totiž, aby všichni lidé byli jako já; ale každý má od Boha svůj vlastní dar, jeden tak, druhý jinak.*“⁹

Ve svých pastorálních listech však apoštol Pavel stanovuje¹⁰ omezující pravidla pro biskupy: „*Nuže, biskup má být bezúhonný, jen jednou ženatý, střídavý, rozvážený, řádný, pohostinný, schopný učit, ne pijan, ne rváč, nýbrž vlídný, smířlivý, nezištný. Má dobře vést svou rodinu a mít děti poslušné a počestné;*“¹¹ a jáhny: „*Jáhni ať jsou jen jednou ženatí, ať dobře vedou své děti a celou rodinu.*“¹² V církevní tradici se pojem „jednou ženatí“ vysvětluje tak, že se jedná o muže, který je s první (a jedinou) manželkou ženatý anebo po první (a jediné) manželce ovdověl.¹³ S tímto pojetím nesouhlasí Georg Denzler, který tento pojem nevnímá jako zákaz druhého sňatku po smrti manželky, ale bez argumentace tvrdí: „*Mnohem spíše se tu říká, že má presbyter svou ženu milovat jako jedinou a více než všechny ostatní.*“¹⁴

Ať to apoštol Pavel myslel jakkoliv¹⁵, pro vývoj kněžského bezženství je fakt takový, že na Východě i na Západě křesťanského světa se velmi brzy stalo církevní tradicí pojetí, že biskup, kněz¹⁶ (presbyter) a jáhen (diakon) se nesmějí více ženit, i kdyby ovdověli.

Svěcení nebyli pouze muži ženatí, kteří byli skvělých kvalit, ale i svobodní, kteří

⁵ 1 K 7,1.

⁶ 1 K 7,8.

⁷ 1 K 7,2.

⁸ 1 K 7,9.

⁹ 1 K 7,7.

¹⁰ Pavlovo autorství těchto listů bývá zpochybňováno, ale to není pro naše pojednání zase až tak zásadní, protože i tyto listy byly uznány do kánonu Nového zákona.

¹¹ 1 Tm 3,2-4.

¹² 1 Tm 3,12.

¹³ Srov. KRBEK Jan: O bezženství kněžském v katolické církvi vůbec a zvláště v Čechách a na Moravě. Praha: Knížecí arcibiskupská knihtiskárna v Seminári, 1845, s. 14.

¹⁴ Srov. DENZLER Georg: Dějiny celibátu. Brno: CDK, 2000, s. 18.

¹⁵ Autor této práce se však drží církevní tradice.

¹⁶ Pokud uvedené pravidlo platí pro biskupa i jáhna, a není-li uvedeno jinak, musí platit i pro kněze.

se kromě jiných dokonalostí i čistotou a pohlavní zdrženlivostí vyznačovali a duchovním životem nad jiné vynikali. Tito svobodní muži se však po vysvěcení již také nemohli ženit, stejně jako „muži jednou ženatí“.

Na ty, kteří v manželském stavu byli vysvěceni, měl vliv další výrok apoštola Pavla: „*Neodpírejte se jeden druhému, leda se vzájemným souhlasem a jen na čas, abyste byli volni pro modlitbu. Potom zase buďte spolu, aby vás satan nepokoušel, když byste se nemohli ovládnout. To ovšem říkám jako ústupek, ne jako příkaz.*“¹⁷ V důsledku toho (buď díky veliké nábožnosti anebo platnému obyčeji) se nezřídka kněží od svých řádných manželek zdržovali a jen jako bratr a sestra spolu zůstávali.

Toto „sourozenecké“ soužití však bylo příčinou, že nezřídka se ženatí muži zdráhali takový církevní úřad přijmout. Proto vhodnějšími kandidáty byli muži svobodní.

Mezi ženatými kněžími se rozmohl patrně ne výjimečný nešvar, na který musela církev reagovat v pravidlech Apoštolských¹⁸ v 5. kánonu: „*Biskup aneb presbyter aneb diakon, nikoli nezavrhuj své vlastní manželky pod zámyslem nábožnosti, pakliby zavrhl, budiž odloučen, a setrval-liby, budiž svržen.*“¹⁹ Ženatí kněží tak činili z nelaskavé, přísné pobožnosti, snad i násilně a bez souhlasu manželky. Je i dost možné, že se manželek zbavovali, aby je nemuseli živit.²⁰

Na prosazování kněžského bezženství v prvotní církvi měly vliv i vnější příčiny. Téměř tři století byla prvotní církev pronásledována, kdy kněží (ani ostatní křesťané) si nemohli být jisti majetkem, natož životem. V takových těžkých dobách nebyly vhodné podmínky, aby se v církvi rozmohla světská náklonnost ani tělesná žádostivost.

Z vnitřní potřeby církve se na svěcení brali především svobodní muži²¹, kteří v těchto pro církev krušných dobách nemuseli živit rodinu, a bylo-li to nutné, v případě nebezpečí života, do kterého je vedla jejich služba, se nemuseli ohlížet na ženu a děti.

Obdobně, jako mezi ženatými kněžími, se rozmohl nešvar mezi svobodnými adepty na kněžství a svobodnými kněžími samotnými, kteří se vyklešťovali, aby měli jistotu, že budou zachovávat čistotu²². Na tento nešvar opět reagují pravidla Apoštolská v kánonech 22 a 23. První kánon zapovídá brát za kleriky vykleštěnce „světského stavu“

¹⁷ 1 K 7,5-6.

¹⁸ Autor Krbec (op. cit., s. 28) uvádí, že obsahují církevní kázeň nejpozději z druhého a třetího století.

¹⁹ Kanonická pravidla, Pravidla svatých apoštolů, <http://pravoslavi.cz/download/data/kanony.htm> (27.8.2010).

²⁰ Srov. KRBEK: op. cit., s. 28-29.

²¹ Příkladem může být sv. Vavřinec, jáhen církve Římské.

²² Příkladem může být Origenes.

a druhý kánon prikazuje, aby byl klerik z úřadu svržen, pokud se vykleští.²³

Kněží se nesměli oženit a svědčí o tom například Tertullian, který píše, že pamatuje, jak byli někteří podruhé ženatí z úřadu svrženi.²⁴ Že se kněží nesměli ženit neznamená, že by byli od žen izolováni²⁵. I o Ježíši z Nazaretu je psáno²⁶, že ho následovaly ženy a ze svých statků mu posluhovaly. Taktéž i apoštolové využívali posluhování zbožných sester²⁷. V prvotní církvi byly sestry agapetky - nejprve převážně zbožné vdovy, později panny, které často raději volily smrt, než aby upustily od svého předsevzetí do smrti v panenství setrvat. Tyto sestry pečovaly o chudé lidi, vdovy a sirotky, sloužily nemocným, navštěvovaly vězně, doprovázely a staraly se o kazatele evangelia. Nábožné panny navazovaly duchovní přátelství a vytvářely duchovní společenství s podobně zbožnými paními, zvláště kleriky. Dokud trvala mravní síla a přísná ctnost, nebylo takové společenství nábožných panen a paní nikomu urážkou. Za dob sv. Cypriána (†258) však toto soužití panen a kněží již vzbuzovalo pohoršení a kolem roku 272 na sněmu v Antiochii okolní biskupové kárali antiošského biskupa Pavla Samosatského, jemu podřízené kněze a jáhny, že cizí svobodné ženy do domu berou a tím svůj stav vystavují podezření a pohoršení.²⁸ Výsledkem sněmu byl i zvláštní list, který biskupové rozeslali i do jiných církví (včetně Říma).²⁹

Z této výpovědi biskupů na sněmu a z faktu, že o tom zaslali list do jiných církví, však plynou některé důležité údaje:³⁰

- mezi kleriky bylo mnoho svobodných mužů (jinak by sotva u nich mohly být svobodné ženy)
- na konci třetího století bylo běžným obyčejem kněžské bezženství (biskupové o něm mluví jako o něčem v církvi běžném)
- tito svobodní klerici se nesměli ženit (jinak by se oženili a neriskovali veřejné pohoršení a tresty)
- kněžská kázeň již nebyla ničím dobrovolným, byla patrně dávno platným obyčejem.

²³ Srov. KRBEC: op. cit., s. 31.

²⁴ Srov. KRBEC: op. cit., s. 25-26.

²⁵ Platí to do té doby, než pohlavní zdrženlivost začala umdlévat.

²⁶ L 8,3.

²⁷ sv. Pavel o tom píše v 1 K 9,5.

²⁸ Srov. KRBEC: op. cit., s. 36-39.

²⁹ NOVÁK Josef: Církevní dějiny (Ecclesiastica historia) (Teol. studie), Praha: Česká katolická charita, 1988., kniha VII, kapitola 30, http://www.fatym.com/taf/knihy/patrol/p_cdej.htm (24.8.2010).

³⁰ Srov. KRBEC: op. cit., s. 39-41.

1.1.2 PROSAZOVÁNÍ KNĚŽSKÉHO CELIBÁTU OD ČTVRTÉHO DO SEDMÉHO STOLETÍ

„Protivenství a pronásledování nebylo církvi nikdy na škodu, nýbrž spíše k užitku a k oslavení; i sloužilo jí, jako oheň zlatu, k dokonalému očištění, a jako pevná hradba městu, k bezpečnému od nákazy světské obhájení. Dokad byli první křesťané ode všeho světa pronásledováni, dotad se skvěli tím jasněji čistotou víry a mravů, i drželi se tím pevněji starobylé kázně.“³¹

Pro křesťanskou církev definitivně skončilo pronásledování návrhem milánského tolerančního programu (r. 313), který byl poslán ve formě reskriptu³² římským císařem Konstantinem I. Velikým správčům východních provincií.

Díky pohodlnějšímu životu docházelo k tomu, že lidé v kázni a mravech povolovali. Týkalo se to i kléru, trpělo tím kněžské bezženství a zdržování se od druhého pohlaví. Církevní představitelé se snažili čelit upadávání mravů, avšak je třeba zdůraznit, že nezaváděli nové obyčeje, ale jednali podle pravidla „*Nihil innovetur, nisi quod traditum est, servetur.*“³³ (Nic nového nezavádět; zachovávat, co bylo předáno).

Nejstarší písemný doklad o závazku kněžského celibátu se datuje asi³⁴ do roku 306 (možná r. 305³⁵), kdy se konala partikulární synoda ve španělské Elvíře u dnešní Granady. Kánon 33 této synody zní: „*Souhlasíme s úplným zákazem, který platí pro biskupy, kněze a jáhny, to znamená pro všechny duchovní věnující se službě oltáři, že se mají zdržovat od svých manželek a neplodit děti. Kdo se tohoto dopustil, má být vyloučen z duchovního stavu.*“³⁶ Tento kánon vypovídá o skutečnosti, že kleriky se stále mohli stát i ženatí muži, avšak mezi nimi se rozšířilo nedodržování tradiční povinnosti zachování úplné zdrženlivosti.

Pro naše téma ne zcela nezajímavým je i kánon 27 ze synody v Elvíře, který zakazoval, aby s biskupy a ostatními duchovními společně bydlely cizí ženy; pouze blízké příbuzné ženy mohli mít u sebe.

Denzler uvádí, že oba uvedené kánony ve skutečnosti nepatří mezi kánony ze

³¹ KRBEC: op. cit., s. 43.

³² Nikoliv ediktu – srov. FRANZEN August: Malé dějiny církve, třetí doplněné vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 56.

³³ KRBEC: op. cit., s. 46.

³⁴ Srov. KUBÍN Petr: Počátky prosazování kněžského celibátu v západní a české církvi, in: Teologické texty 4 (2001), s. 142.

³⁵ Srov. KRBEC: op. cit., s. 47.

³⁶ STICKLER Alfons M.: O církevním celibátu. Jeho dějiny a teologické základy. Praha: Česká biskupská konference. 2008, s. 11.

synody v Elvīře, ale patří „*k synodním kánonům, které byly svázány do jedné sbírky z konce 4. století spolu s kánony z Elviry*“³⁷. Ale pro nás je důležité, že kánony nejsou podvrhem a mají pro naše téma vypovídací hodnotu.

Ve Východní církvi se však kázeň od starobylé přísnosti odchylovala, nebylo jí tedy možné vrátit ve všem zpět. V Asii se dokonce jáhni a někteří kněží i po vysvěcení ženili. V roce 314 na sněmu v Ancyře biskupové stanovili v kánonu 10: „*Jestliže kandidáti jáhenství při samém ustanovování prohlásí a oznámí, že mají potřebu se oženiti a nemohou bez toho přebývati, tací necht', oženi-li se, potom zůstanou ve svém sloužení, jelikož jim to bylo povoleno od biskupa. Ale jestliže někteří, zamlčevše to a přijavše rukopoložení s tím, že se nebudou ženiti, vstoupili potom do manželství, tito necht' přestanou konati jáhenskou službu*“³⁸. Toto vymínění si manželství ještě před jáhenským svěcením, ale jeho „realizace“ až po svěcení, je vskutku výjimkou (zrušenou na 6. všeobecném sněmu roku 680 v Cařihradě)³⁹, která neměla jinde, ani později, obdoby a vztahovala se jen na okolí Ancyře. Nicméně i tento kánon dokládá, že samo svěcení v sobě zahrnovalo povinnost bezženství a kněží se již po vysvěcení nemohli ženit.

Ze stejného sněmu pochází i kánon 19, který zakazuje, aby panny (jakožto sestry) s muži nepřebývaly. Patrně se jednalo o zákaz sester agapetek.

Téměř stejní biskupové jako v Ancyře uskutečnili malý sněm v Nové Cesarei ve stejném roce a ustanovili 14 pravidel kázně. Hned první pravidlo zní: „*Oženi-li se kněz, budiž svržen se své hodnosti. Spáchá-li smilstvo nebo cizoložství, budiž zcela vypuzen z obecnství církevního a převeden do třídy kajicníků*.“⁴⁰ Toto pravidlo dokládá starobylou tradici a vzniklo až v důsledku jejího porušování.⁴¹

V roce 325 se v Niceji konal první obecný (celocírkevní) sněm. Žádné z vydaných pravidel se netýkalo přímo bezženství. V 1. kánonu se však hovoří o vykleštěncích, z čehož je patrné, že nejenom v kléru, ale i mezi laiky se vyskytovali muži, kteří se snažili zachovat pohlavní zdrženlivost i násilným způsobem. Třetí kánon je namířen proti obyčejí kleriků, ale i laiků, přebývat v jednom domě společně se sestrami agapetkami. Klerikům je výslovně zakazováno mít v domě jinou ženu, než vlastní matku, sestru, tetu nebo jinou

³⁷ DENZLER: op. cit., s. 20.

³⁸ Srov. Kanonická pravidla.

³⁹ Srov. Kanonická pravidla.

⁴⁰ Srov. Kanonická pravidla.

⁴¹ Možná zdánlivě mimo naše téma si však neodpustím uvést ještě 11. pravidlo sněmu v Ancyře, ve kterém se zakazuje svítit muži na kněze před jejich 30. rokem věku, i kdyby se jednalo o velmi vhodného kandidáta.

ženu, která je mimo jakékoli podezření.⁴²

Po nicejském sněmu se konal sněm v Gangře (patrně rok 340⁴³), kde bylo stanoveno několik zákonů o stavu manželském. Toto ustanovení bylo v reakci proti následovníkům Evstafija (eustafíanům), biskupa samosatského, kteří a) pohrdali manželským stavem; b) pokládali manželský intimní styk za něco zlého; c) distancovali se od ženatých kněží, kteří - dle jejich učení - byli nehodní pro vykonávání liturgie. Tento sněm však nic nového ohledně kněžského bezženství nebo zdrženlivosti od manželek neustanovil.

Jako první papežský dekret týkající se kněžského bezženství se uvádí list z roku 385, který papež Siricius zaslal Himeriovi, biskupu ve městě Tarrakony a metropolitovi Španělskému. Tento dekret vznikl jako odpověď na Himeriův dopis (ten původně směřoval na papeže Damase, který však mezi tím zemřel), ve kterém je – mimo jiného – uvedeno: „*velmi mnoho kněží křesťanů a levitů (jáhnů) dlouhou dobu po svěcení plodilo se svými manželkami a jiným ostudným pohlavním stykem děti*“⁴⁴. Tito kněží a jáhni se odvolávali na Starý zákon, kde bylo kněžím dovoleno plodit děti. Papež Siricius však tyto výmluvy zamítl s odkazem na Ježíše Krista, který „*nové úmluvy ustanovitel, přišed nerušil prý zákon, ale naplnil a zdokonalil, i chtěl, aby církev jeho bez poškrvny v čistotě se skvěla. A proto prý, všickni kněží a levité, nezrušitelným zákonem zaváváni jsme, ode dne svého kněžství posvěcení, srdce i těla svá docela střízlivosti a stydlivosti oddávati*“⁴⁵. Proto ti kněží a levité, kteří litují s odůvodněním na nevědomost a nadále chtějí žít ve zdrženlivosti, mají zůstat na svém místě bez možnosti dalšího povýšení. Avšak ti, kteří odporují a na Starý zákon se vymlouvají, jsou z úřadu církevního odvoláni a „přeřazeni“ mezi laiky. Od té doby, pokud by biskup, kněz nebo jáhen byl shledán, že po svém svěcení plodí děti, nemá mu to být již prominuto.

Papež Siricius také káral způsob, jakým jsou přijímáni ženatí muži do církevních úřadů, bez zkoumání a i muži více žen („mnohomanželníci“). V důsledku toho stanovuje postup, v němž uvádí, že na svěcení se mají přijímat muži jen jedné ženy, která byla pannou, když si jí brali, a od jáhnů počínaje se mají zdržovat manželského soužití.

Dále papež Siricius nařizuje, aby každý klerik, který se oženil s vdovou nebo se oženil i s pannou, ale podruhé, byl z úřadu vyloučen mezi laiky. V dopise též papež

⁴² Srov. Kanonická pravidla, Pravidla prvního svatého všeobecného sněmu, nicejského.

⁴³ Srov. Kanonická pravidla.

⁴⁴ DENZLER: op. cit., s. 20.

⁴⁵ Srov. KRBEC: op. cit., s. 75-76.

připomněl nařízení z Nicejského sněmu, kterým bylo zakázáno, aby s kleriky žily společně v jednom domě ženy jiné, než matka, sestra, teta nebo „nepodezřelá“ osoba. Přáním a zároveň vůlí papežovou bylo i to, aby se mniši dobrých mravů a víry stávali kleriky a byli dále povyšováni. Nakonec je biskupu Himeriovi nakazováno, aby tento dekret rozšířil mezi ostatní biskupy tehdejšího Španělska (zahrnovalo i Portugalsko).

Tento list papeže Siricia nelze chápat jako nařizování něčeho nového, ale jako reakce na porušování a zanedbávání toho, co se v církvi již zachovávalo.

Ze zápisů z jednání pozdějšího sněmu v Toledu (roku 400), který se odvolává na ustanovení dřívějšího sněmu biskupů Lusitských (Portugalských), je patrné, že Himerius i ostatní španělští biskupové usilovali o nápravu. V první kapitole usnesení se uvádí: „*aby diakoni, buď neporušení (panicové), aneb čistotní a zdrželiví, ačby ženy měli, na úřad se ustanovovali, ale s tou výmínkou, aby kteří, třeba před záповědí biskupů lusitánských, s manželkami nezdrželiví byli, hodnosti presbyterů nedocházeli; a presbyter, který před tou záповědí dítky zplodil, aby nebyl k biskupství připuštěn*“⁴⁶. Již se tedy žádné výmluvy a výjimky nepřipouštěly.

K západní římské církvi patřila i Afrika, jakožto jedna provincie. Jejím hlavním městem bylo Karthágo, kde se na konci 4. století konalo několik sněmů, na nichž se jednalo i o zdrženlivosti kněží. Roku 390 se sešel již II. kartháginský sněm, který ve 2. kánonu ukládá klerikům, aby zachovávali zdrženlivost od manželek, a aby všichni, kdo slouží u oltáře, zachovávali stydlivost. Možná tím byli zavázáni i subdiakoni, pokud již u oltáře posluhovali. Tento kánon se z části potvrzuje a z části přesněji vykládá ve 3. kánonu V. kartháginského sněmu, kde se uvádí: „*že jen biskupové, presbyteři a diakoni mají se od svých manželek zdržovati, a kteříbykoli z nich proti tomu jednali, z církevního ouřadu odstraniti; ostatní ale klerikové že se nemají k tomu nutiti, ale má se jednékaždé církve obyčej zachovávat*“⁴⁷.

V 17. kánonu III. kartháginského sněmu (r. 397) je zakázáno „cizím ženským“ přebývat s kleriky a v 25. kánonu se zakazuje klerikům navštěvovat vdovy a panny, pouze s povolením biskupů a presbyterů a navíc pouze v doprovodu jiných kleriků. Tento kánon se týká také biskupů a presbyterů, kteří nemají samotní bez jiných kleriků nebo důvěryhodných laiků přistupovat k vdovám a pannám. A podobně 46. kánon IV. kartháginského sněmu jednoduše přikazuje: „*Klerik s cizími ženskými nepřebývej*“⁴⁸.

⁴⁶ KRBEC: op. cit., s. 79.

⁴⁷ KRBEC: op. cit., s. 81.

⁴⁸ KRBEC: op. cit., s. 82.

Svatý Jeroným (331-420) dokládá ve svém listu určeném proti Joviniánovým bludům na obranu panenství, že na kněze se brali jak muži svobodní, tak i muži ženatí: „*Volí se sice manželové na kněžství, nezapírám: poněvadž není tolik paniců, kolik potřebí jest kněží.*“⁴⁹ V tomto spisu sv. Jeroným tak vychvaloval panenství, až se některým zdálo, jakoby snižoval manželství. Proto napsal obranný list, kde je popsána kněžská kázeň: „*Za biskupy, presbytery, diakony volí se buď panicové aneb vdovci aneb po vysvěcení na kněžství již na vždycky zdrželiví mužové.*“⁵⁰

Svatý Jeroným musel argumentovat i proti Vigilanciusovi, který zavrhoval památky svatých, posty, zdrženlivost, panenství a všechn přísnější asketický život, přičemž se odvolával na biskupy, kteří byli patrně shovívavější zvláště vůči nižšímu kněžstvu, přijímali za diakony ženaté muže, kteří i po vysvěcení nepřestali žít manželský život a plodili děti. Svátý Jeroným tedy ve spise z roku 406 dokládá kněžskou zdrženlivost a ony laxní biskupy konfrontuje s praxí v celé církvi: „*Což počnou tedy církve Východní? Co Egyptské, a stolice Apoštolské, které buď panice za kleriky přijímají, neb zdrželivé: aneb majili ženy, přestávají býti manželky.*“⁵¹

Ve století pátém se o udržení a utvrzení přísné kázně snažil nejprve papež Innoncencius I. (v rozmezí let 401 až 417). Ten ve svém listu Viktoriciovi, biskupu města Ratomagu (Rouen) píše, aby nebyl přijat za klerika ten, kdo si nevzal za manželku pannu⁵², bez ohledu, zda tak učinil před křtem nebo až po křtu, neboť křtem se sice odpouštějí hříchy, ale uzavřené manželství stále trvá. Také počet manželek se křtem nesmaže, takže pokud se někdo oženil, ovdověl a znovu oženil, nemůže být přijat za klerika, i kdyby tak učinil ještě před křtem. Takto papež Innoncencius I. zakročil proti šířícímu se omylu, že křtem se nejenom odpouštějí předešlé hříchy, ale také že se promíjejí – mimo jiných – i ty nedostatky, které byly pro přijetí mezi kleriky překážkou. Takže mezi kleriky byli přijímáni i muži, u kterých se počítalo až po křtu uzavřené manželství, ačkoliv již před křtem byli ženatí a ovdověli.

V odpovědi Exuperiovi, biskupu města Toulouse, na dotaz ohledně diaconů a presbyterů, kteří i po vysvěcení plodili děti, papež Innoncencius I. přikazuje, aby tací byli své církevní hodnosti a služby zbaveni, a odvolává se na dekret papeže Siricia a je obdobně shovívavý, jako on: „*Pakliby ten Siriciův dekret některých, jak se vymlouvali, nebyl došel,*

⁴⁹ KRBE: op. cit., s. 86.

⁵⁰ KRBE: op. cit., s. 86.

⁵¹ KRBE: op. cit., s. 87.

⁵² S odkazem na příkaz Starého zákona, že kněz si má vzít pannu, nikoliv vdovu nebo propuštěnou ženu.

*aby jim bylo za minulé odpuštěno, pod tou ale výmínkou, by se potom zdržovali, aniž budoucně dále povýšováni byli.*⁵³

Papež Lev Veliký (rok 440 až 461) se také snažil o udržení starobylé kněžské kázně. V listu biskupům Itálie přikazuje, aby byli vyloučeni z církevních úřadů a kněžství ti, kteří byli ke kněžství připuštěni, ačkoliv se jednalo o manžely vdov nebo „mnohomanželníky“.

Biskupy Mauritanské zase napomínal, aby nikdo, i kdyby byl dobrých mravů a měl svaté skutky, nebyl svěcen na diakona, presbytera nebo biskupa, aniž by bylo jisté, že je pouze jedné manželky muž a jeho manželka jednoho muže žena.

Papež Lev napsal Rustikovi, biskupu města Narbonne, že služebníci oltáře jsou vázáni stejným zákonem zdrženlivosti, jako biskupové a presbyteři, a pouze pokud by se jednalo o laiky nebo lektory, mohou se ženit a plodit děti. Ostatní služebníci oltáře nemají manželky propouštět, ale mít je tak, jako by jich neměli – láskou manželskou zachovat, ale přestat se skutky manželskými. Těmito služebníky oltáře papež myslel diakony a subdiakony. O subdiakonech přímo píše papež v listě Anastasiovi, thesalonickému biskupovi: *„Ani subdiakonům se tělesný sňatek nedovoluje; aby, kteří mají ženy, byli jakoby jich neměli, a kteří nemají, samotni zůstali.*“⁵⁴

V souladu s papežskými dekrety jednaly mnohé krajové sněmy, které se zvláště v Galii častěji shromažďovaly a usilovaly především o zachovávání zdrženlivosti ženatých kněží. Protože ale příkazování moc nepomáhalo, začalo být podmínkou pro ženaté muže, kteří chtěli být vysvěceni, aby nejprve (společně se svou manželkou) složili slib o dodržování zdrženlivosti a čistoty, což se u mnichů a Bohu zasvěcených panen a paniců nazývalo „obrácení“.

Sněm arausický (r. 441) tak ve 22. kánonu nařizuje, aby ženatí muži nebyli za diakony svěceni, jedině, že by vyznali obrácení. Kánon 23 odvolává z úřadu levitu, který po vysvěcení byl shledán nezdrženlivým se svou manželkou.

Ve 2. kánonu II. arelatského sněmu (r. 452) se zase píše, že nemůže být knězem ženatý muž, jedině, že by předcházelo obrácení. Ve 3. kánonu je uvedena přímo zmínka o manželce klerika, která musela být s manželem obrácená a slibem k zachovávání čistoty zavázaná: *„Jestližeby se nějaký klerik, počnouc od diakona, opovážil jinou ženskou*

⁵³ KRBEČ: op. cit., s. 97-98.

⁵⁴ KRBEČ: op. cit., s. 99.

*k posloužení míti, leč bábu, matku, dceru, vnučku, aneb spolu obrácenou manželku, budiž vyobcován; podobně i ženská, nechtělaliby ustoupiti.*⁵⁵

Turský sněm (r. 461) ve 2. kánonu trestá ženaté kněze a levity za nezdrženlivost s vlastními manželkami. A přikazuje, aby kněz ani levita, který setrval v žádostivosti manželské, nebyl povyšován, oběť Bohu nekonal a neopovažoval se sloužit lidem.

Na orleánském sněmu (r. 455) a římském sněmu (r. 465) je znovu zdůrazňováno, že svěcení mohou být pouze muži jednou ženatí a navíc jen ti, kteří si za manželku vzali pannu.

Snaha o zachování čistoty a zdrženlivosti od druhého pohlaví vedla někdy až k vykleštění. Tuto praktiku však církev odmítala a na II. arelatském sněmu v 7. kánonu je nařízení, že ti, kteří neumějí odolávat tělesné náruživosti a v důsledku toho se vykleští, nemohou být přijati mezi kleriky.

O rozdílu v kněžské kázni ohledně zdržování se ženatých kněží od manželek mezi Východní a Západní církví svědčí historik Sokrates Scholasticus, který se narodil v Konstantinopoli (možná kolem roku 380 – jeho dílo tedy vznikalo v 5. století) a snažil se navázat na historika Eusebia Pamphili. Ve svých Církevních dějinách píše: *„V Thesalii jsem poznal jiný zvyk: Kdo se stane klerikem a vyspal-li se s manželkou, kterou si vzal ještě jako laik, přestává být klerikem. Všichni význační knězi a biskupové dobrovolně bez přinucení nějakým zákonem se zdržují manželství. Nemálo jich, stanou-li se biskupy, plodí také děti ze zákonité manželky. (...) Tým zvyk je též v Soluni, Makedonii a v Helladě.*⁵⁶ Thesalie, Soluň, Makedonie a Hellada náležely do Západní církve a Sokrates potvrzuje přísnou kázeň, se kterou se tam setkal. Kdežto co se týče Východní církve, kam patřil, píše pouze o zvyku, který někteří kněží a biskupové dobrovolně dodržovali, ale mnoho jich pokračovalo v manželském životě i po vysvěcení. V Západní církvi se tedy kněžská kázeň dodržovala podle písemného zákona, ve Východní církvi se však dodržovala už spíše z dobré vůle.

Ve století šestém se do církevních záležitostí Východní církve vložila světská moc⁵⁷, když byzantský císař Justinian I. roku 530 napsal svému nejvyššímu sudímu Julianovi: *„Svatá pravidla ani presbyterům, ani diakonům, ani subdiakonům nedopouštějí*

⁵⁵ KRBEČ: op. cit., s. 102.

⁵⁶ NOVÁK Josef: Sokrates Scholasticus Církevní dějiny (ve dvou svazcích) (Teol. studie), Praha: Česká katolická charita, I. svazek 1989, II. svazek 1990, V. kniha, 22. kapitola.

⁵⁷ Možná se tak stalo díky nečinnosti východních biskupů ohledně poklesků v kněžské kázni.

po obdržení posvěcení v sňatek manželský vejíti, nýbrž toliko psaltům a lektorům. Nicméně pozorujeme, že někteří nedbajíce svatých pravidel, díky plodí z nějakých žen, s kterými jim dle kázně kněžské nesluší sňatek míti.“⁵⁸ Císař o ženách nepíše jako o manželkách, jednalo se tedy o cizí ženy, možná sestry agapetky, se kterými kněží snad nejprve jen bydleli, ale pak s nimi manželsky žili podle světského práva⁵⁹ a plodili děti, které podle světského práva po svých otcích dědily. Císař na to reaguje a ve stejném listu přikazuje, aby tato (kleriky porušovaná) církevní pravidla platila, jako by se jednalo o příkázání světských zákonů. Díky tomu ti klerici, kteří pravidla porušovali, měli být i většou mocí z církevních úřadů a služeb svrženi. O rok později císař nařizuje, aby biskupem byl volen ten, který je bez manželky a bez dětí: *“Ustanovujeme, aby nebyl za biskupa svěcen, leč ostatně užitečný a dobrý muž, kterýžby nebyl se ženou, aniž byl otec dítěte; ale místo manželky mělby svatou církev, a místo dětí křesťanský lid.”*⁶⁰

V Západní církvi se stále usilovalo o to, aby: a) ženatí kněží manželsky nežili s manželkami a neprodili děti; b) kněží neměli žádnou cizí ženu v domě nebo i mimo něj k posluhování anebo i potěšení; c) se nepřijímali do kléru muži po druhé ženatí anebo muži, kteří se oženili s ženou jinou, než pannou. Pro dosažení tohoto se používali i nové a přísnější prostředky.

Agathský sněm (r. 506) v 16. kánonu ukládá biskupovi, aby nesvětil nikoho před jeho 25. rokem života. A pokud by chtěl být svěcen mladý ženatý muž, aby k tomu svolila i jeho manželka a oba slíbily, že nebudou žít ve společném pokoji, a teprve po obrácení obou může dojít ke svěcení.

Sněm sedmi biskupů v Gerundě (r. 517) se nespokojil se sliby a v 6. kánonu nařizuje pro biskupa až subdiakona: *„Kterýkoli z nich v manželství posvěcen byl, aby bez manželky bydlel; aneb nechtěliby tak bydleti, aby jiného bratra u sebe měl, jenžby čistotu života jeho osvědčoval.“*⁶¹ A v 7. kánonu se pokračuje: *„kteří pak bez manželek svěcení byli a doma čeled' měli, ti aby též nějakého bratra na svědectví svého obcování u sebe chovali, a statek svůj nikoli ledajaké ženské osobě, nýbrž služebníkovi, neb příteli spravovati dali, aneb mateři aneb sestře, pakliby je měli, k správě a ošetřování svěřili.“*⁶²

Za nedodržování kněžské kázně začínají být postihováni i ti biskupové, kteří o tom věděli a nic s tím nedělali. Například III. orleánský sněm (r. 538) ve 2. kánonu

⁵⁸ KRBEC: op. cit., s. 106-107.

⁵⁹ Podle církevního práva to bylo nemožné.

⁶⁰ KRBEC: op. cit., s. 108.

⁶¹ KRBEC: op. cit., s. 110.

⁶² KRBEC: op. cit., s. 110.

nařizuje, aby žádný klerik (od subdiakona výše), pokud byl ženatý, se svou manželkou intimně nežil. V opačném případě má být takový klerik zbaven církevního úřadu a stává se laikem. Pokud by však o tom biskup věděl a přesto ho nechal sloužit, má sám činit pokání ve formě zbavení vykonávání úřadu po dobu tří měsíců. V 6. kánonu je biskupu uloženo šestiměsíční pokání, pokud by vědomě vysvětil muže mladšího, než je právní lhůta (diakon věku 25 let, presbyter 30 let), nebo vysvětil muže dvakrát ženatého nebo ženatého s vdovou.

IV. Orleánský sněm (r. 541) ve svém 10. kánonu ustanovuje: „*Jestližeby biskup vědomě proti církevnímu právu k důstojenství levitskému aneb k presbyterství povýšil muže podruhé oženěného, aneb muže podruhé vdané ženy, aby se mu úřadování kněžské na celý rok zavěsilo, a nechtěliby se tomu podati, aby z obcování veškerého bratrstva až do velkého sněmu vyloučený zůstal.*“⁶³

Na I. sevilském sněmu (r. 590) bylo ve 3. kánonu přijato opatření proti klerikům, kteří žili s „cizí“ ženou, nechtěli uposlechnout svého biskupa a propustit ji. Toto opatření spočívalo v tom, že „*s povolením biskupa svěští soudcové takové ženské od neposlušných kleriků odtrhovali a k svému zisku jich užívali; však ale pod trestem církevního vyobcování dotčeným klerikům jich více nevydávali. Čehož kdyby soudcové nezdrželi, sami vyobcování a ty ženské do klášterů k službě odevzdány býti měly.*“⁶⁴

V šestém století se v církvi začala rozmáhat simonie⁶⁵, na kterou církevní sněmy musely reagovat. Na II. turonském sněmu se z církve vyloučil jak biskup, který přijímal za vysvěcení dary, tak i muž, který za dary chtěl být (nebo byl) vysvěcen. Stejně tak i na I. brakarském sněmu byli vyloučeni z církve jak ti, kteří dávali, tak i ti, kteří brali. A sněm připomíná, že mnozí nehodní sloužili u posvátného oltáře, což mohli ne díky dobrým skutkům, ale díky hojným darům.

Během sedmého století se nezdrženlivost ženatých kněží od svých manželek řešila jen na VIII. toledském sněmu (r. 653), kde se tito nezdrženliví klerici vylouvali, že svěcení byli násilím a tím byli nedobrovolně nuceni ke zdrženlivosti. Sněm však na to nebral ohled a nařizoval: „*kdoby z nich budoucně odhodiv obdrženou milost k manželství*

⁶³ KRBEC: op. cit., s. 113.

⁶⁴ KRBEC: op. cit., s. 115.

⁶⁵ „*Z lat. simonia. Je to hřích, kterého se dopouští, kdo obchoduje s duchovními statky (např. se - svátostmi - CIC 1380 - s - odpustky) a nebo s časnými statky, které se k nim vztahují. Výraz je odvozen od jména Šimona Mága, jenž se pokoušel koupit si od apoštolů Petra a Jana dar uzdravování (Sk 8,9-24).*“ viz <http://www.iencyklopedie.cz/simonie/> (16.11.2010).

*se navrátil, aby úřadu a hodnosti zbaven, jako odpadlí z chrámu a ze společenství věřících vyvržen, a na vždycky do kláštera ku pokání odsouzen byl.*⁶⁶

Co se týče přebývání žen u kleriků, několikrát se přikazovalo jak biskupům, tak i ostatním klerikům, aby se cizím ženám vyhýbali, s nimi ani nemluvili, dokonce ani s příbuznými beze svědků nezůstávali. Biskupové měli mít ve svém příbytku jako svědky důvěryhodné muže a podobně i ostatní klerici. Cizí ženy, které s kleriky přebývaly, měly jim být jakýmkoliv způsobem odňaty a buď jako cizoložnice odsouzeny⁶⁷, nebo prodány⁶⁸ anebo navždy do kláštera zavřeny⁶⁹, aby se ke klerikům už nikdy nemohly vrátit.⁷⁰

IX. toledský sněm (r. 655) konstatuje, že všechna sněmovní ustanovení nemohla odstranit nezdrženlivost kleriků a proto nařídil, aby se tresty nejenom na rodiče, ale i na jejich zplozené děti vztahovaly, aby tedy děti kleriků nikdy po rodičích nedědily a zůstaly ve službě chrámu, ke kterému jeho rodiče patřili.

I v sedmém století se v Západní církvi šířila simonie. Tito svatokupci, kteří chtěli obdržet církevní úřad pomocí darů, měli být potrestáni svržením a ztrátou vlastního jmění.

Východní církvev, která od první přísné kázně kněžského bezženství z části upustila, zabývala se jí na trullském sněmu (označovaném také jako Quinisextum nebo česky Pětišestém, r. 691-692), který se považuje za doplněk pátého a šestého všeobecného sněmu (III. a IV. konstantinopolského sněmu, r. 553 a r. 680). Tímto sněmem se Východní církvev, co se týče kněžské kázně, z části odtrhla od Západní církvev.

Ve 3. kánonu je reakce na návrh císaře (Justiniana II.): *„aby příslušníci duchovenstva,(...), byli čistí a bezúhonní služebníci a hodni duchovní oběti velikého Boha, (...), a očistili se od skvrny, jež na nich lpí z nezákonných manželství“*⁷¹. Sněm na to zareagoval: *„k té věci členové nejsvětější římské církvev, navrhovali zachovávatí přísný předpis, avšak podřízení stolci tohoto Bohem chráněného a sídelního města předpis lidumilnosti a blahovůle, my otcovsky a současně bohumile spojivše to i ono v celek, abychom neučinili dobrotu slabostí a přísnost krutostí, zvláště při takových okolnostech, kdy hříšný pád z nevědomosti zasahuje nemalý počet lidí“*⁷². Sněm stanovuje, aby ti, kteří uzavřeli druhý sňatek a nechtějí jej odvrhnout, byli svrženi ze svých úřadů. Ti však, kterým

⁶⁶ KRBEC: op. cit., s. 119.

⁶⁷ Dle ustanovení jistého neznámého sněmu v Galii.

⁶⁸ Podle IV. sněmu toledského.

⁶⁹ Podle VIII. sněmu toledského.

⁷⁰ Srov. KRBEC: op. cit., s. 119-120.

⁷¹ Kanonická pravidla, Pravidla šestého svatého všeobecného sněmu, cařihradského, (r.680) jinak trullského, konaného ve sloupové síni císařského paláce. Pravidlo 3.

⁷² Kanonická pravidla, Pravidla šestého svatého všeobecného sněmu, cařihradského, pravidlo 3.

druhá manželka zemřela, nebo toto druhé manželství od sebe odvrhli, a kteří se obrátili a zachovávají mravní čistotu, mají na určitý čas zakázáno vykonávat posvátnou službu a úkony. Ti, kdo se jednou oženili a žena byla vdovou, nebo ti, kteří se oženili až po svěcení, musí tento svazek opustit a mají zákaz na nějakou krátkou dobu vykonávat posvátnou službu, a poté již ale nesmějí být povyšováni.

Tato dosud uvedená pravidla 3. kánonu se vztahovala na ty případy, které byly zjištěny do sněmem stanoveného termínu. Od stanoveného termínu a do budoucna sněm stanovuje: *„Od nyní pak stanovíme a obnovujeme pravidlo, jež zní: Kdo po křtu byl dvakrát ženat nebo měl družku, nemůže býti biskupem ani knězem ani jáhnem ani vůbec v počtu duchovního stavu; také kdo se oženil s vdovou nebo rozvedenou nebo hříšnicí nebo otrokyní nebo herečkou nemůže býti biskupem ani knězem ani jáhnem ani vůbec v počtu duchovenského stavu.“*⁷³

Ve 4. kánonu je příkaz, pokud by biskup, kněz, jáhen, podjáhen, žalmista, zpěvák nebo vrátný obcoval s Bohu zasvěcenou ženou, má být svržen. Pokud by to učinil laik, má být vyloučen z církevního společenství.

V 5. kánonu je příkazováno svrhnout každého klerika, který by u sebe nechal žít osobu jinou, než vymezuje první všeobecný sněm v Niceji (tzn. matku, sestru, tetu nebo takovou ženu, která je mimo jakékoli podezření).

V 6. kánonu se zakazuje klerikům od podjáhnu výše, aby po svěcení vstupovali do manželství. Pokud by tak někdo přesto učinil, má být z úřadu svržen. Každý budoucí klerik, pokud se chce oženit, má tak učinit ještě před svěcením (na podjáhna a výše).

Ve 12. kánonu se pod pohrůžkou svržení zakazuje biskupům po vysvěcení pokračovat ve společném životě se svými manželkami.

Ve 13. kánonu se Východní církev odtrhává v kněžské kázni od Západní církve tím, že nevyžaduje od ženatých mužů slib zdrženlivosti při svěcení: *„Ježto jsme se dozvěděli, že v římské církvi jako pravidlo se předává, že ti, kdož mají býti učiněni hodnými rukopoložení na jáhna nebo kněze, se zavazují, aby se více nestýkali se svými ženami, povolujeme, následujícíe dávné pravidlo apoštolského zřízení a řádu, aby soužití duchovních dle zákona i v budoucnu zůstalo nedotčeným, aby nebyl nikdy roztržen jejich svazek se ženami, a nebyli zbavováni vzájemného styku ve vhodnou dobu. Tudiž jestli se někdo jeví hodným rukopoložení na podjáhna, nebo jáhna nebo kněze, nebudiž mu překážkou k uvedení na tento stupeň soužití se zákonitou manželkou. Nebudiž od něho*

⁷³ Kanonická pravidla, Pravidla šestého svatého všeobecného sněmu, cañhradského, pravidlo 3.

v době rukopoložení vyžadován závazek, že se bude zdržovati zákonného obcování se svou ženou, abychom tak nebyli nuceni urážeti Bohem ustanovené a jím v jeho příchodu požehnané manželství.

(...) Víme, že shromáždění v Karthageně, majíce péči o čistotu života duchovenstva, nařídili, aby podjáhní, dotýkající se sv. tajin, a jáhní a kněží, době své služby se zdržovali od svých manželek. Tak i my zachovávejme podobně to, co od apoštolů bylo předáno a od dávných časů zachováváno, znajíce čas každé věci a zvláště postu a modlitby. Ti, kdož stojí před oltářem v době, kdy přistupují ke svátosti, mají býti zdrženliví ve všem, aby mohli přijati od Boha, čeho v prostotě prosí. Odváží-li se někdo, jednaje proti pravidlům apoštolským, někoho z duchovních, to je kněží nebo jáhnů nebo podjáhnů, zbavovati svazku a styku se zákonitou ženou, budiž svržen, podobně vyhání-li kněz nebo jáhen pod záminkou zbožnosti svou ženu, budiž odloučen z posvátného sloužení; pakliže zůstane v tom úporným, budiž svržen.⁷⁴

Sněm se odvolává na 5. Apoštolský kánon, ale ve 30. kánonu však sněm umožňuje, aby někteří kněží tento apoštolský kánon přestoupili a se souhlasem manželky aby spolu již nežili žádným způsobem. A pro manželky budoucích biskupů sněm ustanovil ve 48. kánonu: „Žena toho, komu je udělována hodnost biskupská, napřed podle dohody se rozlučuje od svého muže a po jeho rukopoložení na biskupa necht' vstoupí do kláštera, daleko od sídla tohoto biskupa vybudovaného, a necht' ji biskup vydržuje. Ukáže-li se hodnou, budiž ustanovena v hodnost diakonisy.“

Těmito kánony Východní církve definovala požadavky na kněžskou kázeň týkající se kněžského bezženství.

Souhrn kázně kněžského bezženství ve Východní a Západní církvi od 4. do 7. století:⁷⁵

- žádný podjáhen, jáhen, kněz ani biskup se nesměl po svěcení oženit, jinak byl svržen a přeřazen mezi laiky. Toto manželství uzavřené po svěcení bylo v celé církvi (Východní i Západní) sice nedovolené, ale platné.
- již ženatí a v manželství svěcení klerici se museli od svých manželek zdržovat. Východní církve však od tohoto pravidla upustila a dovolila ženatým klerikům, kromě biskupa, po svěcení nadále žít plně manželský život.
- svobodní klerici museli žít v čistotě, aniž by žili společně s cizí ženou

⁷⁴ Srov. Kanonická pravidla, Pravidla šestého svatého všeobecného sněmu, cařihradského, pravidlo 13.

⁷⁵ Srov. KRBEK: op. cit., s. 133.

1.1.3 KNĚŽSKÝ CELIBÁT V ZÁPADNÍ CÍRKVI OD OSMÉHO STOLETÍ DO SOUČASNOSTI

Východní církve svými pravidly na sněmu trullském ustálila své zákonodárství ohledně kněžského bezženství, které pak již neměnila.

Západní (Římská) církev již od svých pravidel také neustoupila, ale i díky šíření církve mezi pohanskými národy musela vynaložit mnoho úsilí, aby se starobylá kázeň zachovávala. Především u národů germánských se s obtížemi zaváděla a udržovala kněžská kázeň, protože u nich přetrvávaly pohanské zvyky a mnohé nemravnosti. Pohanským národům byly křesťanské ctnosti cizí, z národů přešla ta nekázeň na kněžstvo a to vedlo spíše světský život, myslivecký i vojenský, čímž mravy více klesaly.

Svatý Bonifác (arcibiskup mohučský, původním jménem Wynfreth / Wynfrith neboli Winfried) podává svědectví o chování kněží v Germanii v dopise papeži Zachariášovi, ve kterém žádá o plnou moc uskutečnit sněm, na kterém by se kněžská kázeň napravovala a ke kterému dal impuls francký vévoda Karlomann, a zároveň se papeže ptá: a) jak naložit s těmi diakony, kteří od mládí nežijí řádně a po svěcení nadále smilní a cizoloží, a někteří byli povýšeni dokonce až na biskupy, ačkoliv v tomto stavu setrvali; b) co dělat s těmi, co sice nejsou smilníci a cizoložníci, ale jsou to opilci, činí křivdy, věnují se loveckým honům, bojují ve válkách jako vojáci a vlastní rukou prolévají krev pohanskou i křesťanskou? Papež na tyto dotazy odpovídá, aby takovým biskupům, kněžím a diakonům nedovolil nadále vykonávat kněžskou službu.

Roku 742 se tedy konal germánský sněm pod vedením arcibiskupa Bonifáce a na tomto sněmu byly přijaty přísné tresty, leč patrně přiměřené tehdejší době. Bylo tedy mimo jiného ustanoveno, že pokud by presbyter upadl do smilství, má být veřejně bičován a na dva roky uvězněn v žaláři, kde má vykonávat pokání o chlebu a vodě. Pokud by se smilstva dopustil klerik nebo mnich, má být třikrát bičován a rok v žaláři pokání činit.⁷⁶

V celé Západní církvi se rozšířil systém církevního obročí (beneficium⁷⁷), které znamenalo příjem spojený s církevní službou a úřadem. Toto obročí bylo dědičné a úřad s ním spojený byl těžko odňatelný. Udělování obročí a úřadu prováděli mocní laici, kteří hleděli především na vlastní zájmy, nikoliv na duchovní a náboženské zájmy církve, což vedlo k tomu, že do církevních úřadů byli dosazováni za biskupy, opaty a kněze muži

⁷⁶ Srov. KRBEK: op. cit., s. 139-140.

⁷⁷ Trvalé právo na určitý úřad; poskytnutí úřadu nebo majetku, z něhož plyne nějaký příjem.

nepřipravení a mnohdy i nehodní. To vedlo k simonii (svatokupectví) a k nikolaismu⁷⁸ (porušování kněžského bezženství).

Svátost kněžského svěcení byla udílena za úplatu, v Germánii se i veřejně kněžské svěcení prodávalo tomu, kdo dal více. Klerikové (ženatí nebo i neženatí žijící s ženou a mající děti) zajišťovali své rodiny z církevního majetku. Někteří kněží se i veřejně ženili, dopouštěli se smilství nebo i cizoložství.

Oblastní sněmy se konaly, ale nebyly schopné odstranit škody a napravit kázeň narušenou rozšířenou simonií a nikolaismem. Proto se touto situací začali zabývat samotní papežové v celocírkevním měřítku.

Na začátku jedenáctého století se na pomoc kněžské kázni spojila církevní i světská moc, kdy nejprve papež Benedikt VIII. (na papežském stolci byl od r. 1012 do 1024) na sněmu tičinském ustanovil v 1. kánonu a 2. kánonu, aby se nikdo z kleriků neopovažoval žít s manželkou anebo se souložnicí. Pokud by se některý z kleriků opovážil, má být z církevního úřadu svržen. Císař Jindřich II. (972-1024) to potvrdil a ti klerici, kteří by se prohřešili, měli být vydáni světskému soudu.⁷⁹

Roku 1031 se konal sněm ve městě Bourges⁸⁰ a v 5. kánonu přikazuje všem presbyterům, diakonům a subdiakonům, aby neměli žádnou manželku ani souložnici a pokud mají, aby je hned propustili a nevraceli se k nim. Pokud by je nechtěli opustit, nemají již vykonávat oltářní službu a mají být přesunuti k lektorům a zpěvákům.

V 6. kánonu je nařizováno biskupům, aby nikoho na subdiakona nesvětili, dokud v jeho přítomnosti a před oltářem neslíbí, že nikdy nebude mít ani manželku, ani souložnici, a pokud jí má, že se jí hned zřekne.

O synech presbyterů, diakonů a subdiakonů, kteří byli zplozeni v době, kdy jejich otec byl knězem, diakonem nebo subdiakonem, se píše v 8. kánonu a nařizuje se takové syny nepřipouštět mezi kleriky. Pokud však již mezi kleriky jsou, nesmí být povyšováni, ale mají zůstat na tom stupni, kde jsou.

Na sněmu bylo také zakázáno (19. kánon), aby někdo dával svou dceru za manželku presbyterovi, diakonovi nebo subdiakonovi, ani jejich synům. Podobně ve

⁷⁸ „Nikolaité neboli mikulášenci byli raná sekta, kterou založil jeden ze sedmi prvojáhnů Mikuláš (Nikolaos) z Antiochie. Jednalo se o gnostickou sektu praktikující sexuální výstřelky, proto se ve středověku kněžské smilstvo a kněžské sňatky označovaly jako nikolaismus. Je třeba vzít v úvahu, že Nikolaité sváděli křesťany k pohanskému způsobu života, ony sexuální výstřelky byly totiž sakrální smilstvo. Bylo s tím spojeno i pojídání masa obětovaného pohanským bohům (srov. Zj 2, 14-15).“ viz http://www.moraviamagna.cz/historie/h_zemitr.htm (16.11.2010)

⁷⁹ Srov. KRBEČ: op. cit., s. 150-151.

⁸⁰ Srov. KRBEČ: op. cit., s. 152-154.

20. kánonu se zakazuje, aby si někdo bral dceru nebo vdovu presbytera, diakona nebo subdiakona.⁸¹

Papež Lev IX. (papežem 1048-1054) osobně konal cesty a účastnil se provinciálních synod, kde vystupoval proti biskupům a kněžím svatokupectvím poskvrněným anebo z něj podezřelým. Také všude uskutečňoval ustanovení o kněžském bezženství, takže biskup, presbyter, diakon ani subdiakon neměl mít žádnou manželku ani souložnici a pokud měl, hned jí měl propustit, jinak byl svržen z církevního úřadu a služby, takže nemohl sloužit mši, číst evangelium nebo epištoly a ani nemohli pobývat v domě kleriků s ostatními zdrženlivými kleriky.

Pomocníkem Lva IX. v této nápravě byl Petr Damiani, který působil svou výmluvností a popisoval stav kněžstva, kdy nezdrženliví se zpovídali nezdrženlivým, aby snáze obdrželi rozhřešení a tak se ve svém provinění utvrzovali. Dalším pomocníkem Lva IX. byl i Hildebrand, pozdější papež Řehoř VII.

Po Lvu IX. nastoupil Viktor II. (1055-1057), který horlivě následoval svého předchůdce a vyslal v záležitosti nápravy simonie a nikolaismu kardinála Hildebranda za legáta na území Francie. Tak na rozličných sněmech byli zcela vyloučeni z církve svatokupci, pokud se nepolepšili, a nezdrženliví klerici, kteří se nechtěli vzdát svých manželek a souložnic.

Ačkoliv papež Mikuláš II. byl na apoštolském stolci pouze dva roky (1059-1061), podařila se mu provést částečnou nápravu kázně v Miláně, kde se klerikové dlouho a urputně bránili podvolit nařízení ohledně kněžské kázně, což se jim dařilo díky podpoře milánského lidu jimi zbouřeného a milánského arcibiskupa Kvida, který sám se účastnil svatokupectví. Náprava se povedla díky legátům Petrovi Damiani a biskupu Anselmovi.

Roku 1059 tak slavil papež Mikuláš II. sněm v Římě, kterého se také napravený Kvido Milánský účastnil. Na tomto sněmu bylo pod trestem církevního vyloučení zapovězeno, aby kněz, diakon nebo subdiakon pojal k sobě souložnici. Takový klerik nesměl mši sloužit, ani při mši číst evangelium nebo epištolu, ani s ostatními v domě kleriků přebývat nebo mít nějaký podíl na beneficiu. Poslušní a pohlavní čistotu zachovávající klerici měli společně přebývat v domě u kostela a vést společný apoštolský

⁸¹ Synem, resp. dcerou, presbytera, diakona nebo subdiakona se myslí syn (dcera), který byl zplozen v době, kdy jeho otec byl presbyterem, diakonem nebo subdiakonem.

život. Dále papež Mikuláš II. stanovil, že se svatokupci se nemá jednat milosrdně a mít je v důstojnosti, a také zakázal, aby laici chodili na mši presbytera, o kterém nepochybně věděli, že žije se souložnicí nebo má v domě jinou ženu. Tak byl nucen i lid pomáhat k zavedení kněžského bezženství.

Nástupcem Mikuláše II. byl Alexandr II. (v papežském úřadě v letech 1061-1073). I on bojoval proti simonii a nikolaismu v církvi, takže hned na Římském sněmu r. 1063 opět přikazoval to, co jeho předchůdci, zvláště Lev IX. a Mikuláš II. Dále ustanovil, že ti, kteří přijali zdarma svěcení od svatokupce, mají zůstat v úřadu, ale do budoucna, kdokoliv by se nechal vysvětit od svatokupce a při tom by se vědělo, že takový je, má být i se svatokupcem odsouzen - zbaven úřadu a důstojnosti.

Papeži Alexandrovi II. se podařilo nastolit církevní pořádek v Miláně a v instrukcích daných svým legátům poslaným uklidnit rozbroj, zakazuje skutky simonie, jako například, aby mnich získal opatství, kanovník byl svěcen za úplatu nebo aby svátosti, svěcení kostelů nebo svaté křížmo, bylo získáváno za dar. Dále papež zakazuje skutky nikolaismu, ale milosrdný je k těm klerikům, kteří z lidské křehkosti v tomto směru klesli. Ti mají činit pokání a hlavně má být zamezeno jejich kontaktu s dotyčnou ženou.

Po smrti Alexandra II. byl proti své vůli zvolen za papeže Řehoř VII. (1073-1085) pod vlivem požadavku římského lidu. Řehoř VII. vědom si nutnosti pokračovat v odstraňování simonie a nikolaismu z církve, tak jak se o to snažili jeho předchůdci, svolal roku 1074 obyčejný postní sněm do Říma. Při shromáždění velkého počtu biskupů a kněží obnovil všechny staré dekrety proti svatokupectví a kněžské nezdrženlivosti tak, jako již jeho předchůdci a sněmy mnohokrát opakovali. Po tomto sněmu papež rozeslal sněmovní listy do všech zemí a krajů, ve kterých biskupům oznámil, co bylo ustanoveno na sněmu, a rozkazoval, aby to bylo dodržováno.⁸²

V důsledku toho se v církvi konaly místní sněmy a na nich se oznamovalo ustanovení z Říma. V řadě krajů (nejvíce v Německu) to vzbudilo velké pobouření, papež byl nazýván novotářem, kacířem i bláznem. Odpor byl i proti biskupům, kteří vykonávali papežův rozkaz, a někteří si ani vlastním životem nemohli být jisti. Sám papež byl na

⁸² Srov. KRBEČ: op. cit., s. 170.

Štědrý večer vánoční ve svém kostele napaden svými protivníky, zraněn a zavřen do věže. Římský lid ho však rychle osvobodil.⁸³

Jedním z mnoha biskupů, kteří měli velké problémy s prosazováním ustanovení sněmu, byl i Sigfrid Mohučský, k jehož arcibiskupské správě patřila také Morava a Čechy. Nejprve dal svému kněžstvu čas půl roku na rozmyšlenou a na nápravu. Po uplynutí lhůty svolal v říjnu 1074 do Erfurtu sněm, ale klerikové měli mnoho námitek a někteří měli v úmyslu biskupa svrhnout anebo ho zabít. Sigfrid se zalekl, upustil od prosazování ustanovení a pro uklidnění klerikům slíbil, že napíše papeži, aby svůj požadavek odvolal. Papež však v odpovědi přísněji trval na vykonání ustanovení a naléhal, aby biskup svolal nový sněm hned na jaře 1075 do Mohuče. Tento sněm dopadl stejným nezdarem, jako sněm první. Na příkaz papežova legáta Hendrika, biskupa Churského, Sigfrid svolal další sněm na podzim 1075 opět do Mohuče. Nezdrženliví klerici opět na Sigfrida doráželi tak, že opět ustoupil a poraženecky vzkázal legátovi, aby on anebo sám papež přišel a svá ustanovení oznámil. Legát Hendrik nejuživější kleriky potrestal a zjednal pokoj.⁸⁴

Řehoř VII. se neúnavně mnoha dopisy a svými legáty snažil opravit kněžskou kázeň, leč někteří biskupové byli liknaví k nezdrženlivým klerikům a i svatokupectví jim promíjeli nebo se ho sami účastnili. Proti takovým byl na sněmu v Římě roku 1078 ustanoven 11. kánon, ve kterém bylo takovým biskupům vyhrožováno zastavením úřadu.

Nedostatek schopných kněží a nepříznivé světské okolnosti v některých krajích (zvláště německých) neumožňovaly hned a v plném rozsahu vynutit stanovená církevní pravidla. Sám papež Řehoř VII. v odpovědi passovskému biskupu Altmannovi píše, že je třeba být shovívavý a posečkat, až bude sjednán obecný pokoj. Řehoř ani tolik nedotíral na skutečné a před svěcením řádně ženaté kleriky, ale na ty, kteří měli souložnici nebo jinak se hrubě proti pohlavní čistotě provinili. Ani nebyl tak přísný na kleriky žijící na vesnici, jako na ty žijící ve městě u velkých chrámů, u kterých musela náprava kázně začínat a nebrat u nich ohled na to, že by se jich nedostávalo.⁸⁵

Při svěcení podle dřívějších ustanovení se musel každý muž písemně biskupovi před oltářem zavázat⁸⁶, že bude dodržovat pohlavní čistotu. Tento slib byl podle vzoru: „*Já bratr N. slibuji – Bohu a všem jeho Svatým, ostříhati čistotu těla svého, dle*

⁸³ Srov. KRBEK: op. cit., s. 172.

⁸⁴ Srov. KRBEK: op. cit., s. 173-174 a 181-184.

⁸⁵ Srov. KRBEK: op. cit., s. 197-198.

⁸⁶ Manželství uzavřené knězem (i tajně) bylo sice nedovolené, ale platné.

*ustanovení pravidel církevních a dle řádu, kterýž mi udělen bude – u přítomnosti pana biskupa N.*⁸⁷

V čem tato žádaná a slibovaná čistota spočívala, je patrné z kánonů sněmu ve městě Melfi, který se konal roku 1089 za Urbana II. (1088-1099). Sněm přikazuje pod hrozbou ztráty úřadu, aby žádný klerik od subdiakona počínaje tělesně nežil s ženou, ani manželkou řádně pojatou před subdiakonátem. A dále neměl být svěcen žádný muž, který by nebyl panicem a zcela svobodným od ženy, nebo i ženatý mohl být, ale musel se od své ženy odloučit a nežít s ní, navíc se muselo jednat o jeho jedinou ženu, kterou si bral jako pannu.

Pravidla kněžské kázně byla přijata i na Římském sněmu roku 1099 a tak byla potvrzena pro celou církev.⁸⁸

Ve 12. století pokračovala snaha římských papežů i provinciálních sněmů o nápravu kněžské kázně ve všech krajích, i v těch, kam působení Řehoře VII. a jeho následovníků z různých důvodů, nejčastěji politických, nemohlo proniknout. Nezdrženlivost od manželek, souložnic anebo i pozdější oženění se trestalo svržením z úřadu a odnětím církevního benefícia, přičemž provinilý klerik si mohl vybrat, zda zvolí tento trest, nebo se odloučí od své manželky nebo souložnice. V některých krajích se však s provinilými kleriky přísnější zacházelo – v Anglii byli prohlašováni za nepoctivé a ve sporech nemohli být na straně žalobců, ani svědků.

Co se manželství uzavřeného až po vysvěcení týče, bylo na 2. lateránském koncilu v roce 1139 ustanoveno pravidlo (7. kánon), kterým dochází k posunu chápání kněžského manželství a již není bráno jako manželství, ale jakou nemanželské spolubydlení. Proto se mohlo i mělo roztrhovat třeba i proti vůli manželky, což v řádném manželství se mohlo stát jedině se souhlasem manželky. A tak manželství uzavřené po svěcení bylo nejenom nedovolené, ale stalo se již také neplatným. Přijaté svěcení se stalo překážkou pro uzavření manželství. Dosud platilo, že pokud se kněz oženil, byl za to trestán, ale pokud nechtěl, žena se mu ponechala.

Klerici se již nemohli ženit, protože jim byla odňata církví i státem možnost uzavřít sňatek. Pokud klerik (subdiakon a výše) bydlel s ženou, bylo to již bráno jako smilstvo, za které bylo odnímáno beneficium, zastaven úřad, vězněno i exkomunikováno.⁸⁹

⁸⁷ KRBEC: op. cit., s. 199.

⁸⁸ Srov. KRBEC: op. cit., s. 199-201.

⁸⁹ Srov. KRBEC: op. cit., s. 280-281.

Při prosazování kněžského bezženství se tedy používaly dva prostředky: a) odnímání církevních úřadů a benefícia; b) rozvádění po svěcení uzavřeného manželství.⁹⁰

Císař Zikmund marně žádal na kostnickém sněmu (1414-1418), aby byl zrušen zákaz kněžského manželství s odůvodněním: *„ježto mezi tisíci sotva jednoho vskutku zdržedlivého najdeš, a ježto lid v každém z nich rušitele svých manželství vidí a před nimi jako zloději manželské věrnosti se třese.“*⁹¹

V době reformace protestanti zavrhlí římského papeže a zároveň i kněžský řád s celibátem. A tak kněží, ale i mnichové a mnišky opouštěli své sliby a kláštery a uzavírali manželství. Když se potom přemýšlelo, jakými prostředky tuto událost roztržky napravit, mezi návrhy bylo i zrušení kněžského celibátu. Ale na tridentském koncilu (ve třetím období, rok 1562-1563) dne 11.11.1563⁹² byl potvrzen kněžský celibát (především v reakci na lutherskou reformaci) v 9. kánonu ustanovení o svátosti manželství: *“Kdo by tvrdil, že klerici, kteří přijali svaté svěcení, nebo členové řádů se slavným slibem cudnosti, mohou uzavřít manželství a že je manželský svazek nehledě na protikladný církevní zákon a slib platný, (...) má být vyloučen.“*⁹³ a pro lepší výchovu budoucích kněží bylo rozhodnuto o vzniku kněžských seminářů.⁹⁴

O zrušení celibátu v době trvání tridentského koncilu usiloval v dopise papeži Pavlu IV. v roce 1556 i polský král Zikmund August. Totéž marně žádal o čtyři roky později císař Ferdinand I. a žádost opakoval pak i Maxmilián II.⁹⁵

Ještě v jedné zásadní věci došlo na koncilu ke změně a to v uzavírání manželství. K jeho uzavření byla nutná veřejnost a manželství uzavřené beze svědků bylo označeno za neplatné.⁹⁶

Papež Pius V. se v bule *Horrendum illud scelus* z 30.8.1568 zaměřil na nešvar homosexuálních skutků u kněží a mnichů. Tito kněží a mniši měli být potrestáni ztrátou úřadu, důstojnosti a benefícia. Navíc měli být odevzdáni světské vrchnosti k odsouzení podle světského práva, které platilo i pro laiky.

⁹⁰ Srov. KRBEC: op. cit., s. 1264-266.

⁹¹ HOFER Josef, RECTUS: Kněžský coelibát v katolické církvi. Olomouc: Kramář a Procházka, 1903, s. 25.

⁹² HOFER Josef, RECTUS: op. cit., s. 25.

⁹³ DENZLER: op. cit., s. 34.

⁹⁴ Srov. KRBEC: op. cit., s. 280.

⁹⁵ Srov. HOFER Josef, RECTUS: op. cit., s. 25.

⁹⁶ Srov. KRBEC: op. cit., s. 280.

I mimo „Starý kontinent“ docházelo k prohřeškům proti celibátu. Na třetím provinciálním koncilu v Mexiku (roku 1585) bylo postihováno obzvláště cizoložství, život v konkubinátu a specifikum pro misijní oblasti - sexuální styk s otrokyněmi. Duchovním bylo zakázáno účastnit se křtu, sňatku a pohřbu vlastních dětí. Tresty spočívaly ve ztrátě úřadu, benefícia a vyloučení z přijímání svátostí.

V době evropského osvícenství v 17. a 18. století byl celibát především teologicky orientovanými kritiky prohlašován za nemorální, „*nikoli bezpodmínečně sám o sobě, avšak ve svých důsledcích.*“⁹⁷ Stav kléru ztratil na vážnosti a církevní instituce se dostaly na okraj dění.

Během francouzské revoluce (1789-1799) řada kněží podlehla revolučnímu nadšení a začala se spíše řídit pravidly nové republiky než pravidly církve. Někteří kněží se i civilně oženili. Po uklidnění revoluční doby bylo hledáno řešení, jak tento stav napravit, a indultem ze dne 15.8.1801 a později ještě ze dne 7.2.1809 papež Pius VII. udělil generální dispens od celibátu cca 200 kněžím, kteří během revoluční doby uzavřeli civilní manželství, které zároveň sanoval.⁹⁸ Dispens od celibátu nebyla ničím novým – již v 10. století dispensoval papež Benedikt IV. kněze-řeholníka Ramíra a papež Benedikt IX roku 1032 dispensoval jáhna Kazimíra I., pozdějšího polského vládce. Také papež Julius III. dal za vlády královny Marie I. v Anglii plnou moc kardinálu Polo, aby dispensoval kněze, kteří za vlády Jindřicha VIII. a Eduarda VI. uzavřeli sňatek.⁹⁹

V roce 1918 vstoupil v platnost Codex Iuris Canonici. V kánonu 132 se o neženatosti kléru praví: „*Klerikové vyšších svěcení se nesmějí ženit a jsou zavázáni k dokonalé cudnosti. Každým hříchem proti ní se provinují svatokrádeží.*“¹⁰⁰ Tím je vyjádřeno, že na posvěcenou osobu, kterou se klerik svěcením stává, má nárok pouze sám Bůh. Slib trvalé zdrženlivosti musel adept na podjáhenské svěcení skládat ústně, až v roce 1930 Kongregace pro klérus určila, že tento slib musí být složen ústně a písemně.

V kánonu 1072 je potvrzeno, že svěcením na podjáhna vzniká překážka pro uzavření manželství, čímž každé uzavřené manželství po svěcení je neplatným. Od této

⁹⁷ DENZLER: op. cit., s. 35-36.

⁹⁸ SVOBODA Jiří: Zplatnění manželství v právu Katolické církve, in: Revue církevního práva 30 (1/05), s. 14.

⁹⁹ Srov. HOFER Josef, RECTUS: op. cit., s. 94-95.

¹⁰⁰ DENZLER: op. cit., s. 38.

vzniklé překážky může dispensovat pouze papež a nemanželské děti, které by se chtěly stát kněžími, potřebují dispens kvůli tomuto „defektu při zrození“.

Kodex také obsahuje nařízení, aby klerici u sebe doma neměli ženy, a pokud mají, aby se jednalo pouze o takovou ženu, u které by nemohlo vzniknout zlé podezření, tedy například matku, sestru, tetu anebo takovou ženu, u níž vzhledem k jejím ctnostem a pokročilému stáří nemůže vzniknout žádná „nepřístojnost“.¹⁰¹

V roce 1951 došlo k historickému průlomů v praxi svěcení, kdy několik století přijímali kněžské svěcení již pouze svobodní muži. Papež Pius XII. potvrdil svěcení ženatého muže, kterým byl Rudolf Goethe. Tento muž byl více než 40 let německým evangelickým pastorem a po své manželce vstoupil i on do katolické církve. Ve svých 70 letech byl vysvěcen na kněze a díky dispenzi od papeže mohl setrvat v žití s manželkou „jako bratr a sestra“.¹⁰² Takže ani touto událostí nedošlo k narušení nebo k odstoupení od celibátních pravidel.

Svěcení ženatých mužů se však nestalo ničím běžným, ale papežové k němu přistupovali pouze ve zvláštních případech.¹⁰³ Několik těchto nestandardních případů se událo po nepokojích, které byly vyvolány povolením svěcení žen v anglikánské církvi. V důsledku této změny několik anglikánských pastorů chtělo opustit svoji církev a dostalo se jim od papeže Jana Pavla II. povolení stát se katolickými kněžími.¹⁰⁴ Závazek celibátu pro klérus římskokatolické církve však nebyl narušen.

Na II. vatikánském koncilu (1962-1965), patrně právě proto, že mu předcházely pokusy zrušit zákon celibátu, byla debata na toto téma zakázána papežem Pavlem VI. v dopise kardinálu Tisserantovi, jednomu ze čtyř prezidentů koncilu: „*Veřejná diskuse na toto téma, která vyžaduje velikou moudrost a je tak důležitá, není v žádném případě přípádná.*“¹⁰⁵

V dekretu o službě a životě kněží je uznána plnohodnotnost ženatých kněží ve východní tradici a o kněžské zdrženlivosti je napsáno: „*Podstata kněžství ji sice*

¹⁰¹ Srov. DENZLER: op. cit., s. 38-39.

¹⁰² Srov. Religion: Exceptional Goethe, in: Time Magazin, 31.12.1951.
<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,822008,00.html> (8.9.2010).

¹⁰³ několik příkladů je zde – Zölibatsdispens, in: Wikipedia.
<http://de.wikipedia.org/wiki/Z%C3%B6libatsdispens> (10.9.2010).

¹⁰⁴ Srov. Anglikánský duchovní ve Španělsku se stal katolickým knězem, in: ChristNet.cz.
<http://www.christnet.cz/magazin/clanek.asp?clanek=2386> (10.9.2010).

¹⁰⁵ DENZLER: op. cit., s. 41.

nevyžaduje, jak je zjevné z praxe prvotní církve (...) a z tradice východních církví, kde vedle těch, kterým je dána ta milost, že si spolu se všemi biskupy zvolí život v celibátu, jsou též velmi zasloužilí kněží ženatí.¹⁰⁶, ale celibát je i tímto koncilem potvrzen: „Tento posvátný sněm znovu schvaluje a potvrzuje tuto zákonnou povinnost pro ty, kteří jsou vybráni ke kněžství. Přitom mu Duch dává důvěru, že Otec velkoryse udělí dar celibátu, tak přiměřený novozákonnímu kněžství, budou-li o něj pokorně a vroucně prosit ti, kteří kněžským svěcením mají účast na kněžství Kristově, i celá církev.“¹⁰⁷

II. vatikánským koncilem však bylo obnoveno trvalé jáhenství: „může být v budoucnu obnoveno jáhenství jako vlastní a trvalý hierarchický stupeň. Příslušným územím biskupským sborům různého druhu náleží pravomoc se schválením papežovým rozhodnout, zda a kde je vhodné ustanovit takové jáhny pro duchovní správu. Se souhlasem římského biskupa se může toto jáhenství udělit mužům zralejšího věku, a to i žijícím v manželství, a také schopným mladým mužům, pro které však musí zůstat v platnosti zákon celibátu.“¹⁰⁸ Souhrn zásad obnovy trvalého jáhenství stanovil papež Pavel VI. v apoštolském listě *Sacrum diaconatus ordinem* ze dne 18. června 1967 a apoštolským listem *Ad pascendum* (15. srpna 1972) upřesnil podmínky k přijetí a svěcení kandidátů diakonátu. Základní elementy těchto předpisů jsou obsaženy v CIC 1983.¹⁰⁹ A ani v tomto kodexu nedošlo ke zrušení nebo oslabení celibátu, který je zdůvodňován: „Duchovní jsou povinni zachovávat dokonalou a trvalou zdrženlivost pro boží království, a proto jsou vázáni celibátem, který je zvláštním božím darem, jímž se mohou duchovní snáze a s nerozděleným srdcem svobodněji oddat Kristu a službě Bohu i lidem.“¹¹⁰

¹⁰⁶ DRUHÝ Vatikánský koncil: Dekret o službě a životě kněží *Presbyterorum ordinis*, in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, kapitola 3, odstavec 16 - Přijetí celibátu.

¹⁰⁷ *Presbyterorum ordinis*, op. cit., kapitola 3, odstavec 16 - Přijetí celibátu.

¹⁰⁸ *Presbyterorum ordinis*, op. cit., kapitola 3, odstavec 29 - Jáhnové.

¹⁰⁹ Srov. Směrnice pro formaci, život a službu stálých jáhnů v České republice, s. 4.

http://www.biskupstvi.cz/dokumenty/smernice_stali_jahni.pdf

¹¹⁰ CIC 1983, kánon 277, § 1.

1.2 KNĚŽSKÝ CELIBÁT V DĚJINÁCH ČESKÉ CÍRKVE

Křesťanství se na naše území začalo šířit z Franské říše, první zvěsti přicházely někdy na konci 8. století z bavorského Řezna, kam naše území spadalo pod církevní správu. Franko-německé misijní působení však nešířilo pouze křesťanství (i to bylo vzhledem k neznalosti latiny u nás nesnadné a stěží se ujímalo), ale bylo i prostředkem pro snazší podmanění národů. Proto Rastislav, kníže Velké Moravy, požádal byzantského císaře Michaela III. o vyslání misionářů. Žádost byla vyslyšena a na Velkou Moravu přišel Konstantin (později přijal jméno Cyril) a Metoděj. Ač byli posláni byzantským císařem, pocházeli z Římského patriarchátu a podřizovali se papeži, který jim schválil používání slovanského jazyka při liturgii, což bylo v té době ojedinělé rozhodnutí.

Křesťanství se pozvolna šířilo a do kléru byli přijímáni muži patrně hlavně ženatí, protože se nedá předpokládat, že by byl dostatek svobodných, ve zdrženlivosti žijících. Jak slovanští kněží, kteří přišli s Cyrilem a Metodějem, tak i kněží z Německa vykonávající misijní službu byli patrně svobodní muži, kteří rozhodně znali nařízení o kněžském bezženství a ustanovení o něm předávali svěceným mužům.

Klesající kněžská kázeň v Západní církvi v 10. a 11. století se ani Čechám a Moravě nevyhnula. Po zániku Velké Moravy (okolo roku 907) zaniklo arcibiskupství slovanské, německému kléru se otevřely dveře na naše území a slovanští kněží byli vyháněni.

Podle Dobrovského do vzniku pražského biskupství roku 973 a zahájení jeho činnosti (až roku 976), musel český klér dodržovat kněžské bezženství.¹¹¹ O jeho skutečném dodržování by se však dalo pochybovat vzhledem ke stavu, se kterým se setkal svatý Vojtěch o šest let později (viz dále).

Až prý teprve první český biskup Dětmar začal tolerovat kněžské sňatky, stejně jako jeho představený, mohučský arcibiskup Willigisus.¹¹² Biskup Dětmar na smrtelné posteli za přítomnosti Vojtěcha bědoval nad svou povolností a přílišnou opatrností, díky kterým rázně nevystoupil proti zlořádům mezi laiky a v kléru. Takže když po něm Vojtěch nastoupil roku 982 na biskupský stolec, musel čelit mezi laiky rozšířenému mnohoženství (i mnohomužství), sňatkům s příbuznými, otrokářství a v kléru žilo zase mnoho kněží, kteří nedodržovali bezženství - ženili se po svěcení, nebo řádně ještě před svěcením, ale po

¹¹¹ Srov. KRBEČ: op. cit., s. 238 a 240.

¹¹² DOBROVSKÝ Josef: Kněžské bezženství v Čechách, in: Getsemany 105 (2000).

svěcení nadále plně manželsky žili, anebo měli souložnice. Vojtěchovo úsilí zavést dodržování církevních předpisů pro laiky a pro klérus vyznělo naprázdno a tak Vojtěch odešel do Říma požádat papeže Jana XIV., aby ho zbavil úřadu, a ten mu vyhověl.¹¹³

Kubín¹¹⁴ i Dobrovský¹¹⁵ uvádějí několik kleriků, na kterých ukazují, že v jedenáctém i dvanáctém století nebylo patrně nic zvláštního, když kněz byl ženatý a měl děti. O svatém Prokopovi († 1053) je v Kosmově kronice zpráva, že před tím, než odešel do kláštera (kolem roku 1032 založil sázavský klášter), žil jako kněz v manželství, a jeho syn Jimram se stal opatem sázavského kláštera.

Samotný Kosmas († 1125), děkan pražské kapituly, ve své kronice píše o svém otci jako o presbyterovi, dále píše o své ženě jménem Božetěcha a o svém synovi Jindřichu Zdíkově¹¹⁶, který byl roku 1126 jmenován a vysvěcen olomouckým biskupem a zasadil se o uvedení premonstrátského řádu do Čech.

Tyto zmínky však potvrzují jen obecnou církevní praxi, že na kleriky byli svěceni ženatí muži. Není ale nikde doloženo, že by se uvedení synové (Jimram, Jindřich a vlastně i Kosmas) narodili až po vysvěcení svých otců. Krbec¹¹⁷ to porovnáváním dat narození a jiných údajů z Kosmovy kroniky věrohodně vylučuje.

O kázní kněžského celibátu to vypovídá pramálo, snad jen, že za dob Kosmase se ženatí kněží po svém vysvěcení od svých manželek neodlučovali, ale o jiných proviněních nebylo nalezeno žádné svědectví.

Ačkoliv v roce 1072 a potom znovu ještě roku 1073 přijeli do Čech papežovi legáti kvůli sporu pražského biskupa Jaromíra s olomouckým biskupem Janem, není nikde zaznamenáno, že by zde činili nápravné kroky týkající se kněžské kázně. Také v dopise papeže Řehoře VII. v roce 1075 ke všem obyvatelům české země je spíše obecná zmínka, kdy papež Čechy napomíná, aby nejenom klerici, ale i laici dodržovali čistotu. To ale nic nevypovídá ve prospěch ani v neprospěch kněžské kázně v Čechách, opominutí mohlo být

¹¹³ KADLEC Josef: Přehled českých církevních dějin, 1. díl, Praha: ZVON. 1991, s. 63-66.

¹¹⁴ KUBÍN Petr: Počátky prosazování kněžského celibátu v západní a české církvi, in: Teologické texty 4 (2001), s. 143.

¹¹⁵ Srov. DOBROVSKÝ: op. cit.

¹¹⁶ KADLEC (op. cit., 1. díl, s. 115-116) o něm píše: „*Jindřich Zdík hodně připomíná sv. Vojtěcha. Jako Vojtěch byl naplněn reformním duchem a apoštolskou horlivostí a v mnohém přejímal jeho plány. Nikdo také od dob Vojtěchových neměl větší vážnost u rozhodujících osobností církevních o i politického světa jako Jindřich Zdík.*“

¹¹⁷ Srov. KRBEK: op. cit., s. 253-254 a 258-260.

součástí politického tahu papeže, protože čeští vévodové i s biskupem Jaromírem stáli na straně německého krále Jindřicha IV.

V roce 1143 přijel do Čech (a byl zde až do roku 1145) papežský legát kardinál Quidon¹¹⁸ (Guido¹¹⁹), aby urovnal rodinný spor v panovnickém domě, a při té příležitosti za podpory Jindřicha Zdíka¹²⁰ provedl některá nápravná opatření v dodržování církevního práva a zvláště kněžského bezženství.

V pražské katedrální kapitule byl sesazen probošt Jurata, který byl pouhým ženatým laikem. Pokud by se nechal vysvětit, mohl si úřad i beneficium zachovat, ale jeho manželka nechtěla svolit k příslibení zdrženlivosti. Ve stejné situaci byl i kanovník Sebastián a dopadlo to s ním stejně. Děkan a arcijáhen Petr sice byl před svěcením ženatý, ale již potřetí, a navíc se účastnil simonie, proto byl zbaven úřadu a benefícia. Stejně dopadl i probošt Hugo na Vyšehradě, který byl stejně jako Jurata a Sebastián ženatý laik, ale byl ženatý s vdovou, tím pádem již byl druhým manželem. Mistr Jindřich byl presbyter a dříve snad i mnich, který přišel do Čech bez potřebných listin s ciziny a navíc se zde oženil. Kvůli smilstvu byl svržen v olomoucké kapitule děkan Tomáš a mistr Milhošt. Kromě těchto jmenovaných byli ještě jiní klerici navždy zbaveni úřadů a benefícia pro druhý sňatek, sňatek s vdovou nebo propuštěnou ženou, anebo žití se souložnicemi.¹²¹ Quidonovo jednání se neobešlo bez přehmatů a tak byl neprávem sesazen i sázavský opat Silvestr, jeden ze stoupců církevní reformy a muž vzorného života. Proto byl po zákroku Jindřicha Zdíka do úřadu po roce vrácen.¹²²

Legát Quidon byl se svou misí spokojen, náprava kněžské kázně však nemohla být úplná a všude. A tak, nedlouho poté, se zanedbávání celibátu opět šířilo. Jedním z důvodů bylo patrně i to, že při svěcení se od mužů nevyžadoval slib čistoty a zdrženlivosti.

Roku 1194 (možná až 1197¹²³) se v Čechách zastavil na cestě do Polska kardinál Petr Kapuanský. Byl požádán, aby vysvětil kněze v pražské katedrále, avšak když bylo žádáno dle církevních pravidel, aby všichni muži, kteří chtěli být vysvěceni od subdiakona

¹¹⁸ Srov. KUBÍN: op. cit., s. 143.

¹¹⁹ Srov. KADLEC: op. cit., 1. díl, s. 120.

¹²⁰ Srov. KADLEC: op. cit., 1. díl, s. 120.

¹²¹ Srov. KRBEC: op. cit., s. 268-270.

¹²² Srov. KADLEC: op. cit., 1. díl, s. 120.

¹²³ Podle autorů Kadlec a Kubín.

výše, složili slib čistoty a zdrženlivosti, byl od přítomného farního kněžstva málem zabit.¹²⁴

V prosazování kněžského bezženství u nás se konaly významné sněmy: a) Mohučský roku 1225; b) Friclarský roku 1244; c) Vídeňský roku 1267; d) Virceburský roku 1287. Na všech se jednalo o klericích, zvláště bydlících se souložnicí, přičemž se jim přikazovalo pod trestem zbavení úřadu a benefícia a i vyloučení z církve, aby je odvrhli.¹²⁵

Ani ve čtrnáctém století nebylo v praxi kněžské bezženství příliš dodržováno, protože když roku 1350 předsedal arcibiskup Arnošt z Pardubic provinciálnímu sněmu, vydal jeden článek o společném soužití kleriků s ženami, ve kterém nařiká: *„že mnozí netoliko pokušením přemoženi tělesným žádostem povolují, nýbrž i samému pokušení nadcházejí, jelikož prý si v domech svých neb sousedních chovají smilné, k zlému ochotné ženy.“*¹²⁶ Arnošt takovým klerikům vyhrožuje ztrátou úřadu a benefícia, vězením i vyhnáním z diecéze.¹²⁷

V rozmezí roků 1379 až 1382 pražský arcidiacon Pavel z Janovic vizitoval z pověření arcibiskupa 312 farností z celkového počtu 365, které byly součástí tehdejšího pražského arcijáhensství. Podle vizitačních zásad věnoval pozornost především ženám, které zastihl na faře anebo o jejich existenci se dozvěděl. Ve 268 vizitovaných venkovských farnostech se dostalo 197 žen do podezření ze smilnění s kleriky. U některých se prokázalo, že šlo o pomluvu, ale 160 žen bylo považováno za souložnice, z toho 41 žen mělo jedno dítě, 20 žen po dvou dětech a 24 žen po více dětech. Přímo na faře nebo v domě kleriků bydlelo 92 žen. Někteří kněží se ke svým souložnicím otevřeně hlásili, většina se však snažila své přestupky zatajit a ženy vydávali za příbuznou. Často se také stávalo, že synové kleriků studovali na nižších školách, aby se z nich jednou mohli stát klerici, jako z jejich otců.¹²⁸

Jan Hus ve svém spise „O manželství“ nevnímá bezženství u podjáhňů jako něco, co by se nemohlo změnit, ale důrazně odmítá myšlenku manželství kněží a v mnoha kázáních varuje kněze před ženami. Jeho varování a varování jeho předchůdců mělo vliv

¹²⁴ Srov. KRBEC: op. cit., s. 274.

¹²⁵ Srov. KRBEC: op. cit., s. 276.

¹²⁶ KRBEC: op. cit., s. 277.

¹²⁷ Srov. KRBEC: op. cit., s. 277.

¹²⁸ Srov. KUBÍN: op. cit., s. 143.

v pražské husitské větvi a tak na synodě kněží v Praze roku 1421 byl schválen, mimo jiných, článek týkající se kněžství, kde je psáno: „*aby žádný z kněz se ženami, zvláště mladými, neřku-li nebydlel, ale ani se nestýkal, ani žádné hovory nevedl, ani nenavštěvoval jejich domy, ledaže by ho nutila (...) spasitelná potřeba, nýbrž aby se jim vyhýbal.*“¹²⁹ V článku jsou uváděny i tresty. Ti kněží, kteří by upadli do smilstva, mají být vězněni v žaláři a ti kněží, kteří by se nenapravili, mají být zbaveni hodnosti a odstraněni z úřadu. Oproti husitské větvi se na počátku hnutí u Táboritů někteří duchovní oženili¹³⁰, ale vysloužili si tím řadu výtek.

Obdobně jako Hus, i Petr Chelčický vystupoval proti stýkání se kněží se ženami. Ve svém traktátu „O boji duchovním“ píše, že ďábel mnoho kněží a kazatelů porazil smilstvem.

Jednota bratrská patrně již roku 1498 stanovila, že do kněžské služby může vstoupit i ženatý muž, ale rozhodně se stále kněz Jednoty bratrské nemohl ženit.

Celibát byl pro mnoho kněží problémem, a proto uvítali Lutherovo odmítnutí celibátu a dodržování slibu čistoty složeného mnichy a řeholnicemi. V Čechách se však proti reformaci a s ní spojené myšlenky ženění kněží postavila nejenom katolická strana, ale i strana pod obojí, a tak někteří kněží kvůli manželství přestoupili k protestantům. V Jednotě bratrské pozvolna dochází ke změnám postoje a až v roce 1549 povolují oženit se Urbanovi Hermanovi do Prus. V roce 1575 Bratři spolupracují s novoutrakvisty na Českém vyznání, kde se píše: „*A ačkoli tomu bychom rádi byli, aby kněží bez manželek zdrženliví byli a svou služebnou povinnost snažněji vykonávat mohli, však (...) aby, kdož nemá daru zdrženlivosti, pobožně se a vedle nařízení církve ženil.*“¹³¹ Nakonec Bratrská konfese z roku 1607 přímo doporučuje manželství těm kněžím, kteří celibát neunesou, a ženaté kněze staví na stejnou úroveň jako zdrženlivé.

Postupem doby se stává kněžské manželství nekatolíků pravidlem, po Rudolfově majestátu z roku 1609 dokládají vizitační zprávy z roku 1613, že svobodní kněží u nekatolíků byli v menšině.¹³²

Reforma Tridentského koncilu byla v Čechách ohlášena a pravidla ustanoveny na diecézním sněmu v Praze roku 1605 arcibiskupem Zbynkem Berkou.

¹²⁹ ZBYTOVSKÁ Adéla: Pochopení manželství v české reformaci (diplomová práce obhájená na ETF UK), Praha 2006, s. 95.

¹³⁰ Tradovalo se to i o Prokopu Holém, ale jeho manželství není doloženo.

¹³¹ ZBYTOVSKÁ: op. cit., s. 100.

¹³² Srov. ZBYTOVSKÁ: op. cit., s. 93-101.

V době českého národního obrozenectví se mnozí čeští kněží cítili být spíše buditelé, než apoštolové víry. Nacionální cítění se stalo náhradou náboženství pro mnoho Čechů a přívlastek „vlastenecký“ se vnímal jako jakási omluva, že někdo je ještě knězem. U některých kněží dochází k zániku hierarchie hodnot, ohrožení intenzity jejich osobní víry a života modlitby. Celibát je nezdůvodněně překračován, což vede k pokryteckému způsobu života, neboť k rozchodu s církví před rokem 1918 docházelo jen v ojedinělých případech.¹³³ K tomuto ojedinělému rozchodu docházelo patrně i díky rakouskému právu, které do svého obecného občanského zákoníku přijalo § 63, který podle jednoho výkladu zakazoval sňatek duchovních, i kdyby odešli z církve.¹³⁴

Kolem roku 1900 vzniklo hnutí „Katolická moderna“¹³⁵, v jehož čele stáli Xaver Dvořák, Sigismund Bouška, Jindřich Šimon Baar a Karel Dostál Lutínov. Toto hnutí působilo především mezi českými vzdělanými katolíky a mladými duchovními. Katolická moderna měla podobné reformní požadavky jako ty, s kterými vystoupil František Náhlavský roku 1848 na schůzi kněžstva v lužickém semináři. Jedním z požadavků bylo i zdobrovolnění celibátu. Tyto snahy Katolické moderny však byly vnímány jako narušení církevní kázně a znehodnocení křesťanských ideálů asketických.¹³⁶

V době rozpadu Rakousko-Uherska a vzniku samostatného Československa se vedením církevních záležitostí ujal kněžský spolek „Jednota katolického duchovenstva“, protože pražský arcibiskup Pavel Huyn se uchýlil do Říma a olomoucký arcibiskup Lev Skrbenský byl rakouským šlechticem. Za členy Jednoty se přihlásilo přes 90% českého kléru a v čele byli J. Š. Baar, Xaver Dvořáček a další osobnosti z Katolické moderny. Na jaře roku 1919 byly vypracovány reformní návrhy¹³⁷, které čtyřčlenná delegace v šestibodovém souhrnu předložila papeži Benediktovi XV. Jedním z těchto bodů bylo i zdobrovolnění celibátu. Delegace dosáhla dílčích úspěchů (povolení slovanské liturgie na několika významných místech a právo číst ve mši sv. epištolu a evangelium také česky), ale po jmenování odpůrce novot Františka Kordáče pražským arcibiskupem v září 1919 byla Jednota v lednu 1920 rozpuštěna. Ti radikálně, kteří ztroskotali na celibátu nebo v nichž církevní smýšlení odumřelo, opustili církev.¹³⁸

¹³³ Srov. KADLEC: op. cit., 2. díl, s. 223.

¹³⁴ HOFER Josef, RECTUS: op. cit., s. 32-38.

¹³⁵ Nemá nic společného s tzv. „modernismem“.

¹³⁶ Srov. KADLEC: op. cit., 2. díl, s. 231.

¹³⁷ Návrh duchovenstva na obnovu církve katolické.

¹³⁸ Srov. KADLEC: op. cit., 2. díl, s. 240-241.

Během komunistického režimu v Československu vznikla tzv. „podzemní církev“¹³⁹, kde bylo tajně vysvěceno několik desítek kněží (snad dokonce i žen), přičemž někteří muži byli ženatí. Ti byli svěceni pro řeckokatolickou církev, kde ženatí muži mohou být svěceni. Po pádu komunistického režimu se podzemní církví zabýval Apoštolský stolec¹⁴⁰, který došel k závěru, že nemá u těchto svěcení jistotu o jejich platnosti. Proto těm, kteří chtěli veřejně vykonávat kněžskou službu, muselo být uděleno svěcení „sub conditione“¹⁴¹. Jedním z nich byl i ženatý Jan Kofroň, otec čtyř dětí (v současnosti již dospělých), který přijal svěcení v podzemní církvi dne 18.8.1988 a byl včleněn do řeckokatolické církve. Dne 12.5.2008 byl vysvěcen „sub conditione“ a od Apoštolského stolce získal opravdu výjimečný dispens být včleněn do římskokatolické církve (pražské arcidiecéze). Ale nestal se administrátorem žádné farnosti, je tajemníkem biskupa Václava Malého a členem týmu spirituální péče v psychiatrické léčebně Bohnicích v Praze, kde vykonává duchovní službu. U jiných ženatých kněží je využíván biritualismus, což znamená, že ženatý řeckokatolický kněz dostane povolení udělovat svátosti i v římském ritu.¹⁴²

V České republice byl trvalý diakonát zaveden až na základě rozhodnutí České biskupské konference ze dne 2. září 1998.¹⁴³

¹³⁹ Více viz Příloha A a Příloha B.

¹⁴⁰ Kongregace pro nauku víry pod vedením kardinála Josepha Ratzingera

¹⁴¹ Pod podmínkou, obdobně jako křest pod podmínkou, kdy není jisté, že svátost byla platně udělena.

¹⁴² Arcibiskupství pražské: Ing. Jan Kofroň přijal kněžské svěcení.

<http://www.apha.cz/ing-jan-kofron-prijal-knezske-sveceni/> (8.9.2010)

¹⁴³ Srov. Směrnice pro formaci, život a službu stálých jáhnů v České republice, s. 4.

2 DUCHOVNÍ VYBRANÝCH KŘESŤANSKÝCH CÍRKVÍ

2.1 CÍRKEV ŘÍMSKOKATOLICKÁ

Katolickými křesťany jsou ti pokřtění, kteří jsou v plném společenství s katolickou církví, tzn., kteří mají společné vyznání víry (nicejsko-cařihradské vyznání víry), slaví společné svátosti a mají společné církevní řízení (Petrův nástupce a biskupové ve společenství s ním). Katechumeni (čekatelé křtu) sice nejsou v plném společenství s církví, ale svým přáním o včlenění jsou s církví spojeni a jsou jim přiznána některá práva patřící křesťanům.¹⁴⁴

Kanonické právo nazývá duchovními¹⁴⁵ (posvátnými služebníky) ty katolické křesťany, kteří přijali svátost svěcení. Duchovními jsou tedy jáhni, kněží a biskupové. Druhým rozlišovaným kanonickým stavem jsou laici, tedy ti katoličtí křesťané, kteří nepřijali svátost svěcení. Řeholníci mohou být jak duchovními, tak i laiky (záleží, zda přijali, nebo nepřijali svátost svěcení).¹⁴⁶

V římskokatolické církvi jsou duchovní (kromě ženatých trvalých jáhnů) vázáni závazkem celibátu, který je ve slovníku církevního práva definován jako „*závazek neženatosti, resp. nevdanosti. Stav, který od dávných dob patří k předpokladům života v mužských i ženských řeholích a jim podobných společenstvích zasvěceného života. Celibát patří dále k tradičním předpokladům pro výkon funkce duchovních v katolické církvi latinské. V minulosti byl uplatňován také ve světské oblasti jako podmínka pro výkon některých úřednických a podobných povolání. Podle současných kanonických předpisů může být v katolické církvi latinské vysvěcen na kněze a biskupa jen neženatý muž (svobodný nebo vdovec), na jáhna může být svěcen i poprvé ženatý muž; pokud však je nastávající jáhen svobodný, pak je po svém vysvěcení vázán celibátem. V katolických církvích východních a v církvích pravoslavných platí totéž nejen pro jáhna, ale i pro kněze; avšak za biskupa může být i v těchto církvích vysvěcen jen neženatý muž (svobodný nebo vdovec).*“¹⁴⁷

¹⁴⁴ Srov. CIC 1983, kánon 204 až 206; též CCEO 1990, kánon 7 až 9.

¹⁴⁵ Množné číslo v latině "clerici", v češtině se také používá slovo "klerici" nebo "klérus".

¹⁴⁶ Srov. HRDINA Antonín: Kanonické právo. Příbram: EUROLEX BOHEMIA, 2002, s. 218; též CIC 1983, kánon 207.

¹⁴⁷ Ukázky z připravovaného slovníku církevního práva (8), in: Revue církevního práva 40 (2/08), s. 170, <http://specp.prf.cuni.cz/30-41/40-cele.pdf> (17.9.2010).

2.1.1 VZDĚLÁVÁNÍ DUCHOVNÍCH¹⁴⁸

Vzdělávání uchazečů o duchovní stav je povinností a také výlučným právem katolické církve. Duchovní vzdělávání (formace) se uskutečňuje v tzv. velkém semináři¹⁴⁹. V České republice jsou dva kněžské mezidiecézní semináře, v Praze (pro diecézi pražskou, budějovickou, plzeňskou, litoměřickou, a královéhradeckou) a v Olomouci (pro diecézi olomouckou, brněnskou a ostravsko-opavskou). Seminář je v církvi právnickou osobou, do jejíhož čela je ustanoven rektor, jemuž přísluší běžné řízení semináře podle ustanovení řádu kněžského vzdělávání¹⁵⁰ a seminárního řádu. Ve věcech vyššího řízení a správy semináře však rozhoduje biskup. V každém semináři je také alespoň jeden duchovní vůdce (spirituál).

Do semináře jsou přijímáni pouze ti, které biskup „vzhledem k jejich lidským i mravním, duchovním i rozumovým vlohám, jejich tělesnému i duševnímu zdraví a opravdovému úmyslu považuje za způsobilé pro trvalou posvátnou službu.“¹⁵¹ Pro přijetí do semináře jsou nutné doklady o přijetí křtu a biřmování, tedy uchazeč musí být pokřtěn a musí přijmout svátost biřmování.

K odmítnutí kandidáta nebo k propuštění seminaristy mohou vést důvody:¹⁵²

- *lidská nezralost: neschopnost samostatně a správně se rozhodovat a nést důsledky svých rozhodnutí*
- *závažné nedostatky v emocionální rovině (zřetel na celibát), disharmonická, podivínská či patologická osobnost*
- *neschopnost základní mezilidské komunikace, nedostatek respektu k druhým, destruktivní postupy v kritice*
- *závažné nedostatky v oblasti katolické víry a duchovní zralosti*
- *nedostatek nutných znalostí a intelektuálních schopností*
- *neschopnost podřízovat se a spolupracovat*
- *neschopnost převzít a plnit závazky diecézního kněze, jako nedostatek pastoračních vloh pro službu slova, pro vedení lidí, nedostatek psychické odolnosti: sklony k malomyslnosti, frustraci, neschopnost být sám nebo se prakticky o sebe a druhé postarat*

¹⁴⁸ právní rámec viz CIC 1983, stať III, hlava 1, kánon 232-264.

¹⁴⁹ O jejich zřízení bylo rozhodnuto již na tridentském koncilu v 16. století.

¹⁵⁰ Vydává ČBK po schválení Apoštolským stolcem.

¹⁵¹ CIC 1983, kánon 241, § 1.

¹⁵² Národní rámcový program kněžské formace Ratio nationalis institutionis sacerdotalis (fialová řada). Praha: Česká biskupská konference, 2008, s. 37.

Středem veškerého života semináře je denní slavení mše svaté, kterého se účastní uchazeči o duchovní stav (uchazeči přijatí do semináře se označují jako seminaristé nebo také bohoslovci). Bohoslovci jsou vychováváni k slavení Denní modlitby církve (modlitbě breviáře), pěstují úctu k Panně Marii, vnitřní modlitbu a konají každoročně duchovní cvičení.

Bohoslovci se připravují na život v celibátu a učí se „*jej mít v úctě jako zvláštní boží dar*“¹⁵³ a také se „*náležitě seznámí s povinnostmi a obtížemi posvátných služebníku církve, při čemž se jim nezamlčí žádná obtíž kněžského života.*“¹⁵⁴

V semináři veškeré vzdělávání sleduje pastorační cíl, proto se bohoslovci vzdělávají hlavně v praktické katechetice¹⁵⁵, homiletice¹⁵⁶, v bohoslužbách, především v udílení svátostí, správě farností a v jednání s lidmi, i nekatolíky.

Oba kněžské semináře v Praze i v Olomouci jsou zřízeny při teologických fakultách, na kterých probíhá vědní vzdělávání bohoslovců. Bohoslovci musí ovládat svůj mateřský jazyk, což je ověřeno při přijímacím řízení ke studiu na teologické fakultě, ale během studia si musí osvojit i cizí jazyky (latinský, řecký, hebrejský a některý světový jazyk). Bohoslovcům se dostává filozoficko-teologického vzdělávání, kdy pětiletému studiu na teologické fakultě předchází ještě tzv. „nultý ročník“ pro oba semináře v Teologickém konviktu v Olomouci. Teologické vzdělávání spočívá především ve studiu Písma svatého, dogmatické teologie, morální teologie, pastorální teologie, kanonického práva, liturgiky a dějin církve.

Pro finanční podporu semináře se každoročně koná sbírka na kněžský seminář mezi věřícími.¹⁵⁷

2.1.2 VČLENĚNÍ DUCHOVNÍCH DO ORGANIZAČNÍ JEDNOTKY CÍRKVE¹⁵⁸

Každý duchovní musí být začleněn (inkardinován) do některé organizační jednotky církve. Touto organizační jednotkou je na našem území diecéze nebo provincie řeholní společnosti (jakožto společnosti zasvěceného života). Inkardinací každý duchovní získává svého vlastního ordináře – biskupa nebo představeného řeholní společnosti (opat nebo provinciál). Duchovním se katolický křesťan stává přijetím jáhenského svěcení

¹⁵³ CIC 1983, kánon 247, § 1.

¹⁵⁴ CIC 1983, kánon 247, § 2.

¹⁵⁵ disciplína zabývající se katechezí, tedy vyučováním církevní nauky

¹⁵⁶ nauka o kazatelském umění

¹⁵⁷ V královéhradecké diecézi se tak děje tradičně na 4. neděli velikonoční, neděli Dobrého Pastýře.

¹⁵⁸ Právní rámec viz CIC 1983, kánon 265-272.

a zároveň s ním je i inkardinován buď do diecéze anebo v případě řeholníka s doživotními sliby do téže řeholní společnosti.

Transkardinace se skládá ze dvou úkonů, kdy nejprve musí proběhnout exkardinace, tedy vyčlenění duchovního z jeho organizační jednotky, a následně inkardinace do jiné organizační jednotky. Transkardinace nabývá účinku až v okamžiku inkardinace. V případě duchovního začleněného do diecéze musí duchovní obdržet listinu o vyčlenění podepsanou svým diecézním biskupem a zároveň i listinu o včlenění podepsanou biskupem diecéze, do níž chce být včleněn. K transkardinaci duchovního automaticky dochází při trvalém nebo konečném přijetí do řeholní společnosti, tedy složením doživotních slibů v dané řeholní společnosti.

2.1.3 POVINNOSTI A PRÁVA DUCHOVNÍCH¹⁵⁹

Duchovní mají stejná práva a povinnosti jako laici, ale s ohledem na jejich specifickou službu jsou některá práva a povinnosti omezeny nebo naopak rozšířeny. Je jim velmi doporučován některý způsob společného života, např. komunitní život dvou a více kněží na farách.

Duchovní mají zejména povinnost:

- úcty a poslušnosti vůči papeži a svému ordináři
- přijmout a věrně plnit úkol uložený ordinářem, pokud jim v tom nebrání zákonná překážka
- usilovat o svatost života za pomoci věrného plnění pastýřské služby, četby Písma, (pokud možno) každodenním slavením eucharistie (jáhni se jí mají denně účastnit), konáním Denní modlitby církve, účastí na duchovních cvičeních (exerciciích), častým přijímáním svátosti smíření, vnitřní modlitbou, uctíváním Panny Marie a dalších prostředků
- *„zachovávat dokonalou a trvalou zdrženlivost pro boží království, a proto jsou vázáni celibátem, který je zvláštním božím darem, jimž se mohou duchovní snáze a s nerozděleným srdcem svobodněji oddat Kristu a službě Bohu i lidem.“¹⁶⁰* V této souvislosti se mají duchovní s náležitou moudrostí chovat *„k osobám, jejichž častá*

¹⁵⁹ Právní rámec viz CIC 1983, kánon 273-289.

¹⁶⁰ CIC 1983, kánon 277, § 1.

*společnost by mohla ohrozit závazek duchovních ke zdrženlivosti nebo vzbudit pohoršení u věřících*¹⁶¹

- po svěcení pokračovat ve svém vzdělávání se, zejména v teologických oborech a pastoračních metodách
- vést prostý život a varovat se všeho, co by zavánělo marnivostí
- přebytný majetek získaný výkonem církevního úřadu vynaložit ve prospěch církve a charitativní činnosti
- nosit slušný církevní oděv (netýká se trvalých jáhnů)
- zdržovat se všeho, co není v souladu s jejich duchovním stavem, například (uvedené příklady se netýkají trvalých jáhnů) přijímat veřejný úřad spojený s účastí na výkonu světské moci; bez dovolení svého ordináře přijímat správu majetku, nebo ručit majetkem (byť svým); bez dovolení zákonného církevního představeného provozovat osobně nebo prostřednictvím jiných živnost nebo obchod; aktivní účast v politické straně nebo ve vedení odborového sdružení (pokud nerozhodne příslušný církevní představený, že to vyžaduje ochrana práv církve nebo podpora veřejného prospěchu)
- nenastupovat dobrovolně vojenskou službu bez dovolení svého ordináře (týká se i kandidátů na přijetí svátosti svěcení)

Mezi práva duchovních zejména patří:

- pouze duchovní mohou dosáhnout úřadu, k jehož výkonu je nutné svěcení nebo církevní moc řízení
- sdružovat se k účelům přiměřeným stavu duchovních
- právo na přiměřenou odměnu, z které by uspokojili své životní potřeby, a na sociální zajištění v nemoci, invaliditě a stáří. Pokud se ženatý trvalý jáhen zcela věnuje službě církvi a nemá odměnu ze svého světského zaměstnání, má právo na odměnu, která uspokojí potřeby nejenom jeho, ale i jeho rodiny.
- každoroční nárok na náležitou a dostatečnou dobu dovolené

2.1.4 POZBYTÍ DUCHOVNÍHO STAVU¹⁶²

*„Platné přijetí svátosti svěcení nelze nikdy zneplatnit.“*¹⁶³ Svátost svěcení (podobně jako křest a biřmování) vtiskuje nezrušitelné duchovní znamení. Duchovní však

¹⁶¹ CIC 1983, kánon 277, § 2.

¹⁶² Právní rámec viz CIC 1983, kánon 290-293.

¹⁶³ CIC 1983, kánon 290.

mohou ve zvláštních případech pozbyt duchovní stav, čímž jsou přeřazeni mezi laiky, proto se tomuto procesu říká laicizace. Těmito případy pro laicizaci jsou pouze:

- rozsudek soudu nebo správní rozhodnutí, kterým bylo přijetí svátosti svěcení prohlášeno za neplatné, tím pádem dotyčná osoba nikdy nebyla duchovním
- zákonně použitý trest propuštění z duchovního stavu v důsledku trestněprávního rozhodnutí (krajní případ např. pokud duchovní žije v konkubinátu nebo setrvává v jiném vnějším hříchu proti šestému přikázání Desatera)¹⁶⁴
- reskript Apoštolského stolce, přičemž jáhnům je udělován ze závažných důvodů a kněžím z velmi závažných důvodů

Kromě prvního případu neobsahuje pozbytí duchovního stavu zároveň i dispens od povinnosti celibátu. Tuto dispens od celibátu může udělit pouze papež.

Pozbytím duchovního stavu u dotyčné osoby zanikají práva a povinnosti spojené s duchovním stavem, je jí zakázán výkon moci z přijaté svátosti svěcení (kromě udílení svátosti smíření kajícím v nebezpečí smrti) a je zbavena všech úřadů, úkolů a jakéhokoliv pověření mocí. Zpět do duchovního stavu může být osoba přijata pouze reskriptem Apoštolského stolce.

V praxi většinou dochází k laicizaci reskriptem Apoštolského stolce, kterému ale u kněží často předchází opuštění kněžské služby a uzavření civilního manželství, které je z pohledu církevního kodexu neplatné. Při uzavření manželství duchovní upadá do suspenze¹⁶⁵, nesmí tedy udělovat svátosti ani zastávat církevní úřad¹⁶⁶ nebo funkci. Takový kněz však není exkomunikován, může se (resp. jako křesťan má se) účastnit bohoslužeb, ale nemá jít k přijímání. Jeho děti mohou být pokřtěny a mají být vychovávány ve víře. Kněz žijící v tomto stavu žádá o laicizaci proto, aby se mohl plně zapojit do života křesťanského společenství a přijímat svátosti.

K laicizaci dochází až tehdy, když duchovní písemně požádá: a) o pozbytí duchovního stavu; b) o dispensi od celibátu a Apoštolský stolec na oba body žádosti odpoví kladně. Vzhledem k tomu, že duchovní nemá na laicizaci nárok, je schválená žádost o laicizaci spíše laskavostí Apoštolského stolce.

Žádost duchovní podává prostřednictvím svého ordináře a nejprve ji projednává Kongregace pro bohoslužbu a svátosti, jejímž úkolem je prozkoumat žádost a rozhodnout,

¹⁶⁴ Srov. CIC 1983, kánon 1395.

¹⁶⁵ Srov. CIC 1983, kánon 1394, § 1.

¹⁶⁶ Srov. CIC 1983, kánon 194, § 1.

zda bude doporučena papeži k udělení laicizace. Praxe ukazuje, že žádosti jáhnů bývají vyřizovány relativně brzy, žádosti kněží zdlouhavěji. Žádost biskupa nebývá Kongregací doporučena vůbec.

Dispense nabývá účinnosti v okamžiku jejího udělení a má být oznámena knězi jeho ordinářem. Tato dispense v sobě zahrnuje dispens od celibátu a zároveň také propouštění z duchovního stavu, přičemž kněz nemůže přijmout pouze dispensi od celibátu a odmítnout propouštění z duchovního stavu.¹⁶⁷

2.1.5 TRESTY A TRESTÁNÍ¹⁶⁸

Církevní právo rozlišuje dva druhy trestů podle účelu, ke kterému směřují, nápravné a pořádkové.

Účelem nápravného trestu, tzv. cenzury, je náprava pachatele, a musí být zrušen, jakmile se potrestaný napraví. Před cenzurou musí předcházet napomenutí pachatele a je určena pro závažné protiprávní jednání, jehož znakem je zatvrzelost. Pokud nápravný trest zakazuje udělovat svátosti nebo svátostiny a vykonávat jurisdikční moc, tento zákaz se přerušuje v okamžiku, kdy by bylo nutné udělit svátost nebo svátostinu pro pomoc věřícím v nebezpečí smrti.

Jedním z nápravných trestů je exkomunikace (ve staročeštině klatba), kdy pachateli je zakázáno účastnit se službou na bohoslužbách, udělovat svátosti a svátostiny, přijímat svátosti a zastávat církevní úřad, službu a vykonávat jurisdikční moc. Exkomunikací nedochází k vyloučení z církve, jen jsou viníkovi dočasně pozastavena práva založená na svátosti křtu a práva vyplývající z členství (úřadu) v církvi.

Druhým nápravným trestem je interdikt, který je podmnožinou exkomunikace a zahrnuje zákaz účastnit se službou na bohoslužbách, udělovat svátosti a svátostiny a přijímat svátosti.

Posledním nápravným trestem je suspenze, kterou může být postižen pouze duchovní. Suspenze zakazuje konat některé nebo všechny úkony plynoucí ze svátosti svěcení, konat některé nebo všechny úkony jurisdikční moci a vykonávat některá nebo všechna práva nebo úkoly spojené s církevním úřadem.

Pořádkové tresty slouží především k obnovení narušeného právního řádu církve a mohou viníka postihnout natrvalo, na dobu určitou nebo na dobu neurčitou. Mezi

¹⁶⁷ Srov. KAŠNÝ Jiří: Laicizace kněží, in: Teologické texty 4 (2004), s. 144-146.

¹⁶⁸ Právní rámec viz CIC 1983, kánon 1331-1338.

pořádkové tresty patří příkaz nebo zákaz pobývat na určitém místě nebo území, dále zbavení moci, úřadu, úkolu, práva, privilegia, zmocnění, výhody, titulu (nikoliv akademického) a vyznamenání, která podléhají představenému, jenž trest uložil (vztahuje se na všechny položky od zbavení moci až po vyznamenání). Dále mezi pořádkové tresty patří přeložení za trest na jiný úřad a propuštění z duchovního stavu.

2.1.6 CÍRKEVNÍ HIERARCHIE¹⁶⁹

Nejvyšším představeným (pozemské) církve je papež, což je (dle tradice) římský biskup, nástupce apoštola Petra. Papež má nejvyšší a plnou moc nad celou církví i nad jednotlivými církvemi a jejich společenstvími. Tuto moc získává papež od okamžiku přijetí volby (byl-li v době volby biskupem). Pokud v době volby nebyl biskupem, ihned se vysvětlí na biskupa. Papež je volen v tzv. konkláve kardinály a to dvoutřetinovou většinou hlasů přítomných kardinálů. Papež svůj úřad ztrácí smrtí nebo resignací, ale nelze ho odvolat. Proti rozsudku nebo rozhodnutí papeže není žádné odvolání.

Nositelem nejvyšší a plné moci nad celou církví je rovněž i biskupský sbor spolu s papežem. Tuto moc biskupský sbor vykonává na obecném sněmu (ekumenickém koncilu) svolaném papežem, který ho také řídí (prostřednictvím delegáta) a může ho přeložit, přerušit nebo rozpustit. Pouze papež může schválit a vyhlásit rozhodnutí biskupského sboru a teprve tím nabývají rozhodnutí platnost.

Biskupský sněm (synod) je orgánem poradním, podřízeným papeži, jeho členy jsou většinou biskupové zvolení biskupskými konferencemi (tzn. reprezentanti jednotlivých regionů) a papež může jmenovat i další účastníky přímo.

Kardinálové jsou papežem zvolení biskupové (nebo kněží, kteří musí přijmout biskupské svěcení), kterým přísluší volba papeže. Kardinálové také pomáhají papeži jako sbor, když jsou papežem svoláni k projednávání závažných otázek, anebo mu pomáhají jako jednotlivci zastáváním různých úřadů (prefekti, osobní papežští vyslanci – legáti).

Apoštolským stolcem je označován nejenom papež, ale též římská kurie. Římská kurie je tvořena především státním sekretariátem, kongregacemi, soudními dvory, papežskými radami, papežskými úřady a papežskými komisemi.

Papežští vyslanci (legáti) jsou pověřeni, aby zastupovali papeže u místních církví, u států a veřejných představitelů, případně zastupují Apoštolský stolec jakožto delegáti nebo pozorovatelé na mezinárodních radách, konferencích a shromážděních. Hlavním

¹⁶⁹ Právní rámec viz CIC 1983, kánon 330-572.

úkolem legátů u místních církví je budovat pevnější a účinnější svazky jednoty mezi Apoštolským stolcem a místními církvemi, především pomocí informování Apoštolského stolce o stavu místních církví, pomocí radou a skutkem místním biskupům a hájením u představitelů států společně s biskupy zájmy církve a Apoštolského stolce.

Území, na kterém působí církev, je rozděleno na tzv. místní církve, což jsou „územně vymezené části Božího lidu s vlastní, relativně autonomní církevní správou, které zahrnují všechny katolické věřící na takovém území přebývající.“¹⁷⁰ Na našem území jsou těmito místními církvemi diecéze, kterých je osm – Pražská arcidiecéze, Olomoucká arcidiecéze, Budějovická, Plzeňská, Litoměřická, Královéhradecká, Brněnská a Ostravsko-opavská diecéze. Péče o diecézi je svěřena diecéznímu biskupovi, který je jmenován papežem. Diecézní biskup ve své diecézi vykonává zákonodárnou moc, výkonnou moc a soudní (s výjimkou rezervátů Apoštolského stolce).

Mezi řadu povinností diecézního biskupa patří:

- pastýřsky pečovat o všechny křesťany, zvláště kněze a katolíky své diecéze, a postarat se o duchovní potřeby věřících různého obřadu
- podporovat povolání k různým službám a řeholnímu životu, přičemž zvláštní péči by měl věnovat kněžským a misijním povoláním
- chránit neporušenost a jednotu víry a zvěstovat ji
- každoročně provádět vizitaci diecéze, buď celé, nebo její části tak, aby minimálně jednou za pět let byla celá zvizitována. Vizitaci by měl provádět osobně, nebo pokud tomu brání zákonná překážka, může tak učinit prostřednictvím titulárního biskupa, generálního vikáře nebo jiného kněze.

Po dovršení sedmdesátipěti let věku, nebo při neschopnosti ze zdravotních či jiných závažných důvodů vést svoji diecézi, se má diecézní biskup zřici svého úřadu do rukou papeže. Biskup, jehož zřeknutí bylo přijato, dostává označení „emeritní“ biskup.

Kromě diecézního biskupa může v diecézi vykonávat pastýřskou službu ještě tzv. titulární biskup. Tím je pomocný biskup (dříve označovaný jako „světící“ biskup), kterých může být v diecézi několik, a jsou jmenováni papežem z důvodu pastoračních potřeb diecéze na žádost diecézního biskupa, jemuž mají pomáhat při řízení diecéze. Do skupiny titulárních biskupů patří i biskup nástupce, což je ve své podstatě také pomocný biskup se zvláštním zmocněním, který však má nástupnické právo po diecézním biskupovi.

¹⁷⁰ Srov. HRDINA: op. cit., s. 234.

Diecéznímu biskupovi pomáhá v řízení diecézní kurie, která se skládá z osob a orgánů, které jmenuje a odvolává diecézní biskup. Diecézní kurii tvoří generální vikář (který je vedle diecézního biskupa místním ordinářem se zástupnou řídicí výkonnou mocí ve stejném rozsahu, jako ji má biskup), biskupský vikář (podobně jako generální vikář je také ordinářem, ale výkonnou moc vykonává buď ve vymezené části diecéze, nebo pro určitý okruh záležitostí), kancléř (pečuje o vyhotovení a odeslání listin kurie a jejich uchovávání v archivu kurie) a ekonomická rada (mimo jiného každý rok sestavuje diecézní rozpočet a roční účetní závěrku).

Několik sousedních diecézí na určitém území tvoří církevní provincii. Na našem území máme dvě provincie – Čechy a Moravu. Každá provincie má jednu diecézi, která je sídlem metropolitů (arcibiskupa diecéze) a nazývá se arcidiecézí. Metropolita ve své provincii dozírá na řádné zachovávání víry a církevní kázně, se souhlasem Apoštolského stolce koná vizitace, jestliže je zanedbal biskup jeho provincie, a v případě nutnosti jmenuje administrátora diecéze. Metropolitovi však nepřísluší žádná jiná moc řízení v ostatních diecézích provincie.

Diecéze se dále dělí na farnosti, kterých je na našem území 2408 a každá farnost je svěřena diecézním biskupem do pastorační péče faráři. Farářem může být pouze kněz a ten může být farářem pouze jedné farnosti. Z nedostatku kněží však farář může (a zpravidla to tak bývá) spravovat i sousední neobsazené farnosti jakožto administrátor *excurrento* se stejnými právy a povinnostmi jako farář.

Mezi povinnosti a svěřené úkoly faráře patří:

- hlásání neporušeného Božího slova a zvěstování pravdy víry
- slavnostnější slavení eucharistie o nedělích a zasvěcených svátcích
- péče o katolickou výchovu dětí a mládeže
- udílení svátosti křtu, biřmování osobám v nebezpečí smrti, svátosti smíření a pomazání nemocných
- podávání viatika (svaté přijímání v nebezpečí smrti)
- asistence uzavírání sňatku a požehnání manželů
- konání pohřbů, svěcení křestní vody
- vedení farní matriky (knihu pokřtěných, oddaných a zemřelých) a farního archivu

V každé farnosti by měla být ekonomická rada (pomáhá faráři ve správě farního majetku) a případně i pastorační rada (předsedá jí farář a jejím účelem je napomáhat

rozvoji pastorační činnosti).

Farář pozbývá svůj úřad odstraněním nebo přeložením diecézním biskupem¹⁷¹, nebo že se sám farář zřekne úřadu ze spravedlivého důvodu (a diecézní biskup jej přijme). Po dovršení sedmdesátipěti let věku se má farář zřici svého úřadu do rukou diecézního biskupa, který jej po zvážení přijme nebo odloží.

Zcela většinou farnosti mají územní charakter, farníci jsou tedy všichni katolíci mající alespoň přechodné bydliště na území farnosti, ale mohou být zřizovány i personální farnosti, pro katolíky určitého ritu, jazyka či národnosti.

Několik sousedních farností v rámci diecéze tvoří okrskový vikariát nebo děkanát. Okrskový vikariát (děkanát) slouží k podpoře společné pastorační činnosti několika farností a na našem území jich je 110. Do čela vikariátu je biskupem jmenován okrskový vikář (děkan), který na území vikariátu (děkanátu) zastupuje diecézního biskupa, koordinuje společnou pastorační činnost a má vizitační povinnost.

Diecéze	Počet vikariátů/děkanátů ¹⁷²	Počet farností
brněnská ¹⁷³	20	449
českobudějovická ¹⁷⁴	10	361
královéhradecká ¹⁷⁵	14	256
litoměřická ¹⁷⁶	10	437
olomoucká ¹⁷⁷	21	419
ostravsko-opavská ¹⁷⁸	11	275
plzeňská ¹⁷⁹	10	71
pražská ¹⁸⁰	14	140

Tabulka 1: Statistika diecézí Církve římskokatolické

¹⁷¹ K přeložení farářů do jiné farnosti dochází zhruba v intervalech 5 až 10 let na návrh generálního vikáře biskupství.

¹⁷² V moravských diecézích se používá pojem „děkanát“, v českých diecézích se používá pojem „vikariát“.

¹⁷³ Srov. <http://www.biskupstvi.cz> (28.9.2010).

¹⁷⁴ Srov. <http://www.bcb.cz> (28.9.2010).

¹⁷⁵ Srov. <http://www.diecezehl.cz> (28.9.2010).

¹⁷⁶ Srov. <http://www.dltm.cz> (28.9.2010).

¹⁷⁷ Srov. <http://www.ado.cz> (28.9.2010).

¹⁷⁸ Srov. <http://www.doo.cz> (28.9.2010).

¹⁷⁹ Srov. <http://www.bip.cz> (28.9.2010).

¹⁸⁰ Srov. <http://www.apha.cz> (28.9.2010).

2.1.7 JÁHEN

Přijetím svátosti jáhenského svěcení se z laika stává duchovní (přechod z laického stavu do stavu duchovního). Svátost svěcení příjemci vtiskuje nezrušitelné znamení, proto platně přijaté svěcení nelze zneplatnit.

Ženatý muž se může stát pouze tzv. trvalým (stálým) jáhnem, který nemůže přijmout kněžské svěcení, dokud jeho manželství trvá.

Jáhenské svěcení je tzv. nižším svěcením a stejně tak jako u ostatních dvou stupňů světicí hierarchie (tzv. vyššího svěcení) je udělováno vkládáním rukou řádně vysvěceného biskupa¹⁸¹ a světicí modlitbou.

Příjemcem jáhenského svěcení může být pouze pokřtěný muž, který přijal svátost biřmování a který splňuje, mimo jiných (viz dále), tyto předpoklady:

- svobodné rozhodnutí k přijetí svěcení
- mravní bezúhonnost, neporušenost víry, jsou vedeni správným úmyslem, mají náležitě znalosti, mají dobrou pověst, a další vlastnosti tělesné i duševní vhodné pro přijetí svátosti svěcení

Kandidáti pro přijetí jáhenského svěcení se dají rozdělit do dvou skupin – na ty, pro které je jáhenství „jen“ jakýsi předstupeň a kteří chtějí přijmout kněžské svěcení, a na ty, kteří chtějí trvale zůstat jáhny. Tím však není vyloučeno, že svobodný (ovdovělý) trvalý jáhen nemůže později přijmout kněžské svěcení.

Kandidát určený ke kněžství musí dovršit 23 let věku a mít ukončeno alespoň pět let filozoficko-teologického studia, v praxi u nás však jáhenské svěcení probíhá u kandidátů až po řádném ukončení studia teologické fakulty. Svobodný (i vdovec) kandidát trvalého jáhenství musí dovršit 25 let věku a ženatý kandidát trvalého jáhenství alespoň 35 let věku. Kandidáti trvalého jáhenství musí před svěcením řádně zakončit své (alespoň) tříleté vzdělávání na teologické fakultě, tedy bakalářské studium. Nižší věkovou hranici pro přijetí jáhenského svěcení může dispenzovat Apoštolský stolec, vyšší hranici může stanovit biskupská konference.

Ženatý kandidát trvalého jáhenství musí žít v manželství již dlouhá léta (v praxi se požaduje alespoň 5 let), manželka a děti musí žít opravdu křesťanským životem

¹⁸¹ většinou se jedná o diecézního biskupa, do jehož diecéze je svěcenec inkardinován

a ke svěcení je nutný souhlas manželky, přičemž manželka musí mít takové přirozené vlastnosti, aby nebyly na překážku nebo zábranu manželově službě.¹⁸²

Protože jáhenská služba není pouze „soukromou“ záležitostí ženatého jáhna samotného, ale vždy se to týká celé rodiny, během obřadu svěcení ženatých kandidátů se může biskup zeptat manželek kandidátů: *„Nyní se ptám také vás, manželek ženatých kandidátů, které mám dnes vysvětit k jáhenské službě: Jste připraveny být svým manželům v jejich službě oporou a pomáhat jim?“*¹⁸³

Žadatelé o jáhenské svěcení musí svoji žádost o přijetí svátosti svěcení (napsanou vlastní rukou a podepsanou) předat vlastnímu biskupovi a po jejím přijetí jsou liturgickým obřadem přijati mezi kandidáty jáhenství. Na kandidátovi se také vyžaduje, aby před jáhenským svěcením přijal služby lektora¹⁸⁴ a akolyty¹⁸⁵ (akolyta někde může být nazýván „podjáhnem“¹⁸⁶).

Svobodný kandidát trvalého jáhenství a kandidát kněžství je připuštěn k jáhenskému svěcení pouze v případě, když veřejně přijme závazek celibátu. Tento závazek celibátu je součástí liturgického obřadu svěcení jáhnů, kdy se biskup ptá: *„(Vás, kteří jste připraveni zachovávat celibát, se ptám:) Chceš se zcela a navždy oddat službě Bohu a lidem a jsi odhodlán na znamení své oddanosti Kristu, našemu Pánu, zachovávat*

¹⁸² Srov. Základní normy pro formaci trvalých jáhnů (červená řada). Praha: Česká biskupská konference, 2002. s. 22.

¹⁸³ Svěcení jáhnů, Slib vyvolených kandidátů, in: Římský pontifikál, s. 217.

¹⁸⁴ „V. Lektor je ustanoven pro úkol, který je mu vlastní: v liturgickém shromáždění číst Boží slovo, proto ať čte při mši i jiných obřadech čtení z Písma svatého (ne však evangelium). Pokud chybí žalmista, recituje žalm mezi čteními; není-li přítomen jáhen ani kantor, přednáší úmysly v přímlovách a usměrňuje zpěv a účast věřícího lidu na bohoslužbách. Ať připravuje věřící k hodnému přijetí svátostí, a je-li třeba, může vést přípravu těch věřících, kteří mají na základě dočasného pověření číst při bohoslužbě Písmo svaté. Aby tyto úkoly mohl konat náležitě a příkladně, ať stále rozjímá slova Písma svatého.“ (Apoštolský list papeže Pavla VI. upravujícím se ustanovení o nižších svěceních a podjáhenství [Ministeria quaedam], in: Římský pontifikál. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2008, s. 435).

¹⁸⁵ „VI. Akolyta je ustanoven k tomu, aby pomáhal jáhnovi a knězi. Jeho úkolem je konat službu u oltáře a pomáhat jáhnovi a knězi při liturgických úkonech, zvláště při mši; kromě toho – jako mimořádný udělovatel – rozdílí věřícím eucharistii, pokud řádní udělovatelé, o kterých mluví kán. 845 CIC (v CIC 1983 mu odpovídá kán. 910 § 1.), nejsou přítomni, nebo když jim v tom překáží nemoc, vysoký věk nebo jiná pastorační práce nebo pokud počet věřících, kteří přistupují k stolu Páně, je tak velký, že by se mše značně prodloužila. V mimořádných okolnostech může být akolyta pověřen, aby vystavil věřícím k veřejné účté Nejsvětější svátost a pak ji znovu uložil, Nejsvětější svátost však nežeňná. Pokud je třeba, může vést přípravu těch věřících, kteří na základě dočasného pověření pomáhají knězi nebo jáhnovi při bohoslužbě, např. přinášejí kříž, misál, svíce, nebo konají podobné úkoly. Svou službu bude akolyta konat důstojně, pokud se bude stále vroucněji účastnit slavení eucharistie, bude z ní žít a bude ji tak stále hlouběji poznávat“ (Apoštolský list papeže Pavla VI. upravujícím se ustanovení o nižších svěceních a podjáhenství [Ministeria quaedam], in: Římský pontifikál, s. 435).

¹⁸⁶ Vyšší svěcení podjáhenství je v latinské církvi zrušeno.

*celibát pro Boží království?*¹⁸⁷ Tento slib musí složit i ti kandidáti, kteří již složili doživotní sliby v řeholní společnosti.

Svěcení nemohou přijmout ti, kterým brání nějaká trvalá překážka (iregularita) nebo prostá překážka. Iregularity mohou být odstraněny jen dispensí a patří mezi ně:

- amence nebo jiná psychická porucha, která podle znalce zneschopňuje řádně konat duchovenskou službu
- spáchání zločinu odporu (apostaze), bludu (hereze) nebo rozkolu (schizma)
- uzavření neplatného manželství, i pouze civilního
- spáchání úmyslné vraždy nebo úmyslného dokonaného potratu, či pozitivní spolupráce na něm
- těžké a úmyslné zmrzačení sebe nebo jiných nebo pokus o sebevraždu

Prosté překážky trvají jen po dobu, po kterou trvá příčina, a patří mezi ně:

- platný manželský svazek, nejedná-li se o kandidáta na trvalé jáhenství
- zastávání úřadu nebo činností, které jsou duchovním zakázány (viz kapitola 2.1.3)
- nedávné pokřtění, dokud ordinář neusoudí, že se kandidát osvědčil

Po skončení svěcení je učiněn záznam do zvláštní knihy, v kurii místa svěcení uchovávané, ve kterém jsou uvedeny údaje o místu a datu svěcení, jménech svěcenců a jménu udělovatele svátosti svěcení. Každému vysvěcenému je biskupem světitelem vydáno osvědčení o přijetí této svátosti a je také učiněn zápis¹⁸⁸ o přijatém svěcení u jména svěceného v knize pokřtěných v místě jeho křtu.

Jáhenské svěcení je udělováno nikoliv ke kněžství, ale ke službě. Ve společenství s biskupem a jeho kněžským sborem jáhni slouží službou liturgickou, kazatelskou a charitativní. *„Úkolem jáhna je, podle toho, jak mu to přidělila příslušná autorita, slavnostně udělovat křest, uchovávat a rozdělovat eucharistii, jménem církve asistovat při uzavírání manželství a žehnat mu, přinášet umírajícím svátostnou posilu na cestu do věčnosti, předčítat věřícím Písmo svaté, vyučovat a povzbuzovat lid, předsedat bohoslužbě*

¹⁸⁷ Svěcení jáhnů, Slib vyvolených kandidátů, in: Římský pontifikál, s. 217.

¹⁸⁸ Stejně jako při přijetí svátosti biřmování a manželství.

*a modlitbě věřících, udělovat svátostiny a vést smuteční a pohřební obřady.*¹⁸⁹ Jáhni se věnují úkolům charitativním (vykonávají i díla sociální služby) a administrativním.

Mimo vykonávání liturgické služby by měl být stálý jáhen oděn do důstojného světského oděvu (s připnutým křížkem v klopě saka).¹⁹⁰ Není pro něj tedy povinný církevní oděv.

2.1.8 KNĚZ

Jáhni, kteří jsou současně kandidáty kněžství, po ukončení studia se podílejí na pastorační péči, přitom vykonávají jáhenskou praxi. Jejím cílem je postupně uvádět do pastorační praxe a do způsobu života vyplývajícího z přijatého svěcení. Tato praxe je povinná pro přijetí kněžského svěcení. Obvykle trvá jeden rok, minimálně však šest měsíců. Jáhenská praxe probíhá především ve farnosti, v níž je jáhen ustanoven k vykonávání služby, a také v pravidelných několikadenních setkáních v semináři.

Kněžské svěcení vkládáním rukou biskupa a světící modlitbou může přijmout pouze neženatý jáhen (i dříve ženatý, ale později ovdovělý), který dovršil 25 let věku, úspěšně ukončil své filozoficko-teologické studium, absolvoval alespoň pětidenní exercicie¹⁹¹ před svěcením, je vhodný k přijetí trvalé služby v církvi (mravní bezúhonnost, neporušená víra, správný úmysl vedoucí ho ke kněžství, lidská vyzrálost apod.¹⁹²) a nebrání mu žádná iregularita nebo prostá překážka (téměř stejné, jako u jáhnů, viz kapitola 2.1.7). O uděleném kněžském svěcení jsou provedeny záznamy stejně, jako u jáhenského svěcení.

Kněží se většinou stávají faráři, přičemž zastupují svého biskupa a jsou s ním v plném spojení, a ve své farnosti (nebo i v jiné, kde jsou administrátory *excurrento*) zastupují biskupa vykonávají svoji kněžskou službu a úřad (viz kapitola 2.1.3 a 2.1.6).

Kněz, stejně jako jáhen, nemůže uzavřít platně (církevní) sňatek, jediné po kladném vyřízení žádosti o laicizaci Apoštolským stolcem a dispencí od celibátu, k němuž se zavázal při jáhenském svěcení. Ale to už by ve své podstatě manželství neuzavíral jako kněz, ale jako laik, ač v sobě stále nese nezrušitelné znamení přijaté při svátosti svěcení.

Pokud by kněz žil v konkubinátu nebo setrval v jiném vnějším hříchu proti

¹⁸⁹ DRUHÝ Vatikánský koncil: Věřoucí konstituce o církvi *Lumen gentium*, (ze dne 21. listopadu 1964), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, čl. 29. http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/index.htm

¹⁹⁰ Srov. Směrnice pro formaci, život a službu stálých jáhnů v České republice, s. 23.

¹⁹¹ Duchovní cvičení.

¹⁹² Viz předpoklady příjemce jáhenského svěcení.

šestému přikázání, je (stejně jako jáhen) potrestán suspenzí a může být i propuštěn z duchovenského stavu.¹⁹³

2.1.9 BISKUP

Biskupové jsou nástupci apoštolů, proto biskupským svěcením (pro svěcení biskupů se používá výraz „konsekrace“) přijímají službu posvěcování, učení a řízení, kterou mohou vykonávat pouze v hierarchickém společenství s hlavou (papežem) a ostatními členy biskupského sboru.

Kterýkoliv biskup může konsekrovat kněze na biskupa, ale pouze za předpokladu, že k tomu dal papež příkaz. Papež buď biskupy jmenuje, nebo zákonně zvolené schvaluje. Pokud by proběhla konsekrace bez papežského příkazu, je příjemce i udělovatel automaticky exkomunikován, přičemž zrušení této exkomunikace je vyhrazeno Apoštolskému stolci.

Pokud Apoštolský stolec od toho nedá dispenz, kromě hlavního světícího biskupa musí být přítomni ještě alespoň dva spolusvětící biskupové, přičemž konsekraci nového biskupa by měli provádět všichni, čímž se vyjadřuje sborová povaha biskupského úřadu.

Aby kněz mohl být vhodným kandidátem na biskupa, vyžaduje se aby:¹⁹⁴

- *vynikal pevnou vírou, dobrými mravy, zbožností, horlivostí o duše, moudrostí, obezřetností a lidskými ctnostmi, aby měl ostatní vlohy, které ho činí vhodným k zastávání úřadu, o něž se jedná*
- *měl dobrou pověst*
- *byl alespoň třicet pět roku starý*
- *byl alespoň pět roku knězem*
- *byl doktorem nebo alespoň licenciátem biblických věd, teologie nebo kanonického práva, promovaným na vysoké škole, uznané Apoštolským stolcem, anebo byl opravdu zběhlý v těchto oborech.*

Alespoň každé tři roky sestavuje biskupská konference tajně seznam tří kněží zvláště vhodných pro úřad biskupa, který zasílají Apoštolskému stolci.¹⁹⁵ Před jmenováním diecézního biskupa papežský vyslanec (nuncius) zjišťuje názor metropolitů a sídelních biskupů provincie, k níž přísluší diecéze, o kterou se jedná. Názor podle dotazníku, v němž

¹⁹³ Srov. CIC 1983, kánon 1395.

¹⁹⁴ CIC 1983, kánon 378, § 1.

¹⁹⁵ Srov. CIC 1983, kánon 377, § 2.

se hodnotí lidská, duchovní, morální a pastorační kvalifikace navrhovaných kandidátů na nového biskupa, je tajně zjišťován i u dalších tzv. konzultorů, jejichž počet se pohybuje kolem padesáti. Mezi konzultory jsou nejenom duchovní, ale i laici.

Nuncius zasílá do Vatikánu Státnímu sekretariátu a Kongregaci pro biskupy jména tři kandidátů (seřazených dle vhodnosti) společně se zjištěnými názory, ale i svým názorem. Papež nemusí dodržet navržené pořadí kandidátů, ale může udělat svoje pořadí kandidátů. První vybraný kandidát je Apoštolskou nunciaturou diskrétně osloven, zda ze závažných důvodů neodmítne jmenování biskupem. Pokud by kandidát odmítl, je osloven v pořadí druhý kandidát. Do tří měsíců od přijetí papežské jmenovací listiny musí kandidát přijmout biskupské svěcení a teprve potom se ujímá svého úřadu.¹⁹⁶

2.1.10 MANŽELSTVÍ A MANŽELSTVÍ DUCHOVNÍCH

Manželství je vytvářeno souhlasem (úkonem vůle, jimž se muž a žena sami sobě navzájem neodvolatelnou dohodou odevzdávají a přijímají za účelem vytvoření manželství), který je zákonně projevený mezi osobami právně způsobilými. Pro uzavření platného manželství se vyžaduje:

1. souhlas
2. zachování zákonem stanovené formy
3. absence překážek, které by muže nebo ženu činili nezpůsobilými pro platné uzavření manželství

Pokud není některá z podmínek splněna, není uzavřené manželství od počátku platné.

Vadou souhlasu je:¹⁹⁷

- nezpůsobilost uzavřít manželství pro: a) nedostatečné užívání rozumu; b) závažnou poruchu soudnosti co do podstatných práv a povinností manželských; c) neschopnost převzít podstatné manželské povinnosti z psychických důvodů
- omyl, a to: a) co do osoby; b) co do vlastnosti osoby přímo a hlavně vyžadované; c) co do jednoty, nerozlučitelnosti a svátostné důstojnosti manželství, jestliže determinuje vůli k uzavření manželství

¹⁹⁶ Velmi těžké rozhodnutí a zraňující krok, in: Katolický týdeník 06/2008 <http://www.katyd.cz/index.php?cmd=page&type=11&article=5745> (28.9.2010).

¹⁹⁷ Srov. CIC 1983, kánon 1095-1103; a HRDINA: op. cit., s. 296-297.

- simulace manželského souhlasu, kdy je pozitivním úkonem vůle vylučováno:
 - a) manželství samo; b) některý podstatný prvek manželství (tzn., zaměření manželství na prospěch manželů a zaměření manželství na výchovu dětí) nebo podstatná vlastnost (jednota a nerozlučitelnost manželství)
- podmínka směřující do budoucnosti
- násilí
- vážný strach

Zákonnou formou pro uzavření platného manželství je tzv. tridentská forma, kdy sňatek se uzavírá před oddávajícím místním ordinářem (biskupem) či farářem (nebo jedním z nich pověřeným jiným knězem či jáhnem) a dvěma svědky, přičemž oddávající vyžaduje projevení souhlasu těch, kteří uzavírají manželství, a přijímá jej jménem církve.¹⁹⁸

Překážky pro uzavření platného manželství se dělí na překážky božského práva a církevního práva. Pouze překážky církevního práva lze dispensovat (buď Apoštolský stolec, biskup a případně i farář [resp. oddávající] nebo zpovědník). Překážkami jsou:¹⁹⁹

- nedostatek předepsaného věku (dovršení šestnácti let u muže, čtrnácti u ženy); lze dispensovat
- neschopnost k souloži (musí existovat již v době uzavření manželství a musí trvat)
- rozdílnost kultu (jedna osoba je pokřtěná v katolické církvi, druhá osoba je nepokřtěná); lze dispensovat
- trávající platný manželský svazek
- přijatá svátost svěcení; lze dispensovat
- vázanost veřejným doživotním slibem čistoty v řeholní společnosti; lze dispensovat
- únos ženy; tato překážka odpadá, pokud by žena po osvobození z moci únosce a nacházejíce se pro ni na bezpečném a svobodném místě sama se rozhodla pro manželství
- usmrcení manžela (manželky); lze dispensovat
- pokrevní příbuzenství: a) v přímé linii ve všech stupních; b) v boční linii až do čtvrtého stupně včetně; lze dispensovat překážku pokrevního příbuzenství ve třetí a čtvrté boční linii

¹⁹⁸ Srov. CIC 1983, kánon 1108.

¹⁹⁹ Srov. CIC 1983, kánon 1086-1094; a HRDINA: op. cit., s. 299-303.

- švagrovství v přímé linii ve všech stupních (vzniká z kanonicky platného uzavření manželství mezi manželem a pokrevními příbuznými druhého manžela, přičemž linie se počítají stejně jako u pokrevního příbuzenství); lze dispensovat
- veřejná počestnost (vzniká buď z kanonicky neplatného manželství po začátku společného života partnerů, nebo konkubinátu, přičemž překážka vzniká v prvním stupni přímé linie); lze dispensovat
- zákonné příbuzenství (vzniká z osvojení [adopce] a je překážkou v prvním stupni přímé linie a ve druhém stupni linie boční); lze dispensovat

Svátostné a dokonané manželství je nerozlučitelné, může zaniknout pouze smrtí jednoho z manželů. Pokud je manželství „pouze“ platné, ale nedokonané, může být ze spravedlivého důvodu zrušeno dispensí papežem.²⁰⁰

Pokud je manželství přirozené (uzavřené mezi dvěma nepokřtěnými), může být zrušeno na základě pavlovského privilegia ve prospěch víry strany, která přijala křest, přičemž nepokřtěná strana nechce s pokřtěnou stranou bydlet nebo pokojně spolubydlet bez urážky Stvořitele, pokud jí pokřtěná strana po křtu nezavdala spravedlivý důvod k odchodu. Původní přirozené manželství zaniká až uzavřením nového manželství s katolickou stranou (ze závažných důvodů i s nekatolickou stranou).²⁰¹

Ze závažných důvodů, k nimž patří mimo jiných úplný a nenapravitelný rozvrat manželství, může papež (petrovské privilegium) na žádost jednoho z manželů rozvázat každé nesvátostné manželství (manželství nepokřtěných, manželství katolíka s nepokřtěným uzavřeného kanonicky s dispensí překážky rozdílnosti kultu), přičemž za dostatečný důvod se považuje i zájem spásy třetí osoby, tzn. té, s níž teprve má být nové manželství katolické strany uzavřeno. Manželství zaniká na základě udělení papežské milosti.²⁰²

Platný manželský svazek je tedy překážkou pro přijetí svátosti svěcení, pokud se nejedná o přijetí trvalého jáhenství (kánon 1042). Na druhou stranu je ale i sama o sobě přijatá svátost svěcení překážkou pro uzavření manželství (kánon 1087), navíc jáhni, kteří přijímali jáhenské svěcení ve stavu svobodném (i jako vdovci), se zavázali k celibátu.

²⁰⁰ Srov. CIC 1983, kánon 1142.

²⁰¹ Srov. CIC 1983, kánon 11143, 1146-1147; a HRDINA: op. cit., s. 299-303.

²⁰² Srov. HRDINA: op. cit., s. 307-308.

Pokud ženatý trvalý jáhen ovdoví, ač při svěcení nepřijal závazek celibátu, je u něho překážka (přijaté jáhenské svěcení) pro uzavření nového manželství. Pro obdržení dispense od kánonu 1087 však postačuje jediná z následujících podmínek:²⁰³

- velká a osvědčená prospěšnost jáhenské služby pro danou diecézi
- děti nízkého věku, které vyžadují mateřskou péči
- rodiče nebo tchán a tchýně pokročilého věku, kteří vyžadují pomoc

Pokud by se jáhen (ať již svobodný, nebo ovdovělý) oženil (toto uzavřené manželství by bylo neplatné, i kdyby bylo pouze civilní²⁰⁴), automaticky upadá do suspenze a *“jestliže se po napomenutí nenapravit a dává dále pohoršení, může být postupně trestán zbaveními nebo propuštěním z duchovenského stavu.”*²⁰⁵

U ženatých trvalých jáhnů se jedná o manželství svátostné, a ačkoliv přijímají jáhenské svěcení ke službě, na prvním místě stále zůstává jejich manželství a rodina²⁰⁶.

Pokud by se však manželství ukázalo jako neplatné, nemůže jáhen vykonávat moc ze svátosti svěcení, protože ho přijal nezákonně, neboť mu v tom bránila iregularita (právě toto uzavřené neplatné manželství).²⁰⁷ Dispenzovat od této iregularity může pouze Apoštolský stolec.

²⁰³ Srov. Základní normy pro formaci trvalých jáhnů, s. 22.

²⁰⁴ Z pohledu světského práva by však bylo manželství platné.

²⁰⁵ CIC 1983, kánon 1394.

²⁰⁶ Viz Příloha C – Úryvek homilie při svěcení jáhnů.

²⁰⁷ Srov. CIC 1983, kánon 1044, § 1.

2.2 PRAVOSLAVNÁ CÍRKEV V ČESKÝCH ZEMÍCH A NA SLOVENSKU

Řádným členem Pravoslavné církve se může stát pouze ta osoba, která má víru v Krista Ježíše a přijme křest „ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého“. Členy církve jsou pravoslavní věřící v ní pokřtění, pomazání svatým myrem anebo s ní kanonicky sjednocení.²⁰⁸

Podle pravoslavného katechismu jsou duchovními ty osoby, které přijaly tajinu kněžství. Těmito osobami jsou²⁰⁹ biskup (episkop), kněz (presbyter) a jáhen (diakon) a zároveň jsou označováni jako klerici. Mnich, který je zároveň knězem, se jmenuje jeromonach a mnich, který je zároveň jáhnem, se jmenuje jerodiakonem.²¹⁰

Tajinou kněžství se uděluje kněžský úřad, který má tři stupně.²¹¹

1. úřad biskupský neboli episkopský
2. úřad kněžský neboli presbyterský
3. úřad jáhenský neboli diakonský

Tyto stupně kněžství tvoří vyšší kněžství, které se uděluje obřadem chirotonie (modlitba a vkládání rukou biskupa na hlavu kandidáta). Jednotlivé stupně jsou udělovány postupně (od jáhenského úřadu až po biskupský) a nelze některý stupeň přeskočit.

Existuje však ještě nižší svěcení, do kterého patří hypodiakon (podjáhen), žalmista a kantor. Nižší svěcení se uděluje obřadem chirotesie, nikoliv chirotonie.

2.2.1 PODMÍNKY ZÍSKÁNÍ TAJINY KNĚŽSTVÍ

Tajina kněžství může být udělena pouze muži, který přijal platný pravoslavný křest a tajinu myropomazání²¹² (tajina myropomazání se uděluje v pravoslavné církvi hned

²⁰⁸ Srov. Ústava pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku, 1999, článek 1.

<http://pravoslavi.cz/download/> (10.10.2010)

²⁰⁹ Pravoslavný katechismus, II. vydání. Praha, 1950, odpověď na otázku č. 949 nebo 728.

<http://pravoslavi.cz/katechismus/> (5.8.2010)

²¹⁰ Pravoslavný katechismus, odpověď na otázku č. 855 a 856.

²¹¹ Pravoslavný katechismus, odpověď na otázku č. 718.

²¹² V římskokatolické církvi se používá pojem "biřmování".

po udělení tajiny křtu²¹³). Pro platné kanonické přijetí některého se stupně kněžství musí kandidát splňovat ještě další podmínky:²¹⁴

- svobodný souhlas
- kanonický věk (25 let pro přijetí úřadu jáhenského, 30 let věku pro přijetí úřadu kněžského)
- pevnost v pravoslavné víře (neofité²¹⁵ zcela výjimečně mohou přijmout tajinu kněžství)
- setrvání požadovaného času v každém stupni kněžství pro získání vyššího stupně kněžství (požadovaný čas však není oficiálně stanoven)
- dobrá znalost Písma svatého a pravidel Církve
- bez tělesných nedostatků, které by překážely vykonávat liturgickou pastorační službu (hluchota, slepota, ale i dobrovolné vykastrování není přípustné, protože se chápe jako sebepoškození)
- dobrý psychický a duševní stav
- dobrý vnější kredit ve společnosti

Dobrému vnějšímu kreditu jsou na překážku například:²¹⁶

- ztráta křesťanské víry
- vykonávání nečestné profese
- uchvatitelství
- nezákonné obohacování
- křivopřísežnictví
- úmyslné nebo neúmyslné zabití
- prohřešky proti šestému přikázání, ani se snoubenkou před uzavřením manželství
- simonie
- nezákonné uzavření manželství (např. existující překážka příbuzenství)
- více než jedno uzavřené manželství, což se týká i manželky, která nesmí být vdovou, rozvedenou, prostitutkou nebo smilnicí a také herečkou z důvodu špatné pověsti
- kandidát na biskupa musí být svobodný od manželského svazku (proto se kandidáti na biskupa většinou vybírají z jeromonachů – tedy mnichů presbyterů - nebo

²¹³ Srov. Pravoslavný katechismus, odpověď na otázku č. 645.

²¹⁴ Srov. BOUMIS Panagiotis I.: Kanonické právo pravoslavné církve. Prešov: Pravoslavná bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 1997, s. 139-140.

²¹⁵ Ti, kteří přijali tajinu křtu nedávno.

²¹⁶ Srov. BOUMIS: op. cit., s. 140-142.

svobodných/ovdovělých presbyterů), případně se požaduje, aby se s manželkou rozešel tím způsobem, že ona odejde do vzdáleného kláštera

- manželka, jeho děti a všichni rodinní příslušníci nesmějí mít jinou víru nebo být schizmatiky

Pro přijetí biskupského úřadu je požadováno absolvování vyšší pravoslavné teologické školy, kandidátovi na diakona nebo presbytera stačí absolvování i střední teologické školy²¹⁷. Pro vzdělávání kandidátů Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku je určena Pravoslavná bohoslovecká fakulta na Prešovské univerzitě v Prešově a pro dálkové studium existuje Detašované pracoviště Pravoslavné bohoslovecké fakulty Prešovské univerzity v Olomouci. Duchovní příprava bohoslovců pro kněžské poslání probíhá v kněžském semináři v Prešově, který je samostatným subjektem Prešovské univerzity, ale ve své podstatě je součástí Pravoslavné bohoslovecké fakulty. V kněžském semináři probíhají praktická cvičení z liturgiky, homiletiky, typikonu²¹⁸, církevního slovenského jazyka a církevního zpěvu.

Kandidát nemůže přijmout platnou chirotonii dvakrát na stejném stupni kněžství. V případě opakování by byl ten, kdo provádí chirotonii, a ten, kdo ji přijímá, suspendován, s výjimkou té, že první chirotonie byla neplatná z důvodu biskupa heretika nebo schizmatika. A chirotonie musí být uskutečněna veřejně během slavení svaté liturgie. Pokud kandidát nemá místo ve farnosti anebo v klášteře, nemůže přijmout chirotonii, protože ta musí být adresná, tedy na konkrétní farnost/klášter – proto nemůže být kanonicky přeložen bez jeho souhlasu na jiné místo (ale v důsledku trestu za provinění k tomu může dojít). Kandidát by neměl přijmout všechny tři stupně vyššího kněžství v jeden den a také je nepřipustné, aby získal kněžský úřad za úplatu (simonie), nebo zásahem světské moci.

Biskup musí být chirotonizovaný třemi biskupy, kteří nemají překážku kvůli nějakému trestu. Diakon a presbyter může být chirotonizován i pouze jedním biskupem, nebo i pomocným biskupem, ale vždy s povolením biskupa eparchie.

²¹⁷ Srov. BOUMIS: op. cit., s. 140.

²¹⁸ řád, podle něhož se mají konat bohoslužby v jednotlivých dnech, srov. Pravoslavný katechismus, odpověď na otázku č. 986.

2.2.2 PRÁVA A POVINNOSTI DUCHOVNÍCH

Tajina kněžství je obdobně jako v ŘKC považována za nesmazatelnou, proto se nemůže biskup/presbyter/diakon vzdát kněžství. Zároveň nemůže být degradován z vyššího stupně na nižší (biskup na presbytera, presbyter na diakona) a jeho ustanovení pro určitou církevní obec bývá prakticky doživotní, což však neplatí zcela absolutně, protože pro blaho církve nebo z misijních důvodů může být pozván na jiné místo (anebo přeřazen v důsledku církevního trestu).

Klerici jsou považováni za posvátné osoby, věřící je mají mít v úctě (zastupují na zemi Ježíše Krista, proto je to v přeneseném smyslu úcta samotnému Kristu), je vůči nim zakázána každá urážka nebo jiný nezákonný čin. V některých zemích mají klerici určitá privilegia, např. osvobození od povinné vojenské služby anebo osvobození od přísahy na soudu (stačí, když vyhlásí, že bude mluvit pravdu nebo pravdivě svědčit).

Klerik nesmí po své chirotonii přijmout tajinu manželství. Pokud by manželka klerika (presbytera nebo diakona, protože biskup musí být svobodný od manželství) upadla do smilstva, musí se s ní rozvést, pokud chce nadále vykonávat svůj úřad. Své děti musí vychovávat s přísností a napomináním, aby nevstoupily do manželství s příslušníkem nepravoslavné církve. Klerikovi je též zakázáno přebývat s ženami v jednom domě s výjimkou své ženy, matky, sestry, tety anebo velmi staré zbožné ženy.

Klerik nemůže vlastnit zábavný podnik (ani jej navštěvovat), spravovat cizí majetek, brát úroky, obchodovat, zúčastňovat se dostihů, honů a různých zápasů, kde může dojít k prolítí lidské krve nebo smrti, křivě přísahat, krást, nadávat, chodit po nocích bez objektivních příčin, zkrátka musí zavrhnout vše, co není v souladu s vlastnostmi křesťana a kněze. Také nemůže zastávat světské a politické funkce, stát se vojákem z povolání a obracet se na světský soud s žádostí o řešení problému – pokud je to nutné, musí mít povolení od vyššího církevního orgánu. Ani nevěřící, natož věřící, nesmí klerik bít a musí nosit pro kněze určené oblečení.

2.2.3 PŘESTUPKY A TRESTY DUCHOVNÍCH

Klerik může být obžalován před církevním soudem (biskupským, metropolitním, patriarchálním nebo nejvyšším soudem – všeobecným sněmem) pro přestupky:²¹⁹

- nedodržení podmínek, které se vyžadují pro získání tajiny kněžství
- nedodržení podmínek pro chirotonii

²¹⁹ Srov. BOUMIS: op. cit., s. 174.

- nesprávné plnění nebo zanedbávání povinností a závazků kleriků
- nevhodné a nerozumné dožadování se svých práv

Kromě těchto všeobecných přestupků existují i specifické církevní přestupky:²²⁰

- simonie
- pokud klerik slouží, ačkoliv je v suspendaci nebo zákazu
- par-enoria služba (biskup/kněz vstoupí bez povolení do biskupství/farnosti jiného biskupa/kněze a vykonává tam posvátnou službu a nebo biskup/kněz přijímá věřící z jiného biskupství/farnosti a vykonává pro ně posvátnou službu bez vědomí anebo povolení jejich pastýře)²²¹
- opuštění farnosti nebo biskupství (dlouhodobě nebo trvalé opuštění bez závažných důvodů)
- zanedbávání typikonu
- zanedbávání pastoračních povinností (vykonávání tajin a ostatních posvátných obřadů, kázání, katechizace, učení, administrace Církve)
- porušení zpovědního tajemství
- zneužívání církevního majetku
- nerespektování posvátných pravidel a církevních zvyků
- přisvojování si církevní hodnosti
- úklady a spiknutí proti biskupům a ostatním duchovním
- společná modlitba (společenství) s osobami jiného vyznání
- přijetí anebo uznání heretických bohoslužeb (do suspendace upadá klerik, který přijímá a uznává tajiny heretiků jako platné)

Pokud se klerik dopustí přestupku, může mu být udělen trest (většinou církevním soudem):²²²

- napomenutí
- pokárání (jedná se o veřejný trest, pokud se přestupek opakuje, uděluje se přísnější trest)
- snížení hodnosti anebo titulu

²²⁰ Srov. BOUMIS: op. cit., s. 174-176.

²²¹ Netýká se tajiny pokání, Eucharistie a pomazání nemocných za předpokladu, že k „cizímu“ pastýři chodí dobrovolně, bez nátlaku nebo pozvání biskupa/kněze.

²²² Srov. BOUMIS: op. cit., s. 181-184.

- zbavení staršerstva (klerici mají přednost jeden před druhým podle staršerstva ve stejném stupni. Klerik tedy může ztratit staršerstvo a být poslední mezi kleriky stejného stupně)
- peněžitý trest
- zákaz (určitých obřadů, všech obřadů na určitý čas, anebo doživotní zákaz)
- tělesné omezení (např. neženatí klerici se mohou poslat do nápravněvýchovného zařízení kláštera)
- trest přeložení (potrestaný biskup/kněz je přeložen z jednoho biskupství/farnosti na menší a méně významné)
- ztráta katedry (biskup ztrácí biskupskou oblast a přestává být funkčním členem hierarchie, ale nepřichází o svůj biskupský stupeň, nemůže však vykonávat žádný obřad, pokud nemá povolení příslušných biskupů)
- vyloučení z církevního společenství (zamítá se jakákoliv církevní komunikace biskupa s potrestaným biskupem, který v důsledku toho není puštěn na sněmy)
- suspendace (tímto trestem se odebrává klerikovi hodnost kněžství, čímž se zařazuje mezi laiky a nemůže vykonávat bohoslužbu, vykonané tajiny jsou neplatné a navíc potrestanému klerikovi v důsledku toho hrozí další církevní tresty)
- exkomunikace

Malá exkomunikace je dočasným zákazem zúčastňovat se na svaté Eucharistii. Velká exkomunikace (nebo také „anathéma“) znamená úplné odloučení viníka od církevního společenství (nejenom místní Církve ale celé pravoslavné církve) a rozhoduje o tom církevní soud nebo sněm. Dochází k ní v případech provinění se apostázi²²³ nebo heretismem²²⁴. Anathéma může být zrušena stejným církevním orgánem, který o ní rozhodl, nebo hierarchicky vyšším orgánem. Pokud není zrušena, exkomunikovaný nemá právo ani na církevní pohřeb, panychídu²²⁵ a jiné obřady a bohoslužby pro odpuštění.²²⁶

2.2.4 CÍRKEVNÍ HIERARCHIE

Služba biskupa je plností kněžské hierarchické služby a služba presbytera (kněze) a diakona (jáhna) je od této služby odvozena. Ve své místní církvi (biskupství) je biskup

²²³ Odmítnutí křesťanské víry a přijetí jiného náboženství nebo ateismu, přičemž toto odpadnutí trvá až do smrti odpadlíka.

²²⁴ Odklon od správného učení Církve obsaženého v Písmu a Tradici nebo vstup do jiného odsuzovaného heretického vyznání.

²²⁵ Pravoslavná mše za zesnulého, specifická modlitba za zesnulé na konci svaté liturgie.

²²⁶ Srov. BOUMIS: op. cit., s. 220-224.

nejvyšším učitelem a prvním vykonavatelem všech svatých tajin. Také pouze on může světit presbytery a diakony (a biskupy).²²⁷ Nikdo, ani patriarcha²²⁸, nemůže zasahovat do biskupství, pouze Posvátná synoda místní církve, které se biskup zodpovídá. Biskup má na svůj úřad doživotní nárok, díky kterému jeho odstranění, přeložení a vzdání se úřadu (demise) může nastat pouze s jeho souhlasem anebo soudním rozhodnutím kompetentního církevního orgánu. O volbě biskupa rozhoduje Posvátný synod.

Presbyterská služba je přímo závislá na službě biskupské a je vykonávána pod biskupským dozorem. Biskup ustanovuje presbytera do farnosti místo sebe, aby tam plnil všechny potřeby pro normální duchovní život věřících.²²⁹ Presbyter se zodpovídá svému biskupovi a Posvátné synodě místní církve. Vykonává svaté tajiny s výjimkou tajiny kněžství (chirotonie) a chirotesie, dále nemůže posvěcovat myro používané v tajině myropomazání a světit chrámy. Původně kandidáta na presbytera vybíral volebním způsobem lid církevní obce, ale od 18. století se výběr kandidáta stává výlučně záležitostí biskupa ve své eparchii (kandidát musí pocházet z území jeho eparchie a musí být chirotonizován pro službu v jeho eparchii).

Třetím stupněm hierarchické služby je služba diakonská. Diakoni mají pomáhat biskupům a presbyterům při sloužení, vyučování a spravování. I tato služba je odvozena od služby biskupa.²³⁰ Diakon příslužuje biskupovi a presbyterovi při vykonávání svatých tajin.

Pravoslavná církev v českých zemích a na Slovensku je součástí Pravoslavné východní církve a její působnost se vztahuje na celé území České republiky a Slovenska. Má statut autokefality²³¹, což znamená, že je zcela samostatná a samosprávná, žádná jiná církev vůči ní nevykonává jurisdikční moc. V jejím čele stojí metropolita, který je biskupem pražským nebo prešovským – v současnosti je metropolitou arcibiskup

²²⁷ Srov. Pravoslavná ekleziológia – pravoslávne učenie o cirkvi, s. 76, <http://www.mpe.orthodox.sk/wp-content/Kniznica/Dogma2.pdf> (2.10.2010).

²²⁸ Nejvýše postavený biskup patriarchátu, tedy církevní obce, která získala zvláštní autoritu mezi ostatními církevními obcemi.

²²⁹ Srov. Pravoslavná ekleziológia – pravoslávne učenie o cirkvi, s. 77.

²³⁰ Srov. Pravoslavná ekleziológia – pravoslávne učenie o cirkvi, s. 77.

²³¹ Autokefalita byla vyhlášena ve dnech 8. a 9. prosince 1951, do té doby byla Pravoslavná církev v Československu krátce pod jurisdikcí Ruské pravoslavné církve (od roku 1948) a před tím pod Srbskou pravoslavnou církví (od 1926-1929).

pražský.²³² Nejvyšším orgánem je Posvátný synod tvořený metropolitou a eparchiálními biskupy a jsou jím projednávány otázky víry a mravů, spolupůsobí s metropolitou při kanonické správě církve (uvolní-li se místo metropolity, připravuje volbu nového), rozhoduje o stížnostech na biskupy a o odvoláních proti rozhodnutím eparchiálních duchovních soudů.²³³

Vrcholným věroučným, ústavodárným, správním a církevně-kanonickým orgánem církve je sněm Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku tvořený biskupským sborem, klérem i laiky (členové metropolitních rad, eparchiálních rad - šest delegátů na každou eparchii, a jeden člen za Pravoslavnou bohosloveckou fakultu).²³⁴ Sněm volí metropolitu (kandidát musí zvítězit dvoutřetinovou většinou platných hlasů) a členy metropolitních rad.

Výkonným orgánem církevního sněmu je metropolitní rada. Metropolitní rada pro správu Pravoslavné církve v českých zemích má sídlo v Praze a jejím předsedou je arcibiskup pražský. Metropolitní rada pro správu Pravoslavné církve na Slovensku má sídlo v Prešově a jejím předsedou je arcibiskup prešovský.²³⁵

Území církve je rozčleněno na eparchie (eparchie v České republice - eparchie pražská, eparchie olomoucko-brněnská; eparchie ve Slovenské republice - eparchie prešovská, eparchie michalovská), v jejichž čele stojí eparchiální biskup, který je nejvyšším představitelem eparchie, vykonává plnou duchovní správu ve své eparchii a stará se o všechny církevní záležitosti.²³⁶ Arcibiskup pražský a českých zemí stojí v čele církve v českých zemích (je jejím nejvyšším představitelem a statutářem) a arcibiskup prešovský a slovenský stojí v čele církve na Slovensku (je jejím nejvyšším představitelem a statutářem). Zároveň oba arcibiskupové jsou eparchiálními biskupy ve svých eparchiích. Eparchiálnímu biskupovi může pomáhat se správou eparchie i pomocný biskup (biskup-vikář).²³⁷

Nejvyšším správním orgánem eparchie je eparchiální shromáždění složené z eparchiálního biskupa, biskupa-vikáře, členů eparchiální rady, za každou církevní obec její duchovní správce a (jeden až dva) věřící zvolení farním shromážděním a zástupce

²³² Srov. schematismus Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku, <http://www.pravoslavnacirkev.cz/schematismus.htm> (13.10.2010).

²³³ Srov. Ústava pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku, článek 3.

²³⁴ Srov. Ústava pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku, článek 12.

²³⁵ Srov. Ústava pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku, článek 13.

²³⁶ Srov. Ústava pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku, článek 5.

²³⁷ Srov. Ústava pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku, článek 4 a 6.

Bratrstva pravoslavné mládeže za příslušnou eparchii. Eparchiální shromáždění volí eparchiálního biskupa a pomocného biskupa a projednává všechny důležité otázky eparchie, schvaluje správu eparchiální rady a eparchiální kontrolní a revizní komise, určuje, na základě celocírkevních směrnic, směrnice pro činnost eparchie.²³⁸

Výkonným orgánem eparchie je eparchiální rada, která připravuje volbu nového eparchiálního biskupa, zřizuje církevní obce a vymezuje jejich územní působnost, může odvolat duchovního z místa jeho působení a na jeho místo povolat jiného duchovního.²³⁹

Eparchie jsou dále členěny na církevní dozorní obvody - okružní protopresbyteráty (arciděkanáty) a protopresbyteráty (děkanáty) v jejichž čele stojí arciděkan nebo děkan. Děkan a arciděkan je duchovní pověřený dozorem nad výkonem duchovní a církevní správy v určitém obvodu (děkan v děkanátu, který je tvořen několika církevními obcemi, arciděkan v arciděkanátu, který sdružuje několik děkanátů).²⁴⁰

Arciděkanáty a děkanáty jsou dále členěny na nejmenší úroveň, kterou je církevní obec - farnost. V jejím čele stojí farář (duchovní správce) ustanovený jmenovacím dekretem eparchiálního biskupa. Vedle duchovního správce ve farnosti působí ještě farní shromáždění (shromáždění církevní obce), jehož členy jsou všichni farníci (věřící jsou členěni do farností podle svého bydliště). Výkonným orgánem shromáždění církevní obce je rada pravoslavné církevní obce, která spolupracuje se správcem církevní obce při zabezpečování organizačních, hospodářských a správních záležitostí.²⁴¹

Eparchie	Počet arciděkanátů + děkanátů	Počet církevních obcí
michalovská ²⁴²	4 + 0	37
olomoucko-brněnská ²⁴³	6 + 0	36
pražská ²⁴⁴	6 + 2	55
přešovská ²⁴⁵	8 + 0	134

Tabulka 2: Statistika eparchií Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku

²³⁸ Srov. Ústava pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku, článek 14.

²³⁹ Srov. Ústava pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku, článek 15.

²⁴⁰ Srov. Ústava pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku, článek 8.

²⁴¹ Srov. Ústava pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku, článek 9; článek 16 a 17.

²⁴² Srov. <http://www.mpe.orthodox.sk/> (15.10.2010).

²⁴³ Srov. <http://www.pravoslavnacirkev.cz/schematismusob.htm> (15.10.2010).

²⁴⁴ Srov. <http://www.pravoslavnacirkev.cz/schematismuscr.htm> (15.10.2010).

²⁴⁵ Srov. <http://www.orthodoxia.wz.cz> (15.10.2010).

2.2.5 MANŽELSTVÍ A MANŽELSTVÍ DUCHOVNÍCH

Pro uzavření kanonického manželství v pravoslavné církvi mají být splněny kladné podmínky (nikoliv však nutně všechny) a nesmějí být žádné překážky (tzv. záporné podmínky). Do kladných podmínek patří:²⁴⁶

- svobodné rozhodnutí pro uzavření manželství (musí být vyloučeno jakékoliv násilí, i psychické anebo pod hrozbou zainteresovaných osob nebo únosu)
- rozdílné pohlaví (manželství mohou uzavřít pouze dvě osoby rozdílného pohlaví)
- věk pro vstup do manželství (respektuje se věkový limit stanovený státem – 18 let, výjimečně 16 let), ale existuje i horní hranice (pro ženy 60 let, pro muže 70 let)²⁴⁷
- osobní přítomnost, dobrovolný a svobodný souhlas budoucích manželů k uzavření manželství bez obav a otálení
- dobrý duševní stav a způsobilost k právním úkonům
- tělesná schopnost pro pohlavní styk
- písemné povolení od biskupa
- úřední povolení (to, jaké požaduje stát, např. vojenské povolení, pokud to vyžaduje vojenská správa apod.)
- ohlášky, uveřejnění (jsou zakázány „utajená“ manželství)
- souhlas rodičů (pokud rodiče nežijí, tak starších sourozenců, zákonných zástupců apod.)

Záporné podmínky (překážky) nesmějí být splněny, aby bylo manželství kanonické a platné. Překážky se dělí na rozvratné a odkladné. Rozvratné překážky ruší platnost manželství, odkladné překážky brání uzavření manželství, ale pokud by přesto bylo manželství uzavřeno, nemá to vliv na jeho platnost. Do překážek (záporných podmínek) patří:²⁴⁸

- svěcení/chirotonie a chirotesie na podjáhna (klerik nemůže uzavřít manželství, již přijetí chirotesie na hypodiakona je překážkou pro uzavření manželství)
- vyznání panenství (mnichové a mnišky, které se zavázali „chránit panenství“)
- pokrevní příbuzenství (manželství je zakázáno zcela pro osoby v přímé linii a v boční linii do čtvrtého stupně)

²⁴⁶ Srov. BOUMIS: op. cit., s. 110-113.

²⁴⁷ JACOŠ Ján: Církevné právo. Prešov: Prešovská univerzita, Pravoslavná bohoslovecká fakulta, 2006.

²⁴⁸ Srov. BOUMIS: op. cit., s. 113-120.

- nevlastní příbuzenství (obdobně jako překážka švagrovství u katolické církve, překážkou je pro nevlastní příbuzné v přímé linii a do třetího, resp. čtvrtého²⁴⁹ stupně linie boční)
- duchovné příbuzenství (mezi kmotrem a kmotřencem)
- příbuzenství adopcí
- vztah vůči pěstounům
- cizoložství (je zakázáno uzavřít manželství mezi dvěma osobami, které spolu spáchali cizoložství)
- existující zákonné zasnuby (dokud nejsou předcházející zasnuby [s někým jiným] zrušeny, nemohou dvě osoby uzavřít manželství)
- platné zákonné (první nebo druhé) manželství (platné manželství úřední nebo církevní, které není ukončené smrtí, anebo právoplatným rozvodem)
- nelegální ukončení manželství (dokud křesťan nezruší manželství podle církevních ustanovení, nemůže uzavřít další manželství)
- existující platné třetí manželství (církev nesouhlasí se čtvrtým manželství a neakceptuje ho, třetí manželství povoluje mimořádně)
- jiné náboženství (křesťanovi je zakázáno uzavřít manželství s osobou jiného náboženství, s výjimkou případu, kdy tato osoba slibuje, že vstupuje do pravoslavné církve)
- hereze (nelze uzavřít manželství mezi pravoslavným křesťanem a heretikem, ale jsou akceptována manželství s heterodoxními osobami, tzv. smíšená manželství - mezi pravoslavným a nepravoslavným křesťanem, pod podmínkou, že děti budou pokřtěné v pravoslavné církvi)
- doba smutku (ženě se nedovoluje uzavřít manželství, dokud neuplyne 10 měsíců po ukončení předcházejícího manželství, čímž se nejenom vzdává úcta mrtvému manželovi, ale předchází se problémům při určování případného otcovství)
- církevní doby smutku (období přípravy na Paschu, které trvá čtyřicet dní, nebo jiné postní a smuteční dni – před Božím narozením, Petropavlovský půst apod.)

Zrušení manželství kvůli nesplnění kladných podmínek nebo existenci vážných překážek má za následek suspendování, anebo propuštění, anebo zákaz pro klerika, který uzavřel manželství. Manželství je označeno za neplatné a v některých případech mohou být děti označené jako nemanželské.²⁵⁰ Například uzavření manželství bez souhlasu biskupa by

²⁴⁹ Speciálně pro případ, kdy dva bratři chtějí uzavřít manželství s dvěma sestrami.

²⁵⁰ Srov. BOUMIS: op. cit., s. 122.

neznamenalo vždy neplatnost manželství, ale byl by „jen“ pokárán klerik, který by svatbu vykonal bez povolení.

Na rozdíl od pojmu „svátost“ používaného v katolické církvi, pravoslavná církev používá pojem „tajina“. Tajina manželství se koná v chrámu farnosti nevěsty, nebo případně i ženicha, pokud je nevěsta heterodoxní. Během této tajiny *„ženich a nevěsta prohlašují před knězem, že dobrovolně vstupují ve sňatek manželský, a kněz jim žehná a modlí se nad nimi: „Pane Bože náš, slávou a ctí spoj a korunuj je.““*.²⁵¹ Tajina manželství je pouze v obřadu uzavírání prvního manželství. Ve druhém, třetím nebo úředním manželstvím se nekoná tajina manželství. Při obřadu musí být přítomni dva svědci (tajně uzavřené manželství je zakázané) a o vykonání tajiny manželství se pořizuje zápis do církevní matriky.

Pravoslavná církev uznává pouze jeden přirozený způsob ukončení manželství, které bylo uzavřeno kanonicky, a tím je smrt jednoho z manželů. Za důvod pro rozvod manželství podle zákona se ještě uznává cizoložství a smilstvo. V některých případech je dokonce rozvod nařízen, např. pokud by žena nějakého klerika cizoložila, musí se s ní klerik rozvést, jinak by nemohl konat službu, která mu byla církví svěřená. Jiné důvody pro rozvod Pravoslavná církev akceptuje pouze v rámci „ikonómie“ (domostrojitel'stvo)²⁵². Rozvod se oznamuje nenávratným soudním rozhodnutím (občanského soudu), které se musí předat biskupovi, aby provedl duchovní rozloučení manželství.

Důvody pro rozvod mohou být:²⁵³

- odpadnutí manžela/manželky od pravoslavné víry
- cizoložství jednoho z manželů je důvodem pro rozvod druhého manžela
- bigamie (uzavření nového manželství před ukončením předcházejícího manželství smrtí, rozvodem, anebo zrušením)
- v případě zlého úmyslu zabití nebo poškození zdraví jednoho manžela nebo dětí druhým
- opuštění manžela s úmyslem osvobodit se od manželských povinností
- silný otřes manželského vztahu, který vychází ze zlých činů (např. úmyslný potrat, ohrožení cti manželky prostřednictvím nemorálnosti apod.), anebo který vychází

²⁵¹ Pravoslavný katechismus, odpověď na otázku č. 736.

²⁵² Pojem nalezen v BOUMIS: op. cit., s. 47, a u JACOŠ: op. cit.; autor této práce nenalezl ekvivalentní překlad do češtiny. Ikonómia je definována jako „(...) s láskou vykonaný dočasný a logický odklon od přesnosti pravidel, bez posouvání dogmatických hranic, kvůli spasení lidí, kteří se nacházejí uvnitř anebo mimo Církev“.

²⁵³ Srov. BOUMIS: op. cit., s. 124-125 a JACOŠ: op. cit., s. 140-141.

z nedbalosti a chyby jednoho z manželů, jenž neumožňují soužití s druhým (nevinným) manželem

- rozhodnutí (alespoň) jednoho z manželů žít mnišský život (pokud je to rozhodnutí pouze jednoho z manželů, je potřebný souhlas druhého manžela)
- neschopnost pohlavního života (musí existovat již před uzavřením manželství a druhému z manželů musela zůstat utajena anebo která vznikla v důsledku záměrného sebepoškození orgánů, onemocnění infekční chorobou anebo syfilisem)
- duševní choroby, které trvají dlouho a neumožňují duchovní soužití manželů
- malomocenství (vzhledem k tomu, že je léčitelné, převládá názor, že nemusí být důvodem rozvodu)
- nezdědnost (pokud jeden z manželů byl po speciálním procesu vyhlášen za nezvěstného)
- odsouzení manžela/manželky k potrestání spojenému s odnětím všech občanských práv

V důsledku rozvodu se bývalí manželé vracejí do starého předmanželského vztahu, ale netýká se to tajiny manželství (pokud to první manželství bylo křesťanské). Následně bývalí manželé mohou v rámci ikonómie uzavřít nové manželství, pokud jejich poslední manželství bylo první anebo druhé. Ale druhé a třetí manželství nemá sakramentální plnost prvního manželství. Děti z prvního manželství jsou sourozenci s dětmi z dalších manželství a pro příbuzné zůstávají platné vztahy, které pocházejí z manželství, které bylo rozvedené (např. tedy zůstává v platnosti překážka uzavření manželství z důvodu „nevlastního příbuzenství“).²⁵⁴

Během obřadu druhého a třetího manželství, který probíhá v rámci ikonómie, se nesmí opakovat korunování a klerik se nesmí zúčastnit svatebního veselí u svatebního stolu.

Manželství kněze (duchovního) by mělo odpovídat křesťanskému učení o manželství spočívajícím v zachování monogamie, proto kněz nemůže uzavírat druhé manželství.

Ve většině případů jsou na biskupa vybíráni kandidáti z mnichů nebo ovdovělých/svobodných kněží. Pokud by však byl vybrán ženatý kněz, je po něm požadováno, aby se rozešel se svojí manželkou (manželka s tím musí souhlasit), a to tak, že ona vstoupí do monastýru (kláštera), který je daleko od sídla biskupa, a biskup (manžel) jí v případě potřeby vydržuje.

²⁵⁴ Srov. BOUMIS: op. cit., s. 125-126.

2.3 ČESKOBATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ

Členy Českobratrské církve evangelické jsou všichni ti, kteří v ní byli pokřtěni (v některém z jejích sborů) anebo byli pokřtěni v jiné křesťanské církvi vyznávající Boha Otce, Syna i Ducha svatého, a byli přijati na základě jejich žádosti do některého církevního sboru. Členství může být také propůjčeno členům jiných křesťanských církví, pokud o to v některém sboru požádají, přičemž při rozhodování se posuzuje věrnost christologickému vyznání a ekumenická otevřenost křesťanské církve, jejímž je žadatel členem.²⁵⁵

Výraz „duchovní“ není přímo použit pro vymezení konkrétní skupiny osob v žádném církevním řádu, statutu anebo pravidle Českobratrské církve evangelické (dále již jen ČCE). Jediná nepřímá zmínka je v základním ustanovení řádu vikariátu ve 4. bodě, kde je psáno: „*Výchova budoucích duchovních je v péči povšechného sboru. Vedení vikářů je svěřeno komisi pro vikariát (dále jen: komisi), jmenované synodní radou.*“²⁵⁶ A protože je vikariát povinnou přípravou mužů a žen pro službu faráře (farářky) v ČCE, pojmem „duchovní“ je tedy označován farář. Faráři však nejsou jediní, kteří jsou církvi pověřeni ordinací²⁵⁷ k službě kázání Božího slova a Kristových svátostí²⁵⁸, a proto za duchovní v dalším textu pokládám kazatele (faráře a jáhny) a ordinované presbytery, přičemž hlavní zaměření této části práce týkající se ČCE bude na kazatele.²⁵⁹

Do všech funkcí ČCE mohou být voleni jak muži, tak i ženy. Žádná z funkcí není zapovězena ženám, proto ačkoliv v dalším textu je používán mužský rod (kazatel, farář, jáhen, kurátor, senior, presbyter atd.), vše napsané platí i pro ženský rod (kazatelka, farářka, jáhenka, kurátorka, seniorka, presbyterka atd.).

2.3.1 PODMÍNKY PRO UDĚLENÍ ZPŮSOBILOSTI K ORDINOVANÉ SLUŽBĚ

V ČCE není ordinace chápána jako svátost (nebo tajina) a je udělována ke službě kazatelů a ordinovaných presbyterů synodním seniorem, který „*je mezi ordinovanými kazateli první mezi sobě rovnými*“²⁶⁰. Pouze ordinovaní členové (muži i ženy) se mohou věnovat službě kázání Božího slova a Kristových svátostí, samostatně připravovat a vést bohoslužby v církevních sborech.

²⁵⁵ Srov. ČCE: Řád členství v církvi, znění platné po 4. zasedání 32. synodu ČCE, 2003, čl. 1.

²⁵⁶ ČCE: Pravidla vikariátu, znění platné po 4. zasedání 32. synodu ČCE, základní ustanovení, bod 4.

²⁵⁷ Ordinace v ČCE není svátostí.

²⁵⁸ Jedinými svátostmi v ČCE je křest a svatá Večeře Páně.

²⁵⁹ Srov. ČCE: Církevní zřízení, znění platné po 4. zasedání 32. synodu ČCE, § 3., čl. 1 a 4.

²⁶⁰ ČCE: Církevní zřízení, op. cit., § 29, čl. 1.

Kazatel se může ucházet o zvolení v církevním sboru pouze s platným osvědčením o způsobilosti k ordinované službě faráře nebo jáhna. Toto osvědčení uděluje synodní rada na základě úspěšného absolvování vikariátu (týká se farářů) nebo jáhenské praxe (týká se jáhnů). Presbyterovi je vydáno platné osvědčení o způsobilosti ke službě ordinovaného presbytera po úspěšném absolvování předepsaných zkoušek. Bez způsobilosti k ordinované službě nemohou kazatelé a ordinovaní presbyteři vykonávat ordinovanou službu v církvi.

U kazatelů dochází ke ztrátě způsobilosti k ordinované službě ukončením vykonávání kazatelské služby, u ordinovaných presbyterů ukončením jejich členství ve staršovstvu. Kazatelé i ordinovaní presbyteři však mohou požádat synodní radu o zachování způsobilosti k ordinované službě i nadále.²⁶¹

Kazatel je volbou ve shromáždění povolán ke službě na dobu určitou, maximálně na 10 let (kazatel starší 65 let je volen maximálně na 3 roky). Před volbou kazatele ve sboru je správním orgánem dohodnut s kandidátem návrh povolávací listiny, ve které je stanovena doba povolání ke službě a také obsah, rozsah a podmínky jeho služby ve sboru. Potvrzením kazatelovy volby vzniká mezi ním a církví služební vztah a kazatel se stává zaměstnancem sboru. Po uplynutí doby povolání je nutné volbu opakovat, jinak zaniká kazatelovo povolání v daném sboru. Služba kazatele končí povoláním do jiného sboru (ordinace se však neopakuje), podáním rezignace na povolání kazatele, nebo odvoláním ze služby synodní radou na základě právoplatného rozhodnutí pastýřské rady, nebo na základě výpovědi ze zaměstnaneckého poměru v církvi anebo na základě rušení sboru synodem.²⁶²

Sbor může povolat i více kazatelů, ale pouze jeden z nich může být farářem a ostatní jsou pomocnými kazateli. Farář je představitelem sboru a má za úkol společně se staršovstvem pečovat o duchovní život a správu sboru. Odbornou přípravou kandidáta na faráře je absolvování jednooborového magisterského studijního programu „Evangelická teologie“ na ETF UK případně obdobný studijní program na jiných evangelických bohosloveckých fakultách nebo vysokých školách. Kandidáti na faráře musí ještě absolvovat vikariát pod dohledem mentora. Vikariát trvá jeden rok a jeho smyslem je *„poskytnout odbornou asistenci v procesu osobnostního zrání budoucího faráře, zajistit mu dostatečný prostor pro osobní orientaci v nové roli, pro experimentální ověření vlastních*

²⁶¹ Srov. ČCE: Církevní zřízení, op. cit., § 3, čl. 4.

²⁶² Srov. ČCE: Řád pro kazatele, znění platné po 4. zasedání 32. synodu ČCE, 2002, čl. 4-6.

dovedností a schopností a pro důkladnou reflexi zamýšlené duchovenské práce“²⁶³. Vikář²⁶⁴ je zaměstnancem církve a nabývá i praktických vědomostí (katechetika, homiletika, pastorece). Na závěr vikariátu je vikář prověřen, zda je schopný v písemné práci „zpracovat teologické téma, vytěžit dostupnou literaturu, projevit samostatný kritický názor a srozumitelně vyjádřit jak věcnou stránku problému“²⁶⁵. Po úspěšném absolvování vikariátu a podepsání kazatelského reversu²⁶⁶ získává vikář osvědčení o způsobilosti k ordinované službě faráře (dekret volitelnosti za faráře) a může být sborem povolán jako kazatel.

Pokud sbor povolá jáhna jakožto kazatele, ten vypomáhá ve sborové práci pod vedením faráře sboru nebo administrátora (pokud sbor nemá faráře, je jmenován jeden z farářů seniorátu administrátorem tohoto sboru). Jáhnem se může stát:

- úspěšný absolvent EA-VOŠB
- studující ETF UK po úspěšném složení první odborné zkoušky
- absolvent bakalářského studia pastoračního zaměření při ETF UK
- absolvent jiné odborné školy teologického zaměření odpovídající úrovně

Kandidát na jáhna ještě musí absolvovat roční jáhenskou praxi, jejíž smysl je obdobný přípravě na faráře (vikariátu)²⁶⁷, tedy pod vedením mentora dozrát, poznat službu kazatele, ověřit si vlastní dovednosti a schopnosti a nabýt praktické vědomosti. Jáhenská praxe je také ukončena písemnou prací. Kandidát na jáhna je během jáhenské praxe zaměstnancem církve a po jejím úspěšném absolvování dostává od synodní rady osvědčení o způsobilosti k ordinované službě jáhna v církvi (dekret volitelnosti za jáhna). Pokud jáhen úspěšně dokončí studium požadované po kandidátech na faráře, může mu být uděleno osvědčení o způsobilosti k ordinované službě faráře bez nutnosti absolvovat vikariát.²⁶⁸

Pro ordinaci může být presbyter navržen staršovstvem. K tomu, aby mu bylo synodní radou uděleno osvědčení o způsobilosti ke službě ordinovaného presbytera, musí se podrobit zkouškám. V těchto zkouškách musí prokázat znalost Bible, věrouky a etiky, nauky o kázání, vyučování a pastoraaci (uchazeč musí prokázat i způsobilost k nim), církevních dějin, církve (její organizace a správa) a ekumenismu. Příprava ke zkouškám

²⁶³ ČCE: Řád vikariátu, znění platné po 4. zasedání 32. synodu ČCE, 1994, A. Základní ustanovení.

²⁶⁴ Ten, kdo prochází povinnou přípravou vikariátu.

²⁶⁵ ČCE: Řád vikariátu, op. cit., D. Písemná práce a závěr vikariátu.

²⁶⁶ Viz Příloha D – Kazatelský revers ČCE.

²⁶⁷ Srov. ČCE: Pravidla jáhenské praxe, znění platné po 4. zasedání 32. synodu ČCE, 2006.

²⁶⁸ Srov. ČCE: Řád pro kazatele, op. cit., čl. 14.

probíhá formou dvou až tříletého kurzu, případně se za ni může pokládat i úspěšné absolvování studia EA-VOŠB.²⁶⁹

2.3.2 PRÁVA A POVINNOSTI DUCHOVNÍCH

Ordinovaný presbyter má stejná práva a povinnosti jako ostatní členové staršovstva. Jeho povinností vyplývající z ordinačního slibu je zachovávat mlčenlivost o věcech, které mu byly důvěrně sděleny.

Kazatelům jsou ve sborech svěřeny kazatelské, katechetické, pastorační, vzdělávací, správní i administrativní úkoly, u kterých je vyžadováno jejich věrné plnění. Přesný obsah a rozsah jejich práce ve sboru je stanoven v povolávací listině uzavřené mezi kazatelem a sborem. Na základě svého ordinačního slibu jsou také povinni zachovávat mlčenlivost o věcech jim důvěrně svěřených. Od kazatelů se očekává, že budou svou službou a svěděním svého života zvěstovat a potvrzovat evangelium Ježíše Krista podle Písem. Je vyžadováno církví, aby kazatelé včas a řádně plnili povinnosti jim uložené církevním zřízením a řády, taktéž aby včas a řádně plnili úkoly jim uložené nadřízenými církevními orgány.²⁷⁰

Kazatel je řádným zaměstnancem církve (povšechného sboru), resp. seniorátního sboru, resp. farního sboru a má za svou službu nárok na plat. Také má nárok na byt poskytovaný sborem (případně na příspěvek na bydlení), přičemž o podmínkách jeho užívání sbor s kazatelem uzavírají smlouvu, která zaniká s ukončením kazatelova povolání ve sboru. Dále má kazatel nárok na úhradu výloh vzniklých jeho službou sboru a vyžaduje-li sbor od kazatele trvalé plnění úkolů nesouvisejících s kazatelským povoláním, má kazatel právo sjednat se sborem zvláštní dohodu o plnění těchto úkolů a odměny jemu náležející. V pracovním týdnu má kazatel nárok na dobu odpočinku a na dovolenou v délce stanovené obecně platnými právními předpisy. O dlouhodobé studijní volno v délce trvání tří měsíců může kazatel požádat po každých pěti letech služby a v každém kalendářním roce (kromě roku, kdy má dlouhodobé studijní volno) může požádat o udělení krátkodobého studijního volna v délce dvou týdnů.²⁷¹

²⁶⁹ Srov. ČCE: Řád pro kazatele, op. cit., čl. 17 a 22.

²⁷⁰ Srov. ČCE: Řád pro kazatele, op. cit., čl. 1.

²⁷¹ Srov. ČCE: Řád pro kazatele, op. cit., čl. 2.

2.3.3 TRESTY A TRESTÁNÍ

V církvi existuje tzv. „pastýřská služba“, která slouží k nápravě toho, „co zřejmě narušuje vztahy ve sborech a co je v životě, činnosti a vyznání církevních pracovníků porušeno“²⁷². Tuto službu pro členy farního sboru vykonává staršovstvo spolu s kazatelem. Pro kazatele, starší a další pracovníky církve tuto službu vykonává nezávislá pastýřská rada – seniorátní pastýřská rada na úrovni seniorátního sboru a církevní pastýřská rada na úrovni povšechného sboru (církve).²⁷³

Od všech členů církve se očekává, že budou žít v duchu Kristově podle rad a přikázání Písem. Od starších se očekává, že budou pečovat o křesťanský život ve sboru vlastním osobním příkladem, žít ve shodě se svědectvím Písem a budou v lásce předkládat kazatelům i členům staršovstva přání a stížnosti, které se týkají jejich církevní práce a způsobu života. A od kazatelů se očekává, že pravdu Písma budou plně zvěstovat, sbory povedou ke Kristu nejenom učením, ale i svědectvím svého příkladného, Bohu věrného života, a že budou dodržovat kazatelský revers (viz Příloha D – Kazatelský revers ČCE).²⁷⁴

Seniorátní a církevní pastýřská rada řeší případy, kdy starší nebo kazatel poruší závazky svého pověření, porušuje vyznání a učení ČCE, vyvolává pohoršení ve veřejnosti (rozvrat rodiny, projevy ziskuchtivosti, pomluvy apod.) a také případ, kdy kazatel poruší kazatelský revers.²⁷⁵ Řízení pastýřské rady musí začít nejpozději do 30 dnů a musí být skončeno nejpozději do 12 měsíců od předání podnětu k zahájení řízení.²⁷⁶

Seniorátní a i církevní pastýřská rada může trestat:²⁷⁷

- ústní důtkou
- písemnou důtkou
- písemnou důtkou s výstrahou
- zastavením výkonu funkce na dobu nejvýše 3 let

Církevní pastýřská rada dokonce může rozhodnout o:²⁷⁸

- zastavení výkonu funkce na dobu nejvýše 6 let
- ztrátě způsobilosti k volbě na dobu nejvýše 6 let

²⁷² ČCE: Církevní zřízení, op. cit., §13., čl. 1.

²⁷³ Srov. ČCE: Církevní zřízení, op. cit., § 13.

²⁷⁴ Srov. ČCE: Řád pastýřské služby, znění platné po 4. zasedání 32. synodu ČCE, 2003, článek 1.

²⁷⁵ Srov. ČCE: Řád pastýřské služby, op. cit., článek 3.

²⁷⁶ Srov. ČCE: Řád pastýřské služby, op. cit., článek 6.

²⁷⁷ Srov. ČCE: Řád pastýřské služby, op. cit., článek 8.

²⁷⁸ Srov. ČCE: Řád pastýřské služby, op. cit., článek 8.

- ztrátě hlasovacího práva v ČCE na dobu nejvýše 6 let
- zbavení úřadu kazatele v dosavadním sboru
- ztrátě způsobilosti k ordinované službě faráře nebo jáhna v církvi na dobu nejvýše 6 let
- ztrátě úřadu staršího na dobu nejvýše 6 let
- ztrátě způsobilosti k ordinované službě presbytera na dobu nejvýše 6 let

V ČCE existuje lhůta, po jejímž uplynutí se trest zahradí a na trestaného se hledí, jako kdyby se žádného provinění nedopustil (netýká se ztráty členství v církvi). Uložené důtky se automaticky zahradí po uplynutí jednoho roku od jejich uložení, ostatní tresty se automaticky zahradí po uplynutí sedmi let.²⁷⁹

Pokud církevní pastýřská rada shledá, že u člena existují podmínky pro ztrátu členství v církvi, oznámí to staršovstvu sboru, do kterého volaný ke kázni patří.²⁸⁰ Pouze staršovstvo může rozhodnout o ztrátě členství v ČCE, ale potvrdit ho musí ještě seniorátní výbor.²⁸¹

Člen ztrácí členství v ČCE prohlášením o vystoupení z ČCE, odnětím propůjčeného členství anebo vyloučením z církve. Vyloučení z církve je až krajní volbou po selhání nápravných opatření (domluva, odnětí volebního práva apod.) v případě, že člen slovy nebo činy zjevně a opakovaně projevuje nevěrnost a neúctu k základům vyznání ČCE, nebo se trvale a pohoršlivě svým životem rozchází s cestou života nabízenou v Písmech.²⁸²

2.3.4 CÍRKEVNÍ HIERARCHIE A SPRÁVA

ČCE má presbyterně-synodní zřízení a správu ve třech stupních:

1. farní sbor (sbor)
2. seniorátní sbor (seniorát)
3. povšechný sbor (církev).

Každý církevní sbor má orgány vykonávající jeho vedení a správu: a) shromáždění; b) správní orgán; c) představitelé sboru.

²⁷⁹ Srov. ČCE: Řád pastýřské služby, op. cit., článek 14.

²⁸⁰ Srov. ČCE: Řád pastýřské služby, op. cit., článek 8.

²⁸¹ Srov. ČCE: Řád pastýřské služby, op. cit., článek 2.

²⁸² Srov. ČCE: Řád členství v církvi, op. cit., čl. 4.

Nejširší jednotkou je povšechný sbor, celá církev. Jménem církve navenek jedná synodní senior a synodní kurátor, oba jsou voleni synodem (senior je volen z řad farářů, kurátor z řad starších) a jsou představiteli povšechného sboru. Synodní senior, mimo jiného, dohlíží na sbory a senioráty, kazatele, starší, učitele náboženství a další pracovníky církve a ordinuje kazatele a presbytery.

Zákonodárným orgánem a nejvyšším církevním shromážděním povšechného sboru je synod, který je volený na čtyřleté období. Jeho členy jsou poslanci zvolení konventy, senioři a seniorátní kurátoři, členové dosavadní synodní rady a nově zvolení členové synodní rady po složení slibu členů synody a dva zástupci ETF UK z členů církve.²⁸³ Zasedání synodu probíhá zpravidla jednou ročně a rozhoduje o zásadních otázkách církve jako je vyznání církve a základní věci církevního zřízení (např. cyklus synodů a konventů, délka volebního období, omezení volitelnosti na určité období), o učení církve, bohoslužebném řádu, znění kazatelského reversu a ostatním církevním zákonodárstvím. Synod také jedná o životě a díle všech sborů, církevních orgánů, zkoumá a kontroluje činnost synodní rady a statutárních orgánů církevních zařízení a rozhoduje o opatřeních předsednictva synodu učiněných v době mezi zasedáními synodu. Usnesení synodu jsou závazná pro celou církev.²⁸⁴

Nejvyšším správním orgánem povšechného sboru je synodní rada, která provádí usnesení synodu a vyhlašuje církevní zřízení a řády. Správní rada také odpovídá za řádný chod Ústřední církevní kanceláře, která pomáhá synodní radě s jejími úkoly. Sídlem synodní rady je Praha a její členové jsou voleni na šestileté období. Členem synodní rady je z řad aktivních farářů zvolen synodem synodní senior, jeho první náměstek a jeho druhý náměstek, a z řad starších je zvolen synodní kurátor, jeho první náměstek a jeho druhý náměstek.²⁸⁵

Synodní rada může svolat generální synod, jehož členy jsou představitelé všech sborů církve, členové synodní rady a seniorátních výborů. Ve výhradní kompetenci generálního synodu je spojení nebo sloučení ČCE s jinou církví na základě rozhodnutí synodu a rozhodnutí o s tím spojených otázkách.²⁸⁶

Základní jednotkou ČCE je farní sbor, který spojuje v určitém obvodu (územně vymezeném) členy církve. Počty farních sborů ČCE v jednotlivých seniorátech jsou

²⁸³ Srov. ČCE: Církevní zřízení, znění platné po 4. zasedání 32. synodu ČCE, hlava IV., § 26.

²⁸⁴ Srov. ČCE: Církevní zřízení, op. cit., hlava IV., § 26.

²⁸⁵ Srov. ČCE: Církevní zřízení, op. cit., hlava IV., § 28.

²⁸⁶ Srov. ČCE: Církevní zřízení, op. cit., hlava IV., § 31 a 32.

uvedeny v tabulce [Tabulka 3]. Farní sbor musí být schopný hospodářsky zabezpečit své potřeby a podílet se na hospodaření celé církve. O životě a práci sboru rozhoduje sborové shromáždění, které se schází nejméně jednou ročně a jehož členy jsou členi farního sboru s hlasovacím právem (ti, kteří dovršili 18 let a plní v církvi své povinnosti). Sborové shromáždění volí kazatele sboru (faráře nebo jáhna) a staršovstvo z členů farního sboru na šestileté období.²⁸⁷

Správním orgánem farního sboru je staršovstvo²⁸⁸ volené ze členů farního sboru starších 21 let s volebním právem. Staršovstvo pečuje společně s kazatelem o bohoslužebná a katechetická shromáždění, duchovní život rodin sboru, hospodaření sboru, ekumenické vztahy a misijní činnost v obvodu sboru. Staršovstvo také podporuje a pomáhá kazatelovi v jeho práci a dbá, aby život kazatelů, starších i celého sboru byl ve shodě se svědectvím Písem svatých a s církevním řádem. Virilními členy²⁸⁹ staršovstva jsou kazatelé a staršovstvo se schází zpravidla měsíčně. Ze svého středu volí staršovstvo na čtyřleté období poslance konventu.²⁹⁰

Představiteli farního sboru jsou farář (případně administrátor²⁹¹) a kurátor, který není kazatelem. Staršovstvem je rozhodnuto, kdo z obou představitelů farního sboru je předsedou staršovstva a druhý je automaticky místopředsedou.

Farní sbory spojené v určitém obvodu tvoří seniorátní sbor. Jediný Ochránovský seniorátní sbor má personální charakter, ostatních 13 seniorátů má územní charakter. Každý farní sbor musí patřit do určitého seniorátu, který je společenstvím farních sborů ke společné církevní činnosti a správě. O příslušnosti farního sboru rozhoduje synod. O životě a práci seniorátu jedná konvent (seniorátní shromáždění), jehož členy jsou poslanci volení staršovstvy sborů ze seniorátů, všichni kazatelé seniorátu, členové dosavadního seniorátního výboru a nově zvolení členové seniorátního výboru po složení slibu poslanců. Konvent zasedá zpravidla jednou ročně a volí seniorátního kazatele, poslance na synod, seniorátní výbor a členy seniorátní pastýřské rady.²⁹²

²⁸⁷ Srov. ČCE: Církevní zřízení, op. cit., hlava II., § 20.

²⁸⁸ Někdy se též používá označení „presbyterstvo“.

²⁸⁹ Z moci svého úřadu.

²⁹⁰ Srov. ČCE: Církevní zřízení, op. cit., hlava II., § 21.

²⁹¹ Kazatel může být farářem pouze v jednom farním sboru, v jiném farním sboru může být seniorátního výborem dočasně ustanoven jako jeho administrátor.

²⁹² Srov. ČCE: Církevní zřízení, op. cit., hlava III., § 22 a 23.

Správním orgánem seniorátu je seniorátní výbor volený na šestileté období, který se skládá ze seniora a jeho prvního (případně i druhého²⁹³) náměstka, kteří jsou voleni z řad farářů v činné službě seniorátu, a ze seniorátního kurátora a jeho prvního (případně i druhého²⁹⁴) náměstka, kteří jsou voleni ze starších seniorátu. Sídlem seniorátu je sbor, jehož kazatelem je senior.²⁹⁵

Představiteli seniorátu jsou senior a seniorátní kurátor, kteří navenek jednají jménem seniorátu. Senior má dohled a pastorační péči nad sbory a církevními pracovníky.²⁹⁶

Seniorát	Počet sborů
brněnský	23
chrudimský	25
horácký	16
jihočeský	7
královéhradecký	16
liberecký	9
moravskoslezský	25
ochranovský	9
poděbradský	22
poličský	10
pražský	31
ústecký	15
východomoravský	27
západočeský	23

Tabulka 3: Statistika seniorátů ČCE²⁹⁷

2.3.5 MANŽELSTVÍ A MANŽELSTVÍ DUCHOVNÍCH

ČCE nemá žádné předpisy týkající se manželského práva, vyjma pěti předpisů týkajících se svatebního shromáždění a obecných požadavků na své členy (jak na řadové, tak i na ty, kteří vykonávají nějakou funkci v ČCE), řídí se podle sekulárního práva (Zákon o rodině č. 94/1963 Sb. s pozdějšími jeho úpravami [např. zákon č. 91/1998 Sb.]

²⁹³ Záleží na celkovém počtu členů seniorátního výboru (zda 4 nebo 6).

²⁹⁴ Záleží na celkovém počtu členů seniorátního výboru (zda 4 nebo 6).

²⁹⁵ Srov. ČCE: Církevní zřízení, op. cit., hlava III., § 23 a 24.

²⁹⁶ Srov. ČCE: Církevní zřízení, op. cit., hlava III., § 24.

²⁹⁷ Srov. <http://www.evangelnet.cz/cce/sbory> (3.11.2010).

a ostatními souvisejícími zákony a vyhláškami [např. zákon č. 301/2000 Sb., zákon č. 328/1999 Sb., vyhláška č. 207/2001]).

Podle zákona o rodině je manželství trvalým společenstvím muže a ženy, jehož účelem je založení rodiny a řádná výchova dětí. Je uzavíráno „svobodným a úplným souhlasným prohlášením muže a ženy o tom, že spolu vstupují do manželství, učiněným před matričním úřadem nebo před orgánem církve nebo náboženské společnosti, oprávněné k tomu zvláštním předpisem.“²⁹⁸ Manželství by bylo neplatné, pokud by jej uzavřel(a):²⁹⁹

- ženatý muž nebo vdaná žena, pokud jejich dřívější manželství nezaniklo nebo nebylo prohlášeno za neplatné
- osoba, která uzavřela partnerství, pokud toto partnerství trvá
- mezi sebou předci a potomci a mezi sebou sourozenci (platí i pro příbuzenství založeném na osvojení)
- nezletilá osoba (výjimečně na základě rozhodnutí soudu manželství může uzavřít osoba mladší 16 let)
- osoba zbavená způsobilosti k právním úkonům
- osoba s omezenou způsobilostí k právním úkonům bez povolení soudu
- osoba stížená duševní poruchou, která by měla za následek omezení nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům, bez povolení soudu
- osoba, jejíž prohlášení o uzavření manželství bylo učiněno v důsledku bezprávné výhrůžky anebo omylu týkajícího se totožnosti jednoho ze snoubenců nebo povahy právního úkonu uzavření manželství
- osoba donucena fyzickým násilím k prohlášení o uzavření manželství

Uzavření manželství v ČCE není chápáno jako svátost. Jeho uzavření v církvi je nezávazné (od členů ČCE však očekávané) a občanský sňatek (nebo sňatek uzavřený v jiné oprávněné církvi než ČCE) je uznáván jako platné a dovolené uzavření manželství. V ČCE je oprávněnou osobou pro uzavírání manželství kazatel, jemuž byl udělen dekret volitelnosti (osvědčení o způsobilosti k ordinované službě).

Pro snoubence, kteří chtějí uzavřít manželství v církvi, nebo pro manžele, kteří chtějí požehnání svému sňatku, se koná svatební shromáždění, kde jsou připomínána Boží zaslíbení pro manželství a vyhlásování Boží požehnání pro ně. Svatební shromáždění je

²⁹⁸ Zákon o rodině (zákon č. 94/1963 Sb.), § 3.

²⁹⁹ Srov. Zákon č. 94/1963 Sb., § 11 až 17a.

veřejně a snoubenci v něm musí před svědky a ordinovaným kazatelem vyjádřit svůj svobodný souhlas k uzavření manželství. Obvykle se svatební shromáždění koná ve sboru, jehož je jeden ze snoubenců/manželů členem. V jiném sboru se může svatební shromáždění konat pouze s vědomím příslušných staršovstev. Uzavřít manželství mohou i osoby, které nejsou členy ČCE, ale pouze za předpokladu, že je u nich touha po Božím požehnání a že se svatební bohoslužbou souhlasí i staršovstvo příslušného sboru.³⁰⁰

Protože se uzavírání manželství v ČCE řídí podle sekulárního práva, je možný i sňatek rozvedených, kdy se rozvod sice chápe jako pád, který poznamenává oba manžele a děti, ale zároveň se bere vážně zvěst o Boží milosti a odpuštění, a proto lze požehnat i manželství rozvedených.³⁰¹

ČCE neklade žádné speciální požadavky pro uzavírání nebo neuzavírání manželství svých duchovních v důsledku toho, že ordinace není vnímána jako svátost (či tajina). Po ztrátě způsobilosti k ordinované službě duchovního se již jedná o běžného člena církve. Duchovní může uzavřít manželství před ordinací, kdy je běžným členem, nebo i po ní, kdy je již povolán k ordinované službě. Nebo může duchovní setrvat v celibátu. Pokud by však duchovní uzavíral manželství, předpokládá se, že uzavře manželství s věřící osobou. Během své ordinované služby se od duchovních očekává, že budou svou službou a svědectvím svého života zvěstovat a potvrzovat evangelium Ježíše Krista podle Písem. Proto jejich rozvod během ordinované služby může být důvodem pro dočasné pozastavení nebo ztrátu jejich způsobilosti k ordinované službě. Žádné bližší informace se v tomto směru nepodařilo dohledat, proto se lze domnívat, že řešení je vždy individuální a tyto případy nebývají zveřejňovány mimo ČCE (možná ani mimo příslušný seniorát), což ovšem platí ve všech církvích, nejenom v ČCE, že podobné (pro církve) bolestivé případy nebývají zveřejňovány.

³⁰⁰ Srov. ČCE: Řád sborového života, znění platné po 4. zasedání 32. synodu ČCE, 2005, článek 3.

³⁰¹ Srov. MACEK Ondřej (ed.): Českobratrská církev evangelická...průvodce čili baedeker, 2008, s. 100.

3 TEOLOGIE (NEJENOM) CELIBÁTU

V kapitole 2.1 (Církev římskokatolická) byla uvedena definice celibátu z připravovaného slovníku církevního práva. Celibát je zde definován jako „závazek neženatosti, resp. nevdanosti (...)“³⁰². Tato definice je zcela nedostačující, postihuje pouze jistý důsledek praktického prožívání celibátu a poskytuje na celibát opravdu velmi zúžený pohled.

Kodex kanonického práva (CIC 1983) uvádí o celibátu, že se jedná o zvláštní Boží dar, díky kterému „se mohou duchovní snáze a s nerozděleným srdcem svobodněji oddat Kristu a službě Bohu i lidem“³⁰³, a protože jsou celibátem duchovní vázání, „jsou povinni zachovávat dokonalou a trvalou zdrženlivost pro Boží království“³⁰⁴. Vychází se zde ze stejného argumentu („pro Boží království“³⁰⁵), jaký Ježíš sám použil („Jsou totiž eunuchové, kteří takoví vyšli z matčina lůna; jsou eunuchové, které takovými udělali lidé; a jsou eunuchové, kteří sami sebe vyklestili pro Boží království. Kdo může pochopit, ať pochopí.“³⁰⁶), když mluvil o pohnutkách k životu mimo manželství, který většině tehdejších Židů přišel nemyslitelným, a valná většina z nich pokládala manželství za téměř povinnost vzhledem ke Stvořitelově příkazu: „Plodte a množte se a naplňte zemi.“³⁰⁷

Jak je také uváděno v Dekretu o službě a životě kněží³⁰⁸, kněží se zachováváním celibátu zasvěcují Kristu novým a vynikajícím způsobem, přičemž „díky“ celibátu kněží snáze jdou za Kristem s nerozděleným srdcem, svobodněji se v Kristu a s ním oddávají službě Bohu i lidem, s větší volností slouží Kristovu království, a tak se stávají schopnějšími ve větší šíři přijmout otcovství v Kristu. Celibátníci připomínají tajuplné manželství ustanovené Bohem, které se má plně projevit v budoucím životě, ve kterém je Kristus jediným snoubencem církve. Jsou živým znamením budoucího světa, ve kterém se ti, kteří jsou vzkříšení, nežení ani nevdávají.³⁰⁹

³⁰² Ukázky z připravovaného slovníku církevního práva (8), in: Revue církevního práva 40 (2/08), s. 170.

³⁰³ CIC 1983, kán. 277, § 1.

³⁰⁴ CIC 1983, kán. 277, § 1.

³⁰⁵ Mt 19,12.

³⁰⁶ POSPÍŠIL Ctirad Václav: Čistota srdce Ježíše z Nazareta, in Salve 3 (2004), s. 26.

³⁰⁷ Gn 1,28.

³⁰⁸ DRUHÝ Vatikánský koncil: Dekret o službě a životě kněží *Presbyterorum ordinis*, in: Dokumenty II. vatikánského koncilu.

³⁰⁹ Dekret o službě a životě kněží *Presbyterorum ordinis* 16.

Dekret o službě a životě kněží připomíná ono tajemství (mysterion) vztahu Krista a církve, o kterém se píše v Ef 5,21-32, tedy o intimním a hlubokém snubním poutu, jehož hlavní charakteristiky lze nalézt u současného pojetí křesťanského manželství.³¹⁰

- toto pouto je vztahem osobní lásky, neboť Kristus sám sebe za církev vydal a církev mu v lásce odpovídá
- je to vztah plodný, který přináší hojné ovoce, neboť církev dává život mnoha synům a dcerám
- je to vztah věrnosti, neboť Kristus ani církev se neopouštějí, a to přes slabost a hříšnost snoubenky církve

Tuto trojí charakteristiku nelze zúženě chápat jako alegorii, ale jako realitu, která je základem všech forem křesťanské existence. Dva základní lidské přístupy odpovídající dvěma Božím povoláním jsou právě křesťanské manželství a panenství, tedy dvě charismata od sebe velmi odlišná, avšak vzájemně se vyžadující a pro církev nezbytná.³¹¹

Manželství a panenství nestojí v jakémsi protikladu, ale prožívají jiný druh účasti na stejném tajemství vztahu Krista a církve. Láska muže a ženy je zpřítomňujícím znamením Boží lásky a věrnosti Bohem zjevené skrze Ježíše Krista a zpřítomňované prostřednictvím církve. Účast manželů na tajemství snubního pouta Krista a církve se děje svátostně a uskutečňuje se prostřednictvím konkrétního svazku lásky s jinou osobou. Naproti tomu panenství³¹² (osoby zasvěceného života nebo celibátníka) není výhradně zřeknutím se manželství a zachováním úplné sexuální zdrženlivosti, ale skutečná podstata spočívá (podobně jako u manželství) v účasti na snubním vztahu Krista a církve. V panenství nedochází ke zříkání se životního partnera, neboť tímto životním partnerem je Kristus sám, resp. společenství církve. A účast na tajemném vztahu Krista a církve se uskutečňuje eschatologickým podílem, kdy panenství upozorňuje na celocírkevní „ještě ne“ (ještě nejsme u Pána, nýbrž jen na cestě k němu).³¹³ Panenství je zřeknutím se vztahu k trojí přirozené tendenci: sexuální funkci, manželské lásce a lidskému rodičovství, avšak z lásky k nebeskému království.³¹⁴

Křesťanští manželé mají spíše podíl na samotném vztahu lásky Krista a církve, kdežto zasvěcené osoby a celibátníci mají účast spíše na jedné ze stran tohoto

³¹⁰ KOHUT Pavel Vojtěch: "Toto tajemství je veliké", in: Salve 3 (2004), s. 36-37.

³¹¹ Srov. KOHUT: "Toto tajemství je veliké", s. 36-37.

³¹² Nechápano úzce jako fyzická neporušenost a tělesná integrita.

³¹³ Srov. KOHUT: "Toto tajemství je veliké", s. 37-42.

³¹⁴ Srov. KOHUT Pavel Vojtěch: Jak (ne)mluvit o celibátu kleriků, in: KRUMPOLC Eduard, POLÁKOVÁ Jolana, POSPÍŠIL Ctirad V. (ed.): Z plnosti Kristovy, Sborník k devadesátinám Oto Mádra, Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 194-195.

vztahu - zasvěcené osoby na úloze snoubenky církve, celibátníci na Kristu.³¹⁵ Obě charismata se tedy účastní na stejném tajemství, jejich odlišnost je však třeba odvozovat od druhu podílu na tomto tajemství, přičemž tato jejich účast má všechny tři charakteristiky vztahu Krista a církve (viz výše - osobní láska, plodnost a věrnost). Manželství je přítomným znamením již dokonání Krista a církve, tedy manželství reprezentuje princip vtělení (manželství upozorňuje na celocírkevní „již“ - již jsme vykoupeni krví Ježíše Krista a spaseni vírou), naproti tomu panenství je eschatologickým znamením čekání církve na svého snoubence Krista a reprezentuje princip eschatologický.³¹⁶

Na Panně Marii (Panně i Matce) je vidět, jak si jsou obě charismata blízká, protože ona je vzorem jak křesťanským manželům, tak i zasvěceným osobám. Od začátku přijala a chápala své mateřství jako úplné podřízení sebe spasitelným záměrům Boha, což je patrné z jejího souhlasu k mateřství. Svoji snoubeneckou láskou byla vedena k zasvěcení Bohu. Její mateřství bylo panenské a její panenství mateřsky plodné.³¹⁷

Pokud je tedy panenství chápáno ve svém širším významu jako označení všech forem eschatologické účasti na tajemném vztahu Krista a církve, jeho dvěma základními formami je zasvěcená čistota a celibát. V Prvním listě Korintským jsou panny i panicové představovány z pohledu dvou základních motivací.³¹⁸

- christocentrické, tedy ke Kristu zaměřující („líbit se Pánu“ – 1 Kor 7,32; „nerušeně se oddat Pánu“ – 1 Kor 7,35)
- christoformní, tedy připodobňující Kristu („starat se o věci Páně“ 1 Kor 7,34)

Charisma panenství má tak dvě základní podoby – christocentrickou a christoformní.

Zasvěcený život je tedy eschatologickou participací na snubním vztahu církve a Krista, u něhož převažuje motivace christocentrická a proto je vnímán jako snoubenka církve zcela obrácená „*ke snoubenci Kristu, jehož přijímá a jemuž se v lásce oddává i tím, že přijímá za svůj jeho životní styl.*“³¹⁹

Celibát má být vnímán a prožíván jako eschatologický podíl na tajemném snubním vztahu Krista a církve, avšak s převahou christoformní motivace, „*tedy jako podíl na Kristu, Snoubenci církve. Celibát kleriků proto právem můžeme vnímat jako Krista*

³¹⁵ KOHUT: "Toto tajemství je veliké", s. 37-41.

³¹⁶ Srov. KOHUT: "Toto tajemství je veliké", s. 42.

³¹⁷ Srov. KOHUT: "Toto tajemství je veliké", s. 42-43.

³¹⁸ KOHUT: "Toto tajemství je veliké", s. 44.

³¹⁹ KOHUT: "Toto tajemství je veliké", s. 45-46.

*zcela obráceného ke snoubence církvi, za kterou se úplně vydává a kterou bezvýhradně miluje.*³²⁰

V katolické církvi latinského i východního ritu je celibát shodně vyžadován u biskupů. U kněží a diaconů je praxe rozdílná, ale pokud by ženatý kněz nebo diacon ovdověl, i u něj je následně vyžadován celibát. Důvody k tomuto požadavku jsou totožné jako u požadavku uzavření manželství před ordinací ženatých kleriků a jedná se o:³²¹

- etický důvod (stálost v přijatém životním stavu)
- deontologický důvod (jednoznačnost vztahu k ženám při službě společenství, která vylučuje její zneužívání k osobním cílům)
- duchovní důvod (zjevení věrnosti Boha církvi a jeho služebníkům)

Pokud se při zdůvodňování celibátu kněží použije argument „větší svoboda a dispozice k službě“, vyznívá to v neprospěch ženatých kněží, jako by byli méně oddáni službě, než kněží celibátníci. Ovšem tento úsudek by byl mylným, o čemž dosvědčuje praxe kněží východního ritu. Pokud je aplikována formule „muž jedné ženy“³²² na ženatého klerika a celibátního klerika, „pak ženatý klerik miluje církev i v konkrétním znamení svého manželství“³²³, zatímco celibátní klerik miluje církev „výhradně bezprostředním přilnutím k církevní obci“³²⁴, tedy v obou případech se jedná v různém smyslu o „muže jedné ženy“.³²⁵

Celibát by bylo chybou pokládat „jen“ za asketický nástroj zřeknutí se partnerského vztahu a sexuálního života, ale pokud ho opravdu vnímáme jako eschatologický podíl na tajemství snubního vztahu Krista a církve, je zřejmé, že jde o skutečně pozitivní hodnotu s bohatým obsahem. Celibát není zřeknutím se vztahovosti, byť jen vztahovosti důvěrné, ale naopak ze své povahy je šancí k hluboké pastýřské lásce po vzoru Ježíše Krista (alter Christus), který často projevoval soucit a nechával se vést svým citlivým srdcem, přičemž svůj „eunuchát pro Boží království“ prožíval zcela pokojně a vyrovnaně. Nejde tedy o zřeknutí se lásky, ale o povolání k jinému způsobu prožívání

³²⁰ KOHUT: "Toto tajemství je veliké", s. 47.

³²¹ Srov. KOHUT: Jak (ne)mluvit o celibátu kleriků, s.189, poznámka 10.

³²² 1Tim 3,2.12; Tit 1,6.

³²³ KOHUT: Jak (ne)mluvit o celibátu kleriků, s.193.

³²⁴ KOHUT: Jak (ne)mluvit o celibátu kleriků, s.193.

³²⁵ Srov. KOHUT: Jak (ne)mluvit o celibátu kleriků, s.193.

lásky, kdy celibátní klerik je skutečným, citově vyvrálým mužem schopným milovat jako Kristus konkrétní církevní obec prostřednictvím jejich věřících (mužů i žen).³²⁶

U kněžského celibátu je důležité vnímat souvislost významu christologického, ekleziologického a i eschatologického. Tedy že kněz je Kristu zvláštním způsobem připodobněn a jeho celibát je znamením totálního a výlučného darování se Jemu, ale také církvi, vůči které je postaven do vztahu snoubence, a jde i o znamení darování se Božímu království, o kterém svým životem svědčí, že přichází.³²⁷

³²⁶ Srov. KOHUT: Jak (ne)mluvit o celibátu kleriků, s.194-195.

³²⁷ Srov. BRHEL Miloslav: Teologie a spiritualita kněžského celibátu (diplomová práce obhájená na KTF UK v Praze) Praha 2007, s. 59-60.

ZÁVĚR

Předkládaná práce se zabývá tématem duchovních vybraných křesťanských církví a jejich možností nebo nemožností žít v manželství. Pro ucelený pohled na duchovní jsou ještě zodpovídaný otázky typu – kdo je duchovní, jak se jím může stát, jak jím může přestat být, jaká jsou práva, povinnosti a tresty pro duchovní a jaká je hierarchie dané církve. Pro tuto práci byla vybrána Církev římskokatolická, Pravoslavná církev v českých zemích a na Slovensku a Českobratrská církev evangelická.

Všech tří vybraných církví se týkají dějiny kněžského celibátu - zjednodušeně se dá mluvit o snaze o kněžské bezženství. Dějiny celibátu jsou náplní první kapitoly, ve které jsou odděleny celocírkevní dějiny celibátu a dějiny přijímání a odmítání celibátu na našem území od okamžiku, kdy se u nás začalo šířit křesťanství.

Ve východní a západní křesťanské církvi trvají společné snahy o zavedení kněžské kázně až do trullského sněmu (konec sedmého století), kdy se praxe východní církve z části oddělila od západní církve, a dodnes platí, že při svěcení ženatého muže až do stupně kněžství od něj není vyžadován slib zdrženlivosti, tedy nadále může žít plně manželský život. V západní církvi se pozvolna prosadila praxe světit výhradně svobodné muže, kteří museli dodržovat celibát, a pozměněno to bylo až na II. vatikánském koncilu, kdy bylo „znovuobjeveno“ trvalé jáhenství, které může přijmout i ženatý muž, aniž by se musel zavázat k celibátu. V důsledku (nejenom) lutherské reformace se protestanti v praxi kněžského bezženství odklonili od západní církve vedené římským papežem a duchovní se mohli ženit. O jak pozvolný odklon se jednalo, je patrné v kapitole věnované historii celibátu v české církvi – u Jednoty bratrské to trvalo více než sto let, u jiných protestantských větví to trvalo ale i výrazně kratší dobu.

V práci je historii kněžského celibátu věnován poměrně velký prostor, ale domnívám se, že nikoliv zbytečně, neboť dějiny bývají hodně poučné. Na historii kněžského celibátu je patrné, že odpor proti celibátu i z vlastních řad byl vždy, když církev nebyla sužována pronásledováním.

Jádro diplomové práce je zaměřeno na duchovní a jejich (ne)možnost žít manželský život. V Církvi římskokatolické svěcení na trvalého jáhna může přijmout ženatý muž, který se nezavazuje slibem k celibátu, ale pokud by ovdověl, brání mu přijaté svěcení v uzavření nového manželství. Od této překážky ale může papež dispenzovat, aniž by trvalý jáhen musel opustit duchovní službu. Při svěcení svobodného muže nebo vdovce na jáhna musí kandidát složit doživotní slib celibátu, kterým je zavázán pro všechny stupně

kněžského svěcení. Svěcení na kněze a biskupa může přijmout již pouze muž svobodný, případně vdovec. Ale pokud ovdovělý muž přijal jáhenství jako ženatý muž, musí složit slib celibátu. V případě, že by duchovní opustil svoji službu, stále je slibem celibátu vázán a nemůže v církvi přijmout svátost manželství. Od slibu celibátu může opět dispensovat pouze papež a činí tak ve výjimečných případech současně s laicizací, tedy pozbytím duchovního stavu.

U Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku jsem při zpracovávání tématu narazil na problém neexistence jednoho souhrnného právního kodexu, jako je tomu u Církve římskokatolické. A také dohledat zdroje, z kterých bych mohl čerpat, bylo dost velkým problémem, neboť ačkoliv jsem se pokoušel oslovit několik osob z Pravoslavné církve prostřednictvím elektronické pošty, ani jednou jsem neobdržel žádnou reakci.

V Pravoslavné církvi může tajinu kněžství pro úřad jáhenský a kněžský přijmout svobodný (ovdovělý) i ženatý muž, přičemž ženatý muž nadále žije plný manželský život, ale pokud by ovdověl, nemůže se znovu oženit pro překážku přijatého svěcení. Muž, který přijal tajinu kněžství ve svobodném stavu (nebo jako vdovec), musí v tomto svobodném (vdovském) stavu setrvat, neboť svěcení je překážkou pro uzavření platného církevního manželství. Pouze pro službu biskupa je vyžadován celibát, proto pro biskupské svěcení bývá vybírán svobodný/ovdovělý kněz nebo jeromonach (kněz mnich). Pokud by byl vybrán pro biskupské svěcení ženatý kněz, po souhlasu manželky se s ní musí rozejít, přičemž ona vstoupí do kláštera.

Československá církev evangelická nezná svěcení na duchovního, tak jako je to u Církve římskokatolické nebo Pravoslavné církve. Za duchovního jsou vybíráni jak muži, tak i ženy, a duchovním se osoba stává udělením způsobilosti k ordinované službě a zvolením za kazatele v některém církevním sboru. Kazatel je zaměstnancem církve a pokud ukončí zaměstnanecký vztah, ztrácí způsobilost k ordinované službě a stává se z něj běžný člen církve. Co se týče manželství duchovních, nejsou na ně kladeny žádné omezení. Oženit nebo vdát se mohou před jejich ordinováním nebo i když jsou ve funkci kazatelů. Navíc uzavření manželství se řídí zcela podle světských zákonů, nejedná se o svátost, tak jako u ostatních dvou církví, a při svatebním shromáždění v církvi jsou „jen“ připomínána Boží zaslíbení pro manželství a vyhlášováno Boží požehnání pro ně. Protože duchovní má svědectvím svého života zvěstovat a potvrzovat evangelium Ježíše Krista, rozvod duchovních je brán jako důvod pro ztrátu jejich způsobilosti k ordinované službě.

U popisovaných církví jsou tedy tři modely pro manželství duchovních. Od ostatních dvou církví je zásadně odlišný model používaný u protestantské církve Českobratrské církve evangelické, kde duchovní služba a osobní život jsou důsledně odděleny a funkce kazatele je spíše profesí, zaměstnáním. Člen ČCE se může oženit nebo vdát před ordinováním nebo i po něm, aniž by to mělo vliv na jeho duchovní službu (rozvod by však již fatální vliv měl).

U Církve římskokatolické a Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku se používají velmi podobné modely, které se od sebe liší závazkem celibátu při svěcení svobodných (ovdovělých) mužů na jáhna a udělováním kněžského stupně svěcení pouze svobodným (ovdovělým) jáhnům u Církve římskokatolické.

PŘEHLED POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Biblické zkratky knih použité podle ekumenického překladu:

Ef - Efezským

Gn - První Mojžíšova, resp. Genesis

1 K - 1. Korintským

L - Lukáš

Lv - Třetí Mojžíšova, resp. Leviticus

Mt - Matouš

Sk - Skutky apoštolské

1 Tim - Timoteovi

Tit - Titovi

CIC 1983 – Kodex kanonického práva (Codex Iuris Canonici) z roku 1983

CCEO 1990 – Zákoník východních katolických církví (Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium) z roku 1990

ČR – Česká republika

ČBK – Česká biskupská konference

ČCE – Českobratrská církev evangelická

EA-VOŠB – Evangelické akademie - vyšší odborná škola biblická v Hradci Králové

ETF UK – Evangelická teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

KTF UK v Praze – Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

ŘKC – Římskokatolická církev

SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ

- [1] Anglikánský duchovní ve Španělsku se stal katolickým knězem, in: ChristNet.cz. <http://www.christnet.cz/magazin/clanek.asp?clanek=2386> (10.9.2010).
- [2] Arcibiskupství pražské: Ing. Jan Kofroň přijal kněžské svěcení, <http://www.apha.cz/ing-jan-kofron-prijal-knezske-sveceni/> (8.9.2010).
- [3] BIBLE. Český ekumenický překlad. Praha: Česká Biblická společnost, 2002.
- [4] BOUMIS Panagiotis I.: Kanonické právo pravoslávnej cirkvi. Prešov: Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 1997.
- [5] BRHEL Miloslav: Teologie a spiritualita kněžského celibátu (diplomová práce obhájená na KTF UK v Praze) Praha 2007.
- [6] Českobratrská církev evangelická: Církevní zřízení, znění platné po 4. zasedání 32. synodu ČCE, 2003. <http://www.e-cirkev.cz/clanek/91-Cirkevni-rady-statuty-a-pravidla-ke-stazeni/index.htm> (1.11.2010).
- [7] Českobratrská církev evangelická: Pravidla jáhenské praxe, znění platné po 4. zasedání 32. synodu ČCE, 2006.
- [8] Českobratrská církev evangelická: Pravidla vikariátu, znění platné po 4. zasedání 32. synodu ČCE, 1994.
- [9] Českobratrská církev evangelická: Řád členství v církvi, znění platné po 4. zasedání 32. synodu ČCE, 2003.
- [10] Českobratrská církev evangelická: Řád pastýřské služby, znění platné po 4. zasedání 32. synodu ČCE, 2003.
- [11] Českobratrská církev evangelická: Řád pro kazatele, znění platné po 4. zasedání 32. synodu ČCE, 2002.
- [12] Českobratrská církev evangelická: Řád sborového života, znění platné po 4. zasedání 32. synodu ČCE, 2005.
- [13] Českobratrská církev evangelická: Uzavírání sňatků z právního hlediska – pro kazatele. <http://www.e-cirkev.cz/rubrika/226-Pro-kazatele-a-sbory/index.htm> (29.10.2010).
- [14] DENZLER Georg: Dějiny celibátu. Brno: CDK. 2000.
- [15] DOBROVSKÝ Josef: Kněžské bezženství v Čechách, Historická rozprava o kněžském bezženství v Čechách, k níž připojena jsou usnesení sněmu mohučského, konaného r. 1244 ve Fritzlaru. Napsal J. Dobrovský v Praze 1787. in: Getsemany 105 (2000). <http://www.getsemany.cz/node/153> (8.6.2010)
- [16] DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL: Dokumenty II. vatikánského koncilu. http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/index.htm (8.9.2010).
- [17] DVOŘÁČEK Jiří: Úvod do východního církevního práva. http://www.upol.cz/fileadmin/user_upload/CMTF-katedry/cirkevni-pravo/UvodVychCirkPr-Verze_27_1_2010.doc (27.8.2010).
- [18] FRANZEN August: Malé dějiny církve, třetí doplněné vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006.
- [19] HOFER Josef, RECTUS: Kněžský coelibát v katolické církvi. Olomouc: Kramář a Procházka, 1903.
- [20] HRDINA Antonín: Kanonické právo. Příbram: EUROLEX BOHEMIA, 2002.
- [21] JACOŠ Ján: Církevné právo. Prešov: Prešovská univerzita, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2006.

-
- [22] KADLEC Jaroslav: Přehled českých církevních dějin, 1. díl. Praha: ZVON, 1991.
- [23] KADLEC Jaroslav: Přehled českých církevních dějin, 2. díl. Praha: ZVON, 1991.
- [24] Kanonická pravidla. <http://pravoslavi.cz/download/data/kanony.htm> (27.8.2010).
- [25] KAŠNÝ Jiří: Laicizace kněží, in: Teologické texty 4 (2004) 144-146.
<http://www.teologicketexty.cz/casopis/2001-4/Knezstvi-vcera-a-zitra>
(17.8.2010).
- [26] Kodex kanonického práva. Praha: ZVON, 1993.
- [27] KOHUT Pavel Vojtěch: „Toto tajemství je veliké“, in: Salve 3 (2004) 31-55.
- [28] KOHUT Pavel Vojtěch: Jak (ne)mluvit o celibátu kleriků, in: KRUMPOLC Eduard, POLÁKOVÁ Jolana, POSPÍŠIL Ctirad V. (ed.): Z plnosti Kristovy, Sborník k devadesátinám Oto Mádra, Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2007, 187-198.
- [29] KRBEČ Jan: O bezženství kněžském v katolické církvi vůbec a zvláště v Čechách a na Moravě. Praha: Knížecí arcibiskupská knihtiskárna v Seminári. 1845.
<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=17302>
(13.8.2010).
- [30] KUBÍN Petr: Počátky prosazování kněžského celibátu v západní a české církvi, in: Teologické texty 4 (2001) 142-144.
<http://www.teologicketexty.cz/casopis/2001-4/Knezstvi-vcera-a-zitra>
(17.8.2010).
- [31] LOSKOT František: Bezženství kněžské a jeho dějiny, Praha: Volná Myšlenka, 1910.
- [32] MACEK Ondřej (ed.): ČCE průvodce čili baedeker, 2008.
www.evangelnet.cz/files/831-cce_pruvodce_cili_baedeker.pdf (6.11.2010)
- [33] Manuál pro Codex canonum ecclesiarum orientalium aneb úvod do Kodexu kánonů východních církví [přeložil Miroslav Pazourek] Praha : Karolinum, 1998.
- [34] Národní rámcový program kněžské formace Ratio nationalis institutionis sacerdotalis (fialová řada). Praha: Česká biskupská konference, 2008.
<http://www.cirkev.cz/cirkev-ve-svete/dokumenty/fialova-rada/> (8.9.2010)
publikace č. 32.
- [35] NOVÁK Josef: Církevní dějiny (Ecclesiastica historia) (Teol. studie), Praha: Česká katolická charita, 1988.
http://www.fatym.com/taf/knihy/patrol/p_cdej.htm (24.8.2010)
- [36] NOVÁK Josef: Socrates Scholasticus Církevní dějiny (ve dvou svazcích) (Teol. studie), Praha: Česká katolická charita, I. svazek 1989, II. svazek 1990.
http://www.fatym.com/taf/knihy/patrol/p_cdej2.htm (29.8.2010)
- [37] POSPÍŠIL Ctirad Václav: Čistota srdce Ježíše z Nazareta, in Salve 3 (2004) 25-29.
http://salve.op.cz/obsahy/2004/3_pospisil.html (14.11.2010).
- [38] Pravoslávna ekleziológia – pravoslávne učenie o cirkvi
<http://www.mpe.orthodox.sk/wp-content/Kniznica/Dogma2.pdf> (2.10.2010).
- [39] Pravoslavný katechismus, II. vydání. Praha, 1950.
<http://pravoslavi.cz/katechismus/> (5.8.2010).
- [40] Religion: Exceptional Goethe, in: Time Magazin, 31.12.1951.
<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,822008,00.html> (8.9.2010).
- [41] Římský pontifikál. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2008.
- [42] Směrnice pro formaci, život a službu stálých jáhnů v České republice,
http://www.biskupstvi.cz/dokumenty/smernice_stali_jahni.pdf (8.9.2010).

-
- [43] STICKLER Alfons M.: O církevním celibátu. Jeho dějiny a teologické základy. Praha: Česká biskupská konference, 2008.
<http://www.cirkev.cz/res/data/037/004240.pdf> (24.8.2010).
- [44] SVOBODA Jiří: Zplatnění manželství v právu Katolické církve, in: Revue církevního práva 30 (1/05) 7-39.
<http://spcp.prf.cuni.cz/30-41/30-cele.pdf> (17.9.2010).
- [45] TRETERA Jiří Rajmund: Konfesní právo a církevní právo. Praha: Jan Krigl, 1997.
- [46] Ukázky z připravovaného slovníku církevního práva (8), in: Revue církevního práva 40 (2/08).
<http://spcp.prf.cuni.cz/30-41/40-cele.pdf> (17.9.2010).
- [47] Ústava pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku, 1999.
<http://pravoslavi.cz/download/> (10.10.2010)
- [48] Velmi těžké rozhodnutí a zraňující krok, in: Katolický týdeník 06/2008.
<http://www.katyd.cz/index.php?cmd=page&type=11&article=5745>
(28.9.2010).
- [49] Základní normy pro formaci trvalých jáhnů (červená řada). Praha: Česká biskupská konference, 2002.
<http://www.cirkev.cz/cirkev-ve-svete/dokumenty/cervena-rada/> (8.9.2010)
publikace č. 20 pod názvem „Formace, služba a život trvalých jáhnů“
- [50] Zákon o rodině, č. 94/1963 Sb.
<http://www.zakonycr.cz/seznamy/094-1963-sb-zakon-o-rodine.html>
(6.11.2010).
- [51] Zákoník východních katolických církví, překlad JUDr. Leo Salvet s kolektivem, 1998.
- [52] ZBYTOVSKÁ Adéla: Pochopení manželství v české reformaci v období od nástupu české reformace po Jana Amose Komenského (diplomová práce obhájená na ETF UK v Praze) Praha 2006.

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Statistika diecézí Církve římskokatolické	49
Tabulka 2: Statistika eparchií Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku	67
Tabulka 3: Statistika seniorátů ČCE.....	80

PŘÍLOHY

PŘÍLOHA A – PODZEMNÍ CÍRKEV	97
PŘÍLOHA B – BILANČNÍ ROZHOVOR - 1. ČÁST	99
PŘÍLOHA C – ÚRYVEK HOMILIE PŘI SVĚCENÍ JÁHNŮ	101
PŘÍLOHA D – KAZATELSKÝ REVERS ČCE	102

PŘÍLOHA A – PODZEMNÍ CÍRKEV³²⁸

S komunistickou minulostí jsme se dosud „nevyrovnali“, ani církev, ani společnost. V církvi se zatím připravuje popsání jejího pronásledování ve vylíčení konkrétních osudů pronásledovaných křesťanů. Částečně byly různými autory v několika knihách popsány aktivity církve v těžkých podmínkách... Ale zůstává nepopsaná, nezhodnocená a pro přítomnost „nevytěžená“ zkušenost církve v situaci podzemí. Když se řekne „podzemí“, většinou se myslí na dauidkovské nekonečné řady tajně, „do rezervy“ svěcených svobodných i ženatých mužů /ano i žen!/, i když to nebyla jen ta svěcení. O této tématice bylo vydáno několik knih, i v zahraničí. Ale celá ta konkrétní pastorační činnost kněží, ať už bez souhlasu, nebo mnohých těch aktivních kněží, kteří byli často odstrčeni do duchovně polomrtvých farností – ti všichni pracovali s laiky a mládeží, vytvářeli a žili malá živá společenství víry skrytě v horách a lesích, po chatách – tento velký kus pozehaného života církve za komunismu dosud popsán nebyl. Podzemní církev je především tato veliká pastorační práce pro Boží království v těžkých podmínkách. Fakulty bohužel při zadávání magisterských či doktorandských prací na tato témata nepamatují.

V minulém oběžníku pražského arcibiskupství byla zpráva o svěcení „sub conditione“ Ing. Kofroně. To poněkud oživilo vzpomínku na tzv. „tajnou církev“. Nedávný program Radiožurnálu Doteky víry tuto problematiku trochu zkreslil. Mnoho otázek zůstalo ve vzduchu, nepochopených, takže se mnozí ptali, proč vlastně ta „nová“ svěcení, jak to vlastně je. I když jsem v souvislosti se svěcením Ing. Kofroně nehodlal tyto staré a zvlášť v první polovině 90. let tolik ze všech stran diskutované otázky znovu vytahovat na světlo, po těch Dotecích víry to musím udělat.

Na začátku 50. let se zdálo, že komunismus chce církev zahnat do katakomb, a tak Vatikán připravil pro tuto situaci pět tajně vysvěcených biskupů, slovenských jezuitů, s přesnými instrukcemi, jak se chovat v různých situacích. Komunisti ovšem změnili koncept boje s církví a „nechali ji žít“, ale zcela ve svých rukou. Takže řádně tajně vysvěcení biskupové nebyli použitelní v nové situaci. Postupně byli i prozrazeni a režim je přísně kontroloval. V 60. letech pak vznikla malá skupina kněží, která se chtěla postarat o ty kandidáty kněžství, kteří zůstali z doby před komunismem a nechtěli nebo nemohli se dostat ke studiu. Byly organizovány tajné přípravy, studium apod., na kněžská svěcení. V této skupině se pak profiloval zvláště kněz brněnské diecéze Felix Davídek. Kromě jiného měl představy, že po vpádu armád do Československa režim bude deportovat kněze na Sibiř a zničit církev. A tak se snažil, aby tajně připravovaní kandidáti byli vysvěcení na

³²⁸ Kardinál Miloslav Vlk, 26.5.2008, <http://www.apha.cz/ing-jan-kofron-prijal-knezske-sveceni/> (8.9.2010).

kněze. Sháněl proto biskupské svěcení. Chtěli to mimo starou linii slovenských tajných biskupů. Proto se snažili získat biskupské svěcení ze zahraničí. Jeden z jejich skupiny Ing. Jan Blaha, odborník, kterého komunisti pouštěli do ciziny na sympozia atd., měl získat svěcení na západě. Ale to nebylo jednoduché, protože západní biskupové si byli vědomi přísných trestů, jestliže by vysvětili někoho bez papežova dovolení. Jeden z oněch pěti slovenských tajných biskupů, který utekl na Západ, b. Hnilica, tehdy prý řekl venku Ing. Bláhovi: „Vždyť tam máte biskupy, ti ať světlí.“ Údajně měl kontakty s papežem Pavlem VI. To jeho slovo bylo bráno jako „vzkaz“ od Pavla VI., a tak po svém návratu z ciziny požádal Blaha b. Dubovského, který žil v Praze, aby ho vysvětil. Ten to udělal. A Blaha hned druhý den předal biskupské svěcení F. Davidkovi, hlavnímu protagonistovi podzemní církve. To vše se stalo bez jakéhokoliv souhlasu papeže. A tím se začala rozvíjet ona neblahá Davidkova činnost – vysvětil na 120-150 kněží, svobodných, ženatých /údajně pro řeckokatolickou církev, kde jsou ženatí kněží/. S převedením z jednoho ritu do druhého si nikdo nedělal mnoho starostí. V podzemí byli vysvěceni i ženatí muži na biskupy, což v tradici žádné staré katolické církve východu, ani jiné křesťanské není. Davídek dokonce světil na kněze i ženy. Tyto věci vrhaly stín na celou Davidkovu činnost a na libovolný způsob zacházení se svátostmi, a tak vznikaly otázky, jakým způsobem světil kandidáty kněžství. Po pádu komunismu začal Vatikán celou záležitost vyšetřovat. Na kongregaci pro nauku víry v Římě pod kardinálem Ratzingerem se shromáždilo množství protokolů a výpovědí, jak se celá záležitost podzemní církve rozvíjela. V r. 1992 byl vydán dokument o řešení. Jeho verdikt zněl neúprosně: Svěcení podzemní církve jsou nejistě platná. Protože kněz uděluje svátosti, je nutné, aby bylo jisté, že řádným kněžským svěcením přijal dar, který se předává od Krista až dodneška, totiž předávat věřícím božský život skrze svátosti, které Kristus své církvi světlil. K tomu je zapotřebí pravého, autentického svěcení, nikoliv jen jakéhosi „pověření“. Cesta „nápravy“ těchto věcí v církvi dávno obvyklá je světit „sub conditione“, tzn. nové svěcení s úmyslem: jestliže jsi byl prvním svěcením přece jen platně vysvěcen /o čemž nemáme jistotu/, dobře, platí, ne-li, já tě platně novým svěcením světlím.

Většina tajně vysvěcených pak postupně přijala tento způsob „zajištění“ platnosti svěcení a byla zařazena do „struktur“ řeckokatolické nebo římskokatolické církve. Zůstala malá skupinka tajně vysvěcených, která tento způsob církve nepřijala a zůstává tak mimo, opřena sama o sebe. Pokud slaví svátosti, jejich platnost je velice nejistá a je vhodné tyto svátosti nepřijímat.

PŘÍLOHA B – BILANČNÍ ROZHOVOR - 1. ČÁST³²⁹

8) *Byť jsme se tomu už věnovali v rozsáhlém rozhovoru při příležitosti vašich 75. narozenin, ani tentokrát nemůžeme úplně opominout takové čtyři „kauzy“, které vaše působení v úřadu pražského arcibiskupa významně zasáhly: Integrace určitých skupin kněží působících před rokem 1989 v některých aktivitách tzv. „skryté církve“, řešení spolupráce kněží s předchozím režimem, včetně StB, dění na pražské katolické teologické fakultě a konečně spor o katedrálu. Takže nejprve – jak teď po letech vidíte, že jste byl, či nebyl úspěšný při řešení citlivé otázky kněží, kteří mnohdy velmi obětavě působili v církvi před rokem 1990, ale jejichž svěcení bylo z nějakého důvodu problematické?*

Takže jedno po druhém: Předně pro jistotu (protože už dorostly generace, které to nezažily) zdůrazňuji, že „v podzemí“ se konala v době komunismu celá řada aktivit, které režimem nebyly dovolené: setkávání, kroužky, studium, modlitební setkání, formace mládeže atd. Mnohdy jejich jádrem byli kněží bez „souhlasu k výkonu duchovenské služby“ nebo ti kněží, kteří nebyli vytíženi v pustých farnostech. Někde je řídily i řeholnice. A v naprosté většině nebyl vůbec žádný problém se začleněním těchto lidí do nově budovaných struktur církve ve svobodě po listopadu 1989. Něco jiného byl případ skupiny kolem tajně (a bez souhlasu Vatikánu) svěceného biskupa Felixe Davídka, který chtěl vybudovat skutečnou paralelní podzemní strukturu církve. Byl totiž mylně přesvědčený, že po okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy „normalizační“ komunisté pošlou většinu kněží na Sibiř. A tak bez svolení Vatikánu vysvětil přes deset biskupů a několik desítek kněží takříkajíc do „rezervy“ – měli být skryti pro tento případ destrukce „viditelných“ struktur naší církve. Takže tu vznikl závažný církevně-právní problém. Hned po pádu komunismu byly navázány tedy kontakty i s těmito kněžími. Tehdejší světící biskup pražský Antonín Liška, který spolupracoval s řadou z nich předtím „v podzemí“, je zval a psal s nimi protokoly o tom, jak to s nimi „v podzemí“ bylo, jak studovali, co dělali atd.

Bylo patrné, že celá záležitost není jednoduchá, zvláště po kanonické stránce, a její řešení si vyhradila Kongregace pro nauku víry, kde se soustřeďovaly všechny informace. Na základě všech těch informací vydala pak Kongregace v roce 1992 směrnici pro řešení těch otázek, která nám celkem striktně určovala mantinely, ve kterých jsme se mohli pohybovat. S jednotlivými kněžími z podzemí jsem mluvil a dohadoval s nimi další postup. Hledali jsme možnosti, jak využít jejich zkušenosti získané ve zvláštních situacích

³²⁹ Kardinál Miloslav Vlk, 4. 1. 2010, <http://www.kardinal.cz/index.php?cmd=article&articleID=396> (8.9.2010).

a využít je v nových okolnostech. Vždyť nyní tu byl široký prostor působení ve svobodě a bylo tolik práce... Vyjednával jsem i s Kongregací, snažil se urychlit a ulehčit jejich zapojení do práce. V kontaktu s tehdejšími sekretáři kardinála Ratzingera Tarcisio Bertone (který je dnes vatikánským státním sekretářem) jsem dojednal, že přijel a osobně s „podzemáky“ mluvil, aby uvěřili, že si nevymýšlíme nějaké vlastní podmínky pro jejich začlenění. Kněží vysvěcení v podzemí pro římskokatolickou církev přijali postup pro získání jistoty o jejich svěcení (tedy vysvěcení „sub conditione“ pro případ, že by jejich původní svěcení nebylo platné) a byli zařazeni do práce. Ženatí měli být zařazeni do řeckokatolické církve. I to se u většiny podařilo. Podařilo se mi pro některé vyjednat biritualismus, to znamená možnost určitého působení ženatých řeckokatolických kněží i v římskokatolické církvi. Po létech jsem dosáhl toho, že jsem mohl vysvětit „sub conditione“ i v římském ritu původně pro řeckokatolickou církev vysvěceného ženatého kněze, a zajistit tak jeho zařazení do naší diecéze. Byla to nabídka i pro další, ale ti to nepřijali. Ta malá skupinka, která nepřijala nabízené řešení, zůstala skrytá „podzemí“ a možná koná nedovoleně a pochybně platné úkony ze svátostí dodnes... Za veškeré úsilí jsem sklídl nepochopení, podezřívání a dosti tvrdý nevděk. Ale kvůli vděku jsem to nedělal. Šlo mně o spravedlnost. A tak jsem rád, že se tato záležitost podařila v rámci možností vyřešit, i když se to neobešlo bez trápení a bolestí na všech stranách.

PŘÍLOHA C – ÚRYVEK HOMILIE PŘI SVĚCENÍ JÁHNŮ

Úryvek homilie při svěcení kandidátů pouze neženatých:³³⁰

.....

Svou službu máte vykonávat v celibátu. Celibát má být pro vás znamením a zároveň pobídkou k horlivé službě věřícím a zvláštním zdrojem duchovní lásky, která ve světě přináší své plody. Jestliže se zcela necháte vést upřímnou láskou a hlubokou oddaností ke Kristu, snadněji k němu přilnete nerozděleným srdcem a svobodněji budete sloužit Bohu i lidem, a s větší pohotovostí se tak budete podílet na díle spásy. Se srdcem svobodným a nerozděleným máte celý svůj život zasvětit bezvýhradně Kristu a jeho církvi. Máte být vždy připraveni k službě Bohu a k práci na posvěcení světa. Tento váš životní postoj má být živým svědectvím pro všechny věřící, aby se na světě naplňoval Kristův zákon, kterým je láska.

.....

Úryvek homilie při svěcení kandidátů pouze ženatých:³³¹

.....

Vy, bratři, žijete v manželství (a máte děti), proto nezapomínejte, že máte na prvním místě pociťovat odpovědnost za své rodiny. Každý z vás má milovat svou manželku tak, jak Kristus miloval svou církev a vydal sám sebe za ni. (Máte být milujícími otci svým dětem a v rodinném společenství s nimi prožívat víru v našeho Pána Ježíše Krista.) Ať je váš domov věrohodným a účinným znamením Boží lásky; tak vám vaši nejbližší budou oporou v jáhenské službě, kterou nyní chcete přijmout.

.....

³³⁰ Římský pontifikál, s. 212.

³³¹ Římský pontifikál, s. 214.

PŘÍLOHA D – KAZATELSKÝ REVERS ČCE³³²

Budu-li zvolen(a) za kazatele(ku) ČCE a potvrzen(a) synodní radou, zavazuji se, že:

1. Svou službou i svědectvím vlastního života budu zvěstovat a stvrzovat evangelium Ježíše Krista i dar víry, která se cele spoléhá na Boží milost.
2. Budu svědomitě zvěstovat Boží slovo podle Písem a vysluhovat Kristovy svátosti v souladu s vyznáním, učením a řády církve.
3. Budu řádně a včas plnit povinnosti dohodnuté v povolací listině, stanovené řády a uložené nadřízenými církevními orgány.
4. Budu se stále bohoslovecky vzdělávat.
5. Budu se zdržovat činností, které nejsou v souladu s kazatelskou službou, nebo které by mne zdržovaly či rušily v plnění povinností s ní spojených.
6. Vystříhám se všeho, co by narušovalo společenství a řád ČCE.

Tento závazek činím v důvěře v Boží pomoc a potvrzuji jej vlastním podpisem.

³³² ČCE: Řád pro kazatele, znění platné po 4. zasedání 32. synodu ČCE, čl. 23.

ANGLICKÁ ANOTACE

Title:

Priests of Christian Churches and their (not) living in marriage in the Czech Republic

Annotation:

The presented work focuses on the topic of priests of selected Christian Churches, and their potential possibility to live in marriage. In order to view pastors comprehensively, it is essential to define who a priest is, how it is possible to become one, how to terminate this status, what the rights, duties and punishments for the priests are and what hierarchy each Church has. A historical overview of the priests' celibacy in the history of the Church and specifically in Czech history is also included in the diploma paper, as well as theology of celibacy. Roman-Catholic Church, Orthodox Church in the Czech Lands and Slovakia and Evangelical Church of Czech Brethren are selected for the purpose of this work.

Keywords:

Priest, Celibacy, Marriage, Roman-Catholic Church, Orthodox Church in the Czech Lands and Slovakia, Evangelical Church of Czech Brethren

RESUMÉ

Předkládaná práce se zabývá tématem duchovních vybraných křesťanských církví a jejich možností nebo nemožností žít v manželství. Pro ucelený pohled na duchovní jsou ještě zodpovídané otázky typu – kdo je duchovní, jak se jím může stát, jak jím může přestat být, jaká jsou práva, povinnosti a tresty pro duchovní a jaká je hierarchie dané církve. Součástí tématu diplomové práce je i historický přehled kněžského celibátu v celocírkevních dějinách, ale i v našich dějinách. A v diplomové práci nechybí ani teologie celibátu.

Pro tuto práci byla vybrána Církev římskokatolická, Pravoslavná církev v českých zemích a na Slovensku a Českobratrská církev evangelická.

Klíčová slova:

Duchovní, celibát, manželství, Církev římskokatolická, Českobratrská církev evangelická, Pravoslavná církev v českých zemích a na Slovensku

Počet znaků (bez příloh): 206 977